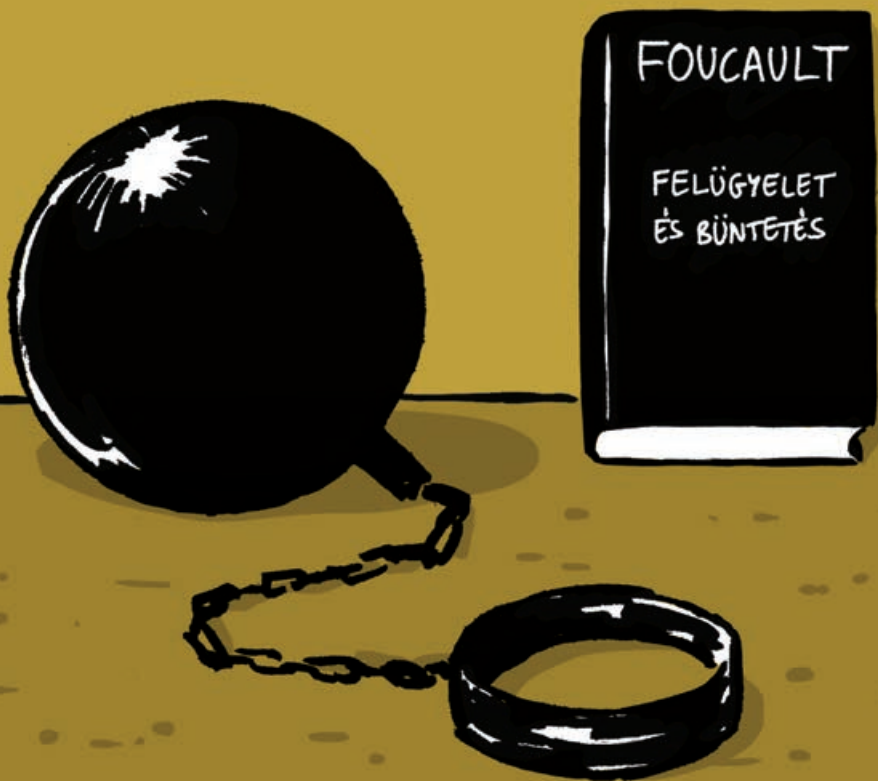

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2017
1

Andrássy József prózája | Karácsonyi Zsolt,
Oláh János, Takács Zsuzsa versei | Doncsecz Etelka,
Biró Annamária, Fiáth Titanilla, Zsolnai György
tanulmányai | Kritikák dr. Nyiszli Miklós, Lucian
Dan Teodorovici, Piper Kerman, Gégény János, Kis
Tamás, Ambrus Attila és Zuschlag János könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlész folyóirat

Szerkesztők:

Demus Zsófia (*képregény*), Pápay György (*tanulmány*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu
www.szepirodalmifigyelo.hu

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap 15-én

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükrök, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükrök, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Takács Zsuzsa: <i>Egy könyvtár felszámolása</i> (Alföld, 2016/12.)	3
Farkas Wellmann Éva: <i>Tamási Áron elárvult stációi</i> (Székelyföld, 2016/11.)	4
Oláh János: <i>Hársak alja</i> (Magyar Napló, 2016/11.)	6
Patak Márta: <i>Ez jutott nekem</i> (Életünk, 2016/12.)	8
Falcsik Mari: <i>Nemzedéki</i> (Vár Ucca Műhely, 2016/4.)	14
Karácsonyi Zsolt: <i>Az alagút. Aeneas</i> (Kortárs, 2016/11.)	15
Gömöri György: <i>Azok a délutánok...</i> (Tekintet, 2016/6.)	17
Andrássy József: <i>Schlösslberg ostroma</i> (Irodalmi Jelen, 2016/12.)	18

■ BÖRTÖN

Doncsecz Etelka: <i>A vagabundus, a kalóz és a pap</i>	30
Biró Annamária: <i>A tudomány mint szabadság</i>	42
Fiáth Titanilla: <i>„A magunk módján mi is figyeltetünk”</i>	50
Zsolnai György: <i>A börtön mint szervező elv</i>	68

■ KÉPREGÉNY

Oravecz Gergely: <i>Börtön</i>	76
--------------------------------	----

■ KRITIKA

Förköli Gábor: <i>Emberi alkuk és embertelen kompromisszumok</i> (Dr. Nyiszli Miklós: <i>Dr. Mengele boncolóorvosa voltam</i> <i>az auschwitz-i krematóriumban</i>)	82
Váradi Nagy Péter: <i>A múlt nélküli ember</i> (Lucian Dan Teodorovici: <i>A bábmester börtönévei</i>)	87
Csécsei Dorottya: <i>„Nyomd le a büntetést, és ne hagyd,</i> <i>hogy a büntetés nyomjon le téged”</i> (Piper Kerman: <i>Orange is the New Black – Túlélni a női börtönt</i>)	92
Szabó Dávid: <i>Szótár a börtönből</i> (Gégény János – Kis Tamás: <i>Sittesduma – magyar börtönszlengyszótár</i>)	98

Makai Máté: „ <i>Rabló vagyok, baszd meg!</i> ” (Ambrus Attila: <i>Haramia</i>)	103
Lakner Dávid: <i>A tulajdonságok nélküli irodalmi hős</i> (Zuschlag János – Szalai Vivien: <i>Pártházból börtönbe</i>)	109

■ REPERTÓRIUM

2016. november–december (Zahari István)	114
Számunk szerzői	134

Lapszámunk borítóján Oravecz Gergely grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

SZEMLE

Takács Zsuzsa

EGY KÖNYVTÁR FELSZÁMOLÁSA

Ki hitte volna, hogy ennyire véres munkát vállal?
Hogy zsákba fojtja, akiket szeretett.
Mintha élnének valóban, hogy ellenállnak!
Tíz körömmel kapaszkodnak a napvilágra
vissza a könyvek, akik fölött már eljárt az idő,
lapjaik kihulltak, szavaik kihaltak, por és hamu
marad utánuk az aggkor szégyen- és váladéknyoma
a tölgyfa polcokon, mikor leveszi és fekete polietilén
zsákba egymás mellé fekteti őket, hogy vigyék
innen az öregek otthonába: a szelektív hulladék-
telepre, hiszen nincsen semmi hasznuk, s ha olvasni
akarná, hogy egy híves, borongós őszi nap beült
Aranyhoz az unalom, költőnk (és Osszián) szelleme
a keresőben egy kattintásra megidézhető.
Állj s felelj, ki vagy? Én Hamlet apjának szelleme vagyok.
Miért rezzen össze mégis, amikor megáll az autó
a ház előtt? Amikor becsönget a két tetovált alak,
és vállára dobja a zsákokat, miért sápad el?
Miért hallja az elfojtott zokogást, a lapok ropogását
a konténer felől (kezüket tördelik)?
Miért fut az autó után, s ha már fut, miért
szégyelli, hogy a visszapiillantó tükörben látszik?

Alföld, 2016/12.

Takács Zsuzsa 1938-ban született Budapesten. Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-, Babérkoszorú- és Kossuth-díjas.

Farkas Wellmann Éva

TAMÁSI ÁRON ELÁRVULT STÁCIÓI

Most már jelek csak, árvult stációk.
 Iratokkal, helyrajzi számmal,
 fényképek tömkelegével, száz vitával
 bizonyíthatóan: élt ez az ember.
 Megfogni próbálja megannyi számadat,
 de az emlékezet lassanként kisiklik,
 és az egymással feleselő
 vagy párhuzamokba rendeződő
 történetek alól már csak az
 idült lelkesedés szüremlik.
 Derű.
 Egy ellőtt hüvelykujjú kisgyerek
 riadt bája, aki büntetésül kapja az iskolát.
 Rádörren a nagybácsi-prépost.
 Azt javaslom e helyzetben én most,
 hogy földmunkára alkalmatlan lévén...
 Aztán a fegyver átka elől menekülni
 mégsem tudó, háborúságok tanúja-felnőtt
 egyre szakadozó mosolya.
 Az otthoniakat féltő levelek.
 Az egyre cserélődő fiatal feleségek.
 (Mind lányok.)
 A makacsul íródo Székelyföld
 Kolozsváron, majd Budapesten
 (egy ideig előbb Amerikában),
 a Magdó által festett anyaportré alatt.
 A meg-megújuló száműzetés kedélye.
 (Két világháborúval, egy forradalommal.)
 Csempészni haza a híreket.
 De nem járhatók át ezek a határok.
 Megmenteni a távolból is
 a rokonok egészségét,
 a zsidó ismerősöket az elhurcolástól.
 Az édesanyát az aggodalomtól.

Ötvenhatot a bemocskolástól.
 Magát nem a megbetegedéstől.
 Megírni az otthont még több alakban.
 Bajlátott emberré válni. Megtöretni.
 Egyetlen diagnózissá lenni.
 Névvé, halál okává lenni.
 Ezt bizonyító dokumentummá lenni.
 Vonatra tetetni, s feladatni
 az öcs nevére, a hajdani címre, Farkaslakára.
 Számos anyagi, érzelmi és irodalmi jellegű
 problémává lenni.
 (Kisimult arccal mindezzel nem törődni,
 a derűtséget mégiscsak hátrahagyni.)
 Két cserefa árnyékába lefeküdni.

Székelyföld, 2016/11.

Oláh János

HÁRSÁK ALJA

Égettbor ízű hársak
szélhangon zsolozsmáznak.
Hallgatom, s minden elhagy,
mondják, talán nem is vagy.
Ittlétem fáj a voltban,
a semmiig hajoltam.
S e szótlán szédületben
méhraj köröz fölöttem.
Bódult botladozásban
csuklik össze a lábam.
Hanyatt dőlök a parton,
és pók szövi be arcom,
mint akit leütöttek,
és nem emlékszik többet.
Kihűlt káprázat fénye,
miért siklottál félre?
Olyan más most már minden,
amiben egykor hittem,
semmivé lett azóta,
parázna magyarnóta,
de nyakamon örökre
fojt a tegnap nyakörve:
lelkem gyöklényű vétke,
testem láz-kelevénye
minden titkot kimondat.
Halál előtti mondat.
S ha elbondul is végre,
nincsen, aki megértse
a harang szavát hallva,
mi a lélek nyugalma.
Aki mindig kerestem,
most itt heverek resten,
magzat az űr hasában:
semmit meg nem találtam.

Reccsent a híd alattam,
kalimpáltam bukottan,
kábán és elveszetten,
bántottam, kit szerettem.
Mégis, mégis jó volna
forrás fölé hajolva
újjászületve élni,
s mint egy igazi férfi,
kezedből megízlelni
a gyermeklétű semmi
népmese-tiszta csöndjét,
e tékozló öröklét
érlelte ősi almát,
Isten fluid hatalmát.

Magyar Napló, 2016/11.

Oláh János (1942-2016) verset, prózát és drámát egyaránt írt. József Attila- és Babérkoszorú-díjas volt.

Patak Márta

EZ JUTOTT NEKEM

– Már nem sok élet volt benne, mikor megtaláltuk – ezt mondta a férjem a körzeti megbízottnak, aki elsőnek érkezett a helyszínre, miután szóltam neki, hogy jöjjön gyorsan, mert az öregasszony valószínűleg nem természetes halállal halt meg. A rendőr kérdezett valamit, a férjem visszakérdezett, nem pontosan hallottam, mert én meg közben már kifele mentem az udvarból, nem volt kedvem megnézni, mi van odabent, elég volt, hogy sejtettem abból, amit a férjem arcán láttam, mert ő bement. Zörgettünk, odabentről senki nem válaszolt, és ebből tudtuk, hogy valami baj lehet, mert az öregasszony a saját lábán onnan kimenni nem tud, az egyszer biztos. Három éve ápoltuk, szerződéssel, fizetett érte rendszeren, mert öregotthonba nem akart menni, a gyerekei közül egy sincs itthon, pontosabban a négy közül legközelebb Bécsben lakik az egyik, de az se nézett feléje sokszor hónapokig, még olyankor sem, amikor pedig szabadságon lehetett, télen inkább elment sielni vagy valami meleg helyre nyaralni, nyáron meg a tengerpartra vagy a déli féltekére, úgy látszik, sok volt neki itt a melegebből. A többi három meg valahol Németországban vagy Dániában él családotul, nem tudom pontosan, de nem is érdekelt soha, mivel egy fillért se adtak az öregasszonynak, a nyugdíjából fizetett mindent, amire szüksége volt, mert bár enni-inni kapott tisztességesen, azért a szeszélyeit mégse nekem kelljen állni, ebben rögtön az elején megegyeztünk.

Nem volt könnyű eset. Eleinte mondtam a férjemnek, nem ér annyit az egész, ez csak rosszabb lesz, szakács, rosszindulatú már most, mi lesz később, ő megvonta a vállát, *A pénz akkor is pénz*, és erre nem tudtam mit mondani, legyintettem, te könnyen beszélsz, *Nem neked kell majd pelenkázni, ha már nem tud a saját lábán kijárni a vécére*, de ezt már csak inkább magamban gondoltam. Aztán hogyan, hogy nem, valahogy megváltozott, vagy csak én láttam másnak, miután többet voltam vele, én már nem is tudom, de az igaz, hogy előtte hébe-hóba láttam messziről, bemenni sose mentem hozzá, nem is hívott, de kedvem se lett volna vele beszélgetni, aztán ahogy többet jártam hozzá, egy idő után észrevettem, hogy nem is olyan gonosz, amilyennek eddig gondoltam.

Ötven év után jött haza. Nem tudom, hogy jutott ki, sose kérdeztem tőle, annyit tudok, hogy színésznőnek készült vagy talán már az

iskolára is fölvették, mindenesetre bemondó lett a londoni rádió magyar adásánál, azt mondta mindig, Londonban volt a legjobb, és nem is érti, mi a fenének jött haza, meghalni talán, pedig mondta neki a fia, hogy inkább őhozzá menjen Bécsbe, de nem hallgatott rá. A férje már régen meghalt, még kint Londonban, nem is mesélt róla soha, talán beteg lett, elment az esze, azt hiszem, valami ilyesmi történhetett vele.

Mikor kérdeztem tőle, miért nem inkább Pestre ment, lánykorában is ott lakott, azt mondta, ez már nem az a Pest, ő itt jobban érzi magát, kijárhat az erdőre, mint Londonban, mert ott is a zöldben lakott, és az volt a legjobb az egészben, meg gyerekkorában is itt nyaralt a nagybátyjánál a kastélyban. Ez a Pest már nem az a Pest, ezt hajtogatta, és amikor mesélt róla, hogy milyen volt, én csak hallgattam, mert fogalmam se volt róla, hogy itt akkor, ötven évvel azelőtt, mint ő hazajött, ilyen is létezett, ilyen jó mód, mert én mindig csak a szegénységről hallottam, a faluban aki nem gróf volt, annak sose volt semmi-je, az állatain meg azon kívül, amit otthon a ház körül megtermelt, még az agronómusnak meg a téeszelnöknek se. Csillogó kirakatok, ruhák, teniszórák, bálók, fogadások, ilyesmiről még csak nem is hallottam. A legtöbb, amiről itt a faluban sejthettem volna, hogy fényűzés, ez a kastély lett volna, talán ha megláthatom a berendezését, de mióta ismertem, már a téesziroda működött benne, és ha hajdan volt is benne csillogás, annak nyoma se maradt, az oroszok széttörték benne mindent, amit értek, mint a kriptában meg a mauzóleumban, *Burzsuj, burzsuj!*, csak ezt kiabálták, és törtek-zúztak, kidobáltak mindent, amit értek. Így mesélték az öregek, ennyit tudtam én a fényűzésről, gazdagságról, meg hogy akinek több földje volt, az gazdagabb volt, mint a másik, mert többet tudott félretenni belőle.

Az öregasszony eleinte nemigen akart mesélni, azt mondta mindig, az az idő elmúlt, nem érdemes róla beszélni, aztán egyszer, úgy látszik, megelégtelte a magányt, hogy rajtam kívül senkivel nem tud beszélni, igaz, telefonon tartotta a kapcsolatot a barátnőivel, nem egyszer hallottam, amíg nála voltam, az egyikkel angolul, a másikkal németül beszélt, aztán egyik nap, mikor átvittem az ebédet, szokatlan szívélyességgel leültetett, és kérdés nélkül rákezdt, hogy mi volt, mikor kislány volt, a nagyapja a legjobb pesti ruhaszalomban varratott neki ruhát, ahová híres színésznők jártak, mert ő már akkor tudta, hogy színésznő lesz.

Nem tudom, miért állhatott útjában annak a szerencsétlennek, hát nem volt annyira rossz ember, hogy ilyen gyalázatos véget kelljen érnie. A szomszéd kertjéből húzta ki a szőlőkarót, azzal szurkálta

össze, olyan csavart fémrúd, amilyent mostanában a frissen telepített vesszők mellé tesznek. Fejbe is vágta vele, meg ahol érte, szúrta vele.

Én nem tudom, mi vihet rá embert ilyesmire. Föl nem foghatom. A pénzért? Nem is talált nála semmit, nem tartott itthon pénzt, ha valami kívánsága volt, előbb mindig a takarékbba kellett mennem, onnan vettem ki pénzt, mert mindent átutalással intézett. Londonból kapta a nyugdíjat, külön meghatalmazást adott nekem, minden alkalommal, amikor pénzt kellett kivennem valamire. Nem tudom, ez a Ferkó gyerek mit akarhatott tőle. Mindenesetre én mondtam a férjemnek, mielőtt még kihívta volna a rendőröket, hogy ne menjen be egyedül, hívjon valakit, én nem leszek jó, mégiscsak a felesége vagyok, mindenki tudja a faluban, hogy mi vagyunk vele eltartásban, valaki más kellene, de azt mondta, nem érünk rá most ilyesmire, ha baj van, cselekedni kell, ha meg nincs, akkor úgyis mindegy.

Volt bennem rossz érzés, már akkor is, amikor este nem vette föl a vezetékes telefont. Mert vezetékes telefonja is volt meg mobilja is, hiába mondtuk neki, hogy minek, azt mondta, a mobil olcsóbb, ha külföldről hívják mobilról, a fiai ragaszkodtak hozzá. A vezetékes telefon is ott volt az ágya mellett, csak ki kellett nyúlnia érte. De nem vette föl. Nem tudtam elképzelni, mi történhetett, mert csöngött, aztán mondta a férjem, hogy talán elaludt, vagy az is lehet, hogy a telefonban lemerült az elem, olyankor a hívó úgy hallja, mintha csöngetne, közben én meg nem tudom fölvenni, hiába csöng neki, én nem hallok semmit. Utána hívtam a mobilját, az már gyanús volt, hogy a hívott szám pillanatnyilag nem elérhető. *Biztos az is lemerült*, mondta a férjem, én meg ráztam a fejemet, *Dehogy, az kizárt!*, mindig rajta tartotta a töltőn, hiába mondtam neki, hogy nem kell, fölösleges, elég bedugni, ha pittyeg, de ő akkor is áram alatt tartotta, nehogy lemerüljön, ugyanúgy, mint a vezetékest, mert azt is mindig visszatette a töltőre, miután beszélt.

Én nem mentem be. Valahogy éreztem, vagy mi, nem tudom, talán sok bűnügyi filmet nézek, mindenesetre nem bírom az izgalmat, nem nekem való már a sok idegeskedés, eleget idegeskedtem életemben. A férjem bement. Zörgetünk, semmi válasz. Odabent nem veszik föl egyik telefont sem, a csöngetésre nem válaszolnak, ebből mire gondol az ember? A végén a férjem már dörömbölt, de semmi. Az ajtó nyitva volt, ez lett gyanús. A férjem először meg se próbálta az ajtót, csak zörgetett, mert úgy mentünk be, az öregasszony azt mondta, ennyi mozgásra szüksége van, lassan ér oda az ajtóhoz, várjunk nyugodtan, előbb-utóbb majd csak beenged bennünket.

Hol a férjem ment, hol én, mert volt úgy, hogy a vacsorát vele küldtem át, főleg ilyenkor télen, sötétben, hidegben, nem szeretek ilyenkor én már az utcán mászkálni. Persze, napjában legalább háromszor mentünk, mondom, vagy ő, vagy én, reggeli, ebéd, vacsora, mindig pontos időben, reggel fél nyolckor a reggeli, délben fél tizenkettőkor az ebéd, este pedig fél ötkor a vacsora. Nyáron később, fél hatkor, mert az öregasszony azt mondta, túl korán van, inkább az ebéd is legyen később, de ahhoz meg én ragaszkodtam, hogy maradjon fél tizenkettő, mi mindig délben ebédeljünk, így szoktam meg otthon, ezt a szokást tartottam is egész életemben, ezen nem változtattam, nálunk otthon harangszóra ebéd volt mindig, és ez így is maradt, utána is, hogy férjhez mentem.

Az arcáról leolvastam mindent, amikor kijött. Még a szomszéd kiskertje széléig se értem el, mert én visszafordultam, mikor azt mondta, ő mégiscsak bemegy, én meg elindultam hazafelé, nem akartam fagyoskodni ott kinn a hidegben. Mondom, nem gondoltam én akkor még semmi rosszra, legalábbis erre nem, mindig hittem az igazságban, meg hogy az ember úgy hal meg, ahogyan élt, és ő nem volt annyira rossz ember, hogy ilyen gyalázatos véget kelljen érnie.

Holnap jönnek a fiai, legalábbis a polgármester így mondta, én meg azt mondom, hogy most már mi a fenének jönnek, minek, csak a saját lelkiismeretüket akarják megnyugtadni, ez lehet benne, mert föl támasztani már úgyse tudják, de lehet, hogy nem szabadna ilyeneket beszélnem, mert majd engem is megver az Isten, el akarják kísérni az anyjukat az utolsó útjára, nehogy már ebben is rosszat lássak, de haragudtam a fiaira, amiért feléje se néznek.

Sajnálom nagyon az öregasszonyt, meg nem vet föl bennünket a pénz, de még ez hagyján, a nagyobb baj a férjem, ha iszik, goromba, ha nem iszik, elviselhetetlen, úgyhogy sokszor én küldöm, menjen már a kocsmába, ne szekáljon folyton engem, hát, most lehet, hogy egy darabig nem is fog. Az öregasszonyt is azért vállaltam el, hogy legalább legyen valami tennivaló, lefoglalja magát, amíg fát vág neki, begyűjt mindennap, addig se az én idegeimet szaggatja. Aztán most így jártunk.

Nem emlékszik semmire, azt mondja. Ő ment be elsőnek, különben hogy jutott volna be az a szerencsétlen. Részegek voltak mind a ketten, különben nem csinált volna ilyet, nem tudta volna eljátszani előttem, hogy semmit se tud. Mikor jött haza, mondom, belépett az ajtón, az arcára volt írva, én egyből kérdeztem, *Te Lajos, itt nagy baj van!*, azt mondta, *Igen, már nem sok élet van benne, megyek, szólok a Ja-*

ninak, a Jani gyerek a körzeti megbízott, az apja is az volt valamikor, gyerekkora óta ismerem, még az óvodából, neki is a dajkája voltam, mint az összes falubeli gyereknek. Mire aztán a Jani kijött, már nem volt benne élet.

Nem tudom, most mi lesz, Lajost is be fogják csukni, bűnrészesség, mégiscsak ő nyitotta ki azt az ajtót, másképp nem tudott volna bemen- ni az a szerencsétlen, csak így mondom, mert hát egy szerencsétlen fló- tás az a fiatalember is, aki ezt művelte vele, a Ferkó gyerek, annak az anyja is ivott, nem csak az apja, így nőtt fel, hol egyik verte, hol a másik, aztán még tíz éves se volt, mikor az anyja megszökött egy félcigánnyal, itt hagyta az apjára, még szerencse, hogy a nagyanyja magához vette, mert az apja mellett teljesen elzüllött volna, most meg aztán már mind- egy is neki, be fogják csukni, talán élete végéig ülhet a börtönben.

Én nem tudom, miért kellett neki ezt csinálni. A Lajost se értem meg, részeg volt, persze, a Ferkó gyerek mondhatott neki valamit, így Lali bátyám, úgy Lali bátyám, mert beszélni azt tud, már gyerekkorá- ban is olyan cserfes volt, hogy a lányokon is túltett, ha más egyebe nem is, a beszélőkéje megmaradt. Igaz, azt se értettem, mi visz rá egy fia- talembert ilyesmire, még ha részeg is, nem tud parancsolni magának, megáll az eszem, hát nem talál magához valót, egy ilyen öregasszo- nyon kelljen kiélnie a beteges hajlamait, hát én ezt föl nem foghatom.

Kérdeztem a lányomat, most végzi a jogi egyetemet, hogy szerinte becsukják-e majd az apját, azt mondta, szerinte nem, fel fogják füg- gesztetni a büntetését, mert büntetlen előéletű, bűnsegéd és nem bűn- részes, közvetlenül nem vett részt a gyilkosságban, segítséget nyújtott az elkövetőnek, kinyitotta neki az ajtót, a bíróságon múlik, hogyan ítéli meg az esetet. Teljesen össze van törve, látni se akarja az apját, meg még talán engem se, megérttem, ha többé be se teszi a lábát ebbe az átkozott faluba, mert itt a szegénységen meg a nyomoron kívül most már semmit sem talál.

Az öregasszony is maradt volna inkább Londonban, jobban tette volna, a grófék is oda jártak, ott kártyáztak, van is egy mondás, hogy elvitte a gróf az erdőt Londonba, mert a nagybátyja hat hektár erdőt kínált fel tétnek a vagyonából a londoni kártyasztalnál, amikor egy- szer elfogyott a pénze. Vesztére jött haza onnan ez a szegény asszony.

Én nem tudom, mi bántotta benne a falubelieket, de az biztos, hogy nem nézték jó szemmel, *Burzsuj*, ezt mondták rá, ugyanúgy, mint az őseire az oroszok, mikor kidobálták a csontjaikat a kriptában a koporsóból, aztán a koporsókat a kriptá előtti tóba süllyesztették.

Az előbb az jutott eszembe, hányan örülnek most, hogy így járt az öregasszony, főleg azok, akik a kocsmában hangoskodnak mindig, mondta a férjem nem egyszer, hogy már megint szidták, *Forduljon föl az ilyen!*, ez volt a legenyhébb, amit mondtak rá, az a szerencsétlen is ezt hallotta nap mint nap, mert az is a kocsmában töltötte a fele életét, ez már csak így megy itt, ebben a nagy szegénységben jobb nem jutott eszébe. Nem bírták elnézni, hogy a kastélyra is futja neki, hogy rend- be tetette, mielőtt hazajött, szépen kitatarozták, belül kialakított magának egy lakrészt, hogy majd oda költözik, a többit meg aprán- ként akarta felújíttatni, de közben lerobbant, és arra már nem került sor, pedig az iskolához közelebb eső szárnyba akarta költöztetni a könyvtárt, azt mondta, nem méltó az a kis lyuk egy könyvtárnak, ahol most van, szóval tett volna a faluért is, de most már mindegy, költöz- het majd ki a temetőbe, egyszerű sírba, mert a kriptá is romos az er- dőben, a temetőben a kápolnájuk is összedőlt, a csontok meg, amit összeszedtek alóla, ott vannak egy halomban egy közös sírba temetve, arra már nem maradt ideje meg pénze, hogy még azt is újjáépíttesse.

Úgy látszik, grófi származéknak se jó lenni, pedig azt hinné az ember, akinek pénze van, annak minden könnyebb, hát most kide- rült, hogy mégsem így van, ez a szegény öregasszony is hiába vette meg a legszebb házat a faluban, hiába költött annyi pénzt a kastélyra, most megint ebek harmincadjára jut majd, mint régen, egyik fia se jön ide majd, még Bécsből se, nem hogy Németországból vagy Dániából vagy ahol éppen van a másik kettő. Így van ez, megette a fene az egé- szet, most szégyenkezhetnek én is a férjem miatt, nem elég, hogy min- dennap részegen dülöngél az utcán, ilyen gyalázatba keveredett. De hát mit tehetnék, ez jutott nekem.

Életünk, 2016/12.

Falcsik Mari

NEMZEDÉKI

most annak az ideje jön el
kiderül már hamarosan
hogy milyen öregén a rock nemzedéke

én alig várom
nagy szabadságot érzek ebben
löttyedt karokkal csápolni a bulin
énekelve a Dalt
egyre szebb rekedő Joni Mitchell-hangon
aztán besörözni bárkikkal
akik csak ott vannak
legyenek öregek
vagy fiatalok

mert mi nem fogunk haselkötőt viselni
az fix
arcot se pirosítunk
tán még haját se festünk
és a műfogsort
mikor örökre elhagyjuk a huzatos házat
mint Máriska és Francin és Pepin
baltával zúzzuk össze a favágó bakon

Vár Ucca Műhely, 2016/4.

■ Falcsik Mari 1956-ban született Budapesten. Verset ír.

Karácsonyi Zsolt

AZ ALAGÚT. AENEAS

Szabadulunk,
szabadulunk, igen,
kimentett, kihozott vágycsapat, tényeket hozunk fel, kapaszkodunk,
visszük a belső képeket, fotográfiákat, elfelejtett festmények repedéseit
visszük, cipeljük, húzzuk, rángatjuk magunk után, és magát a felejtést is,
igen, mindezeket, a cipelésért, a hordásért, a mögöttünk csaholó
hordákért, igen, cipeljük, húzzuk, vonjuk magunk után, és persze
magát a felejtést is húzzuk, cipeljük, a felejtésre való
emlékezéssel együtt, a reménységgel és
reménytelenséggel együtt,
istenekkel és istentelenséggel együtt,
ebben a ránk szakadó különben, ebben a külön ránk szabott valóban
visszük, hordozzuk, hogy a nyomokat,
a nyomtalanság nyomait találjuk meg
saját bordáink vagy mások bordái között,
amíg a hordás és a hordák
egyetlen pillanattá sűrűsödnek,
amíg az alagút, amelyben járunk,
amelyből minduntalan kilépünk,
nem sűrűsödik egyetlen ponttá,
egyetlen fekete-fehér
fekete vagy fehér
fekete és fehér
jellé
mint
a

betű
vagy a betűk korlátolt hatalmú,
és önnön körein belül mégis korlátolhatatlan
birodalmában, ami éppen a birodalom ellen szól,
a birodalom elől menekül, és éppen ezért mégiscsak a birodalmat
húzza, vonja maga után, cipeli hátán, ahogy sebesült hordja a sebesültet,
ahogy sebesült hordja önmagát, hogy a seb mélyén a gyógyulás,

a gyógyító emlékezetében vagy a gyógyulás emlékében a seb mégiscsak gyógyíthatatlan legyen, mint a bokába fúródó mérgező nyíl vessző, mint az emlékezet vizébe merülő kentaur, hogy a felszínre törjön újra, mint bűvópatakok kitapinthatósága a föld egyre mélyülő felszínén, ami mindent ad, csak nem a megnyugvást, nem a város alapíthatóságának lehetőségét, nem Didót és nem Aeneast, nem, csak a nemzet, ami éppen a nemlegességgel próbál szembeszegülni, hogy legalább a két nem senki által se kért, mégis felszínre bukkanó könyörtelenségét feloldja –

és ha ez lehetetlen,
akkor és csakis akkor, legalább, mutasson rá a geometriára,
ami a föld és Gaia kimért könyörtelenségében újra és újra megmutatkozik.

Kortárs, 2016/11.

Gömöri György

AZOK A DÉLUTÁNOK...

Azok a lomha, forró nyári délutánok
amikor csakis fagyaltotzni volt kedve
a ráérős fiúnak, aki el-elballagott
egy olyan házhoz, ahol a nyitott ablakból
újra meg újra kiszüremlett a tétova *Für Elise*
vagy egy korabeli lagymatag álnépi sláger
míg a csatornák bűze gőzölgött minden utcasarkon
– felfütyült ilyenkor a fiú az egyik emeletre
hogy megkérdezzen egy lányt „Nem jössz ki a Palára?”
– Akkor még nem volt sem tévé, sem szenvtelen Fészbuk
a gyerekek hittek a tiszta friss levegőben
meg abban, ha felnőnek jobb lesz ez a világ
és nem kell megint aknamezők vagy félelemből font kerítések
mögé húzódni vagy duplazáras lakásban izzadva remegni

Tekintet, 2016/6.

Andrásy József

SCHLÖSSLBERG OSTROMA

Musztafa Ben Ali befejezte imáját, és kilépett az utcára. Templomnak vagy mecsetnek túlzás lett volna nevezni a termet, ahonnan kijött, kis jóindulattal imaháznak hívta mindenki a blumenstrassei, kiszuperált menzaépületet, amelyet Bécs tizenegyedik kerületének polgármesterei hivatala bocsátott a majd háromszáz fős helyi török közösség rendelkezésére, hogy szombatonként lelki gyakorlatot tartsanak, megosztva azt a hindukkal, akik szintén pár százan lehetnek, és övük volt a pénteki nap. Vasárnap a frappáns ZU, azaz ZÁRVA tábla lógott a bejárati ajtón, hogy egyikük se vádolhassa részrehajlással a hatóságokat. Musztafa szíve mélyén gyűlölte az osztrákokat, a németeket, meg általában az európaiakat, milyen sértő, ugyanakkor nagylelkűnek tűnő megoldás ez az imaterem, ahol a müezzinnel tilos hangosan énekelnie. Annyira jellemző rájuk a másság megvetése, és a germán gőg egyértelmű bizonyítéka, hogy egy normálisabb helyet nem is akartak biztosítani, pedig ennyi embernek lassan már kisebb mecsetet is építhettek volna. De ők még mindig a remélhetőleg nemsokára tilos „vendégmunkás” kifejezést használják sajtójuk nagy részében, ha az itteni törökökről írnak, annak ellenére, hogy az iskoláikba már szinte kizárólag Ausztriában született gyermekek járnak, akik közül sokan jobban beszélik a németet, és sosem jártak még az anyaországban, az elsőként idevándorolt muzulmánok meg már megérték a nyugdíjkor. A vándorlás kifejezés sem a legjobb, inkább a telepítés a helyes, kihasználta a mieink szegénységét, gondolta Musztafa, s köpött egy nagyot az aszfaltra, miközben kedvenc falatozója, az Istanbul gyorsétkezdé felé közeledett. Kiháználták minket, hogy a piszkos munkát elvégeztessék velünk, most meg már nem vesznek tudomást rólunk, a rohadtak. Feleannyi pénzért dolgozom én is, mint amennyit egy osztrák kapna, fejezte be gondolatait Musztafa, majd belépett az étterembe, és intett Mehmetnek, hogy a szokásosat. De úgy, ahogy szeretem, tette hozzá, ne olyat, amilyennek ezek képzelik a döner kebabot...

Idestova két éve, hogy engedve a családi nyomásnak Musztafa kiköltözött Bécsbe, ahol egyik unokabátyja már régebb óta élt, így az elhelyezkedés nem jelentett problémát, biztos munka és jó, bár kissé szűk, bútorozott szoba várta a rokon lakásában. Az első hónapok után már megengedhette magának, hogy megszabaduljon tőle, új lakást

bérelt ki a tizenegyedik kerületi panelnegyedben, valamivel messzebb a központtól és a munkahelyétől, de olcsó volt, s ami a lényeg: egyedül lakhatott benne. Jó sportoló létére megfelelő munkát talált, jövedelmezőbbet, mint az állami utcaseprés, amit unokatestvére szerzett számára: egy profi takarítócég alkalmazottja lett, amelyik ipari létesítmények, irodaházak és bankok külső-belső takarítását vállalta, fémsilóktól kezdve a felhőkarcolókig, egész Ausztriában, de Németországban meg Svájcban is. Ipari alpinizmus – e modern kifejezés mögé bújt Musztafa, ha mesterségéről kérdezték, s ez tulajdonképpen azt jelentette, hogy ablakokat, fémszerkezeteket és falakat tisztított magasan a föld felett kuporogva egy állványon, vagy egyszerűen egy kötélén csüngve. Szerette, amit csinált, s jól is keresett ahhoz képest, hogy nem volt osztrák, nemrég annyira futotta már, hogy egy kocsis is vett, szerencsére hajtásija már otthonról volt. Egy kis használt Golfot vásárolt egy bécsi kereskedőnél, s nagyon bevált, keveset fogyasztott, tökéletesen működött. Úgy tervezte, hogy nyáron, amikor a cég egy hónapra bezár, és mindenki szabadságra megy, hazautazik vele Törökországba, s talán vissza sem jön. Még két hónap. Addig eldönti, mi lesz.

Ahányszor eszébe jutott otthona, könnyek szöktek a szemébe. Majd kora hajnalban indul, hogy elkerülje a kamionosokat. Magyarországon és Szerbián úgy fog áthaladni, hogy meg sem áll, csak a határon, s délutánra már hivatalos török földön akar lenni, végre müezzinn imára hívó énekét hallani. Törökországból sem az európai rész a lényeg, nem Isztambul, a nyugati kultúra e keleti fellegrája, ahol lassan már nyoma sincs az igazi török szellemnek, hanem az, amikor átmegy a boszporuszi hídon. Egy percre megáll majd, ahogy lába (vagy kereke) Ázsia földjére ér, és leguggolva megcsókolja a poros gyepet. Akkor már megpihenhet, valahol a szabadban fog aludni, török hold és csillagok alatt, vagy az autóban, ha rossz lesz az idő. És másnap, az lesz az igazi. Amikor keresztülhajt Anatólia kies dombjain, amelyek aljában nyurga minaretek hasítanak a színes falvak fölé az égbe, ahol a felhők máskepp gomolyognak, mint Európában, súlyosan, szélesen terülnek el a táj fölött, tisztán, szennyezetlenül, sárga-fehér-kéken, ez az otthon színkombinációja, semmi zöld, csak sárga táj, fehér felhők és kék ég. Aztán a városok jönnek sorra, kisebb-nagyobb városok, ahol a régi gyárak füstje nem szürke, nem bűdös, hanem hófehér, a főutcák ódonul porosak, s az emberek nyugodtan nyüzsögnek a piactereken, ahol még mindig lehet mindenfélét venni, még húsokat is, nem szupermarketben, nem fagyasztva, hanem igazi csemege ürüfejeket, amiből finom

levest tud főzni bármelyik asszony, meg édességeket, amiket Bécsben aranyért árulnak a török boltokban, de az csak hamisítvány, az igazihoz eredeti alapanyagok kellene, kecsketej, méz, ami csak Kisázsia sztyeppéinek virágaiban foganhat, magvak, amiknek hollétét csak az öreg, turbános, szakállas bácsikák tudják, akik szüleiktől hallottak arról, milyen volt azokban az időkben, amikor még Kemál Atatürk nem fertőzte meg nyugati szennyel az országot, bácsikák, akik csak akkor mozdulnak el utcai teájuk mellől, amikor növényeket gyűjtenek a sziklák közt, egyedül ők tudják, mikor melyiket, senki más.

Aztán megjelennek majd a hegyek. Igazi ázsiai hegyek, amihez hasonlók nincsenek Ausztriában, pedig ott aztán vannak havasok rakásra, nem olyan zöldek, nem borítják őket fenyvesek, mégis szebbek, tisztábbak, amikor kavicsos ösvényeiken lépked az ember, biztonságban érzi magát, nem kell a fák mögé lesni riadtan minden ágroppanásra, nem kell alpesi tisztást keresnie, ha a csúcsokban akar gyönyörködni, a homokszerű, tar sziklák látványa olyan őszinte, mint egy baráti kézfogás. Bércek fölött nem szuperszonikus gépek repülnek, hanem sasok, igazi, élő kőszáli sasok keringenek, fennsíkjain nem favágógépek meg traktorok zörögnek, hanem kecskék legelésznek, birkanyájak és lovak, vad, gyönyörű lovak, amiket még ember keze nem érintett. Aztán megint völgyek következnek, meg kiszáradt folyók medrei, amiken akkora kőhidak ívelnek át, mint egy fél falu, mezők, ahol még távoli gőzösvonatok füstje gomolyog a láthatáron, ahol a búza már májusban sárga, ahonnan a gyapotszedő asszonyok énekét messziről meg lehet hallani a leengedett ablakon át.

A fővárost, Ankarát elkerüli majd, mert csak az idejét pazarolná, ha keresztülautózna rajta, nem érdeklik a sugárutak vagy az ipari negyedek. Nyílegyenesen délnek veszi inkább az irányt, Kappadókia szélét súrolva, ott aztán lesz látnivaló, talán meg is áll majd, hogy a kereszténység és iszlám egyik legvéresebb összecsapásának eme nevezetes földjén elidőzzön, s talán vesz majd egy kis imaszőnyeget is ajándékba édesanyjának valamelyik kézművestől. Göremében megmássza majd az egyik sziklatemplomot, elbáméskodik egy homokhegy csúcsán, agya és szíve nagy fényképezőgéppé változik, amivel lelke mélyébe zárja a szinte holdbéli táj kietlen szépségét, s talán meg is alszik egy régi vájatban, a föld alatt, ahol ma már nem lakik senki, hisz nem siet: a találkozásnak meg annak az érzésnek, hogy otthon várják, olyan édes íze van, hogy napokig el fog csámcsogni rajta. Onnan már meg sem áll Anamurig, ahonnan csak huszonnyolc kilométerre fekszik a falu, ahol

családja várja. A hegyoldalban először feltűnnek a fenyők – ritka ágú, hosszú levelű, ágas-bogas mediterrán fenyők –, és akkor már tudni fogja, hogy közel jár. Meg fogja érezni minden biztonnal a gyermekkorából agyába vésődött sós víz szagát, még mielőtt a hágón átjutna, és igen, akkor a sárga-fehér-kék egyensúlya megbomlik egy csapásra, amint a gerincről lenézve túlsúlyba kerül a lábainál elterülő tenger azúrszíne. Leereszkedik a kanyargós úton az öbölbe, cédrusok és narancsfák közt, a római romok mellett, le a halászfaluba, ahol hirtelen véget ér majd az aszfalt, mert biztos nem változott semmi, nem változott semmi abban a faluban, hisz oda nem járnak turisták, a poros úton elébe szaladnak a gyerekek, egyszerű, zsbongó, maszatos gyerekek hada, és szüleik nem esnek pánikba, mint Ausztriában, hanem mosolyognak majd feléje, gesztikulálva teára hívják, de ő elrobog mellettük, el a mintha a naplementét hálóval kihalászni akaró rozoga csónakok mellett, végig a bágyadt datolyapálmák mellett, és akkor...

Ekkor megszakadt a képzelgés, mivel Musztafa egyik jóbarátja, Hakan tűnt fel az utcán, és már messziről intett neki. Jössz? – kérdezte, amikor az ablak elé ért, és Musztafa válaszolt neki, hogy igen, öt perc, és lent vagyok. Ma formában érzem magam, hat gólt rúgok! – azzal nekiállt bepakolni táskájába sportfelszerelését. Cégük török és osztrák munkásai amatőr focibajnokságot rendeztek szombatonként egymás ellen, és az erőviszonyok kiegyensúlyozottak voltak, hol a törökök nyertek, hol az osztrákok. Ez utóbbiak fergeteges sörözéssel szokták megünnepelni győzelmüket, Musztafáék Mehmet éttermébe jártak teázni, vízpipázni, ketten voltak csak közülük, akik sört is ittak. Ám a kiegyensúlyozott erőviszonyoknak volt egy nagy hátránya. Mindegyik csapat különben érezte magát a másiknál, és nemcsak labdarúgás terén, a csipkelődések durvulásba csaptak át, a kemény ütközések szándékos szabálytalansággá fajultak, és innen csak egy lépésre volt az első olyan káromkodás, amely a fajbéli különbséget célozta meg. Ezt pedig rövidesen tettelegesség is követte, lökdösődés, pofozkodás, csupán a józanabb kollégáknak volt köszönhető, hogy a kakaskodókat szétválasztották, s nem született nagyobb baj. A gyűlölet parazsa azonban ott izzott mindkét fél szívében, s furcsamód ez volt a heti meccsek mozdatórugója, enélkül sokan elmaradoztak volna a délutáni labdajátéktól, unalmas sörözéssé vagy beszélgetéssé egyszerűsítve a szombat estéket. Aznap este is döntetlen eredmény született, így nem ünnepelt senki, Musztafa egyenesen hazament, lezuhanyozott, és boldogan mosolyogva gondolt arra, amire készült.

Vannak dolgok a világon, amelyeket kizárólag férfiak találtak ki férfiaknak, valószínűleg valamiféle gyermekkori frusztráció eredményeként, mert más magyarázat erre nincs. Ilyen a kisvasút, a katonásdi, a modellezés vízi és légi miniatűr távirányítású járművekkel, meg általában a nagy dolgok kisléptékű utánzása, minél élethűbben és precízebben. E betegséggel Musztafa is megfertőződött Bécsben, vagy helyesebben itt tört ki rajta egy ki tudja mióta lappangó szenvedély: nem pici mozgó járművekkel szokott játszani, mint a legtöbb férfi (ami igen csak drága mulatságnak bizonyult, mint ez egy-két ismerőse esetében kiderült), hanem háborúsdit. Ez volt a hobbija; hálószobája, ágyát leszámítva, összezsugorodott harctér volt, néhány négyzetméterbe több hektárnyi területet besűrített, és mindene volt: műanyag katonák, lovak, zöld posztóból dombok vonulatai, várak, ágyúk, sátrak és fegyverek. Hónapokba telt, míg mindezeket összegyűjtötte, játékboltokból, ószerből, játszótéri gyermekektől vásárolta össze arzenálját, és folyamatosan bővítette, hetente újabb katonával, fegyverrel gazdagította gyűjteményét, külön örömet szerzett neki az is, amikor a nehezebben beszerezhető dolgokat, például a zászlókat, létrákat saját maga ügyeskedte össze kartonból vagy fából. Egyetlen szépséghibája e harctérnek az volt, hogy az egyes alkotóelemek aránya nem illett egymáshoz. Az autóboltból vásárolt, valószínűleg török kamionsofőröknek kitalált, amulettként ablakba akasztható, arasznyi plüssjanicsárok simán zsebrevághatták volna a kis plasztik Ahmed pasa háromcentis arany sátrát, de Musztafa ezzel nem sokat törődött. Mindig török háborút játszott: a tizenhatodik-tizenhetedik századi oszmán terjeszkedés csatáit vívta újra és újra, a nagy európai hadjáratokat, a rigómezei és a mohácsi csatát, Nándorfehérvár és Eger ostromát, de mindig új megközelítésben, más és más taktikákat alkalmazva. Most épp a szentgotthárdi csatát szimulálta, a sorsdöntő, török szempontból talán a legnagyobb kudarccal végződött összecsapást.

Történelemlönyvekből, folyóiratokból szerzett ismereteit folyamatosan frissítette, így jól tudta, mit kellett és mit lehetett volna másképp csinálnia a török hadak élén álló Köprülü Ahmed pasának, hogy e kulcsfontosságú erődöt bevegve, és ezzel utat nyisson egy új fejezetnek a történelemben. Ő is a csatátérre képzelte magát, gondolatban az 1664-ik év augusztusának első napjáig ugrott vissza az időben, a szpáhik és janicsárok közé, jobb kezében jatagánt markolva, ballal a pajzsot meg lova gyeplőjét rángatva vágatott a domboldalon felfelé, a paták alól gyökereستül kitépett fücsomók fröccsentek szét, izzadt haja lobogott

a szélben. Szinte érezte az alvadt vér, a füstölgő tábortüzek és a lótrágya szagát, felkapaszkodott az egyik domb tetejére, körültekintett, és nem tetszett neki, amit látott. Keletre a Rába habos vize folydogált, mögötte Szentgotthárd templomának tornya, amin már félholdas zászló lebegett, de tőle északra, a sziklás gerinc tetején Schlösslberg vára büszkén trónolt a vidék felett, s bástyáján ott szemtelenkedett még a kétfejű sas egy zászlón, ami kopott volt ugyan, de akkora, hogy a szél is alig tudott belekapni. A zászlórúd mellett egy apró figura állt mozdulatlanul, talpig feketében, s ő is a csatát figyelte. Csakis egyvalaki lehetett, aki ilyen hidegvérrel tudta követni a drámai harcot: Montecuccoli gróf, a Habsburgok naftalinos ingujjából kirángatott adu ásza, hivatásos hadvezér, aki korának minden jelentős háborújában részt vett, s akibe minden nemzeti nézeteltérést félretéve az egész keresztény Európa vetette bizalmát, hogy az ottomán terjeszkedést egyszer s mindenkorra állítsa meg Magyarország határainál. Mindeddig sikerrel, gondolta keserűen Musztafa a csata állását tekintve, majd megfordult, hogy Ahmed pasát megkeresse, s a lelkére beszéljen, ó pasa, nem jó a taktikád, tudom, hogy számtalanszor bejött már, bejött Mohácsnál, bejött Egernél, de itt hiába erőltetted a tüzéséget meg a faltörőket, ez a vár sziklából van, egy sziklaerdő közepén, nincs gyenge pontja, amin betörhetnénk. Ő pasa, próbáljuk meg a nyilasok zápora alatt megmászni a falat, de nem a folyó felől, hanem hátulról, mert erre nem számítanak... Akkor miénk lenne a vár, előttünk tiszta út állna Bécsig, mit Bécsig, Prágáig, Velencéig, Párizsig... Mennyire más lett volna minden, fontolgatta Musztafa, ha akkor, ott sikerült volna betörni Schlösslbergbe, és utána bevenni Bécset is, mennyire mást tanulnának a mai gyerekek történelemórán, ha Európa egésze török uralom alá került volna... Talán nem születtek volna Napóleonok, Hitlerék és más zsarnokok, mennyi mindent kaphatott volna ez a földrész tőlünk! Koszos városainak utcáin talán ki sem tört volna a pestis, ha megszokták volna fürdőink használatát, lopni sem lopnának az emberek, s részegen sem fetrengene manapság senki az útszéli árokban... Nagyot sóhajtott, ágyba búj, és nehéz szívvel hunyta le a szemét. Készült a holnapi napra. A csatamezőről mereven bámultak rá a pici műanyag hadsereg katonái.

Másnap este nagy esemény előtt állt az egész város, sőt, egész Ausztria. Európa-bajnoki selejtező futballmérkőzésre került sor Ausztria és Törökország válogatottja között. A csodálatos Ernst Happel Stadion dugig megtelt drukkerékkal. Musztafák is ott ültek a lelátón, a török szurkolók félholdas zászlókat lengető táborá mellett, énekelve, kiabálva.

Amikor a két csapat kijött az öltözőből, és felsorakozott a himnuszra, a feszültség mintha egy percre alábbhagyott volna, mindenki elcsendesedett, lélegzet-visszafojtva állt, várva a felcsendülő akkordokat, a meccs kezdetét. És itt, a hirtelen csendben Musztafa szeme káprázni kezdett, mintha láthatóvá váltak volna előtte az utolsó hangfoszlányok, amint lassan leülepednek a fűre, az emberekre, a lelátókra. A pályát megvilágító négy óriási reflektor fénye vörösbe váltott, szívverése úgy kalapált fülében, mint az ágyúdörej, szaporán, mint a lódobogás, és lent a pályán mintha hálószebója makettjét látta volna, nem sportolók álltak már, hanem katonák, fegyveres katonák sorakoztak egymással szemben, egyik oldalon a Habsburgok serege, mulatságosan pompás felszerelésben, pikákkal és muskétákkal felfegyverkezve, a feketeruhás Montecuccolival az élen, aki fehér lovon ült, a túloldalon pedig Ahmed pasa nézett farkasszemet vele, szintén fehér lovon, mögötte az ágyúkkal, faltörőkkel és dárdákkal felszerelt oszmán sereg. Mindkét tábor csatajelre várt, izgatottan markolva fegyvereiket, szemükben vad elszántság keveredett páni félelemmel, a halálos csendet egy-egy ló nyerítése törte csak meg. A bíró sípszavára egymásnak esett a két csapat, magasra repült a labda, Musztafa pedig megrázta fejét, megdörzsölte szemét, és visszatért álmodozásából, mosolyogva a két összecsapás hasonlatosságán, de ugyanakkor értetlenül is a képek élethű mivoltán, az imént mintha valóban harcot látott volna futballpálya helyett. Nem is tudott a mérkőzésre figyelni, annyira furcsán érezte magát, igaz, a meccs is elég unalmas volt, gól nélküli döntetlennel ért véget, s ezzel láthatóan mindkét fél meg volt elégedve. A törökök örültek az idegenben szerzett pontnak, az osztrákok meg, gyengébb csapat lévén, ráadásul középhátvédjük sérülés miatt hiányzott a pályáról, annak, hogy nem kaptak gólt.

Másnap a munkahelyen fel sem merült a téma, egyik fél sem tartotta érdemesnek megemlíteni a tegnapi mérkőzést. A munkavezető reggel kiosztotta mindenkinek a feladatát, Musztafa, mint mindig, Güntherrel, egy szűkszavú osztrák sráccal került egy csapatba, a híres bécsi T-Center takarítását kellett aznap befejezni. Amíg a többi csapat az óriási üvegépület belsejében nyüzsgött, ők ketten a külső falakat mosták le, már több mint két hete azon dolgoztak. Aznap a nyugati, a többi falhoz képest kisebb homlokzatot kellett letisztítani, s már korán nekiálltak. Félszavakból, mozdulatokból ismerték egymást, a török szeretett is osztrák társával dolgozni, s bár Musztafának jutott az aktívabb rész, mindig ő lógott a kötélén, s ő súrolt, Günther ügyesen kezelte a mobilállványt, minden anyagot előre elkészített, megkevert,

leengedte neki, csak ki kellett nyúlnia, vagy ha az állványra erősített létrára felmászva kellett dolgozni, tudta, hogy Günther azt holtbiztosan előre lecövekelte. Független sávokban dolgoztak, fentről lefelé, ebéd-szünetig az üvegfal több mint fele tiszta volt, úgy csillogott a napfényben, mint a gyémánt. Estig, a műszak végéig kész lett a másik fele is, összehajtották a munkaeszközöket, szétszedték az állványt. Akkor jött hozzájuk a munkavezető, megdicsérte őket, s közölte, hogy másnap kiszállásra kell menniük. Rátok bízom a munkát, kettőtökre, fiúk, nekem Bécsben kell maradnom, mondta a főnök, majd előhúzott egy tervrajzot. Ez itt a schlösslbergi múzeum homlokzata, csak külső munka, szerintem három nap alatt megcsináljátok, de nem kell hazajönnötök péntekig. Ez valahol Graz mellett van, közel a magyar határhoz, nem tudom pontosan, vagy kétszáz kilométer az út, te vezetsz, bökött a törökre, a kék mikrobuszt viszitek, abba befér az állvány is. Amikor odaértek, itt egy telefonszám, minden meg van beszélve... Musztafa mintha ködön át hallotta volna a hangokat, egyetlen szóra tudott csak koncentrálni: Schlösslberg. Micsoda fintora a sorsnak, hogy pont az egykori csata színhelyén fog dolgozni, s látni fogja a bevehetetlen vár romjait teljes nagyságában. Megborzongott, Günther látta is rajta, hogy nem érzi túl jól magát, de csak annyit mondott, jó lesz, meglátod, holnap reggel nyolckor ugyanitt találkozunk, azzal indult is haza.

Még félig sötét volt, amikor reggel mindent beraktak a mikrobuszba, és elindultak. Viszonylag gyorsan sikerült Bécsen átvergődniük, fel az autópályára, és kilenckor már Grazban voltak. Itt egy kicsit eltévedtek, mert Schlösslberg nem szerepelt semmilyen útjelzőn, de rájöttek, hogy Magyarország felé kell menniük, így már sokkal egyszerűbb volt, fél óra múlva megérkeztek a kicsi településre, amit jóindulattal sem lehetett városnak nevezni. A vár messziről látszott már, majdnem baleseteztek, mert Musztafa annyira bámulta, hogy több ízben nem adott elsőbbséget, az osztrák morgott is miatta. És minél közelebb kerültek hozzá, annál érdekesebb volt. Habár tengerszint feletti magassága nem haladhatta meg a négyszáz métert, meglepően vad, sziklás volt a hegyhát, amire épült, és magányosan állt a lapos, erdővel borított dombok között, kanyargós aszfaltút vezetett fel a hatalmas kapuig, ahol több turistabusz is parkolt. Emberek nyüzsgtek a bejárat körül, messziről úgy néztek ki, mint apró bogarak. Ők is behúzták a mikrobuszt a parkolóba, nyújtózva kiszálltak, és a többiekkel együtt szájátva bámultak felfelé; közvetlenül a vár aljából lélegzetelállító volt a látvány.

Musztafa több tucat modern épületet látott és tisztított le az elmúlt két évben, javarészüik jellegtelen, akváriumszerű építészeti förmedvény volt, kevésre tudott igazán visszaemlékezni. Ami viszont most magaslott szemei előtt, egyikre sem hasonlított, aki ezt kitalálta, megérdemelte a dicséretet. Úticéljuk, a múzeum, a várba volt beépítve, pontosabban arra rá. Ilyen tökéletes összhangot a patinás kőfalak és a falakból kiszökő acéloszlopokra erősített üvegfal között csak igazi nagy építész találhatott ki. A többmázsás kötömbök, amiket rejtély, miképpen sikerült középkori módszerekkel felfalazni, három emelet magasságban nőttek ki a sziklából, szinte látni sem lehetett, hol ér véget a bérc, s honnan kezdődik az ember keze munkája, tökéletesen összeolvadtak. Fölöttük mintha a kőfal hirtelen átlátszóvá vált volna, a hatemeletes, lépcsőzetes tetejű múzeumpalota tornyosult, egyik sarkán egy bástyát utánzó kiszögellés, sötétebb üvegből, az épület belsejében, közepén pedig, az átlátszó falon át, mert a belső falak is üvegből voltak, feltűnt az egykori igazi kőbástya romos fala, amit ötletes módon körülvettek a folyosók meg a lépcsők, a látogatók mozgó árnyai jól kivehetően látszottak bent, még így is, hogy a külső homlokzat meglehetősen piszkos volt. Musztafa percekig ácsorgott lecövekelt lábakkal, de az osztrák kolléga végül megunt a látványt, és magával húzta, hogy megkeressék a múzeum-igazgatót.

Mire kipakoltak, a tetőre hordtak minden kelléket, és felszerelték a kilógatott állványokat, dél lett. Egyből nekiálltak dolgozni, bár Musztafa éhes volt, és nagyon szomjas is, de úgy gondolta, hogy hamarosan szünetet tartanak, s majd akkor iszik. Két, egymás fölé erősített állványról dolgoztak, hogy minél nagyobb felületet fogjanak be, a kettő közé létrát erősítettek. A fenti állványon Günther állt, és szép sorba készítette a vizesvödörket, tisztítószereket, köteleket és távkapcsolót. A török lemászott, magával vive szerszámaikat, s lenézett, a turisták fényképezőgépeinek automata vakui úgy szikráztak a völgyben, mint megannyi csillag. Lassan haladtak, a tűző nap gyöngyöző verejtéket csalt Musztafa homlokára, torkát marta a szomjúság. A legfelső emeleten irodák voltak, a déli szünet miatt szinte üresek; megszokta, hogy ne bámuljon be munka közben sehová, csak a dolgára koncentráljon. Az alatta levő szinten viszont már a múzeum termei voltak, és Musztafa szándékosan, bizsergő kíváncsiságának eleget téve, mintha lassítva mozgott volna, percekig elbambult a bent látottakon. Nem csoda, azon a szinten ugyanis is a harcászati részleg kapott helyet, fegyverek, térképek, ruhák, életnagyságú szobrok és makettek gyűjteménye.

És akkor Musztafa meglátott valamit bent. Pont szemben vele, egy asztalon, török jatagán pihent egy bársonyos párnán, markolatán zöldes színű, csillogó kövek sorakoztak, hajlott pengéjén visszaverődött a halvány neonfény. Mellette egy tépett félholdas zászló és egy éktelenül nagy, drágakővel díszített gyűrű hevert, egy pergamenlap társaságában. Közelebb hajolt, behunyorgott, megpróbálva legalább egy szót kiolvasni a kopott irományból, hátha török szöveget tartalmaz, de akkor megérezte, hogy valami nincs rendben. Kollégája fent nem láthatta, mi okból szünetel percek óta a munka ott lent, meggondolatlanul közelebb lépett a korláthoz, és kihajolt, hogy lenézzen. Az állvány megbillent, Günther kirúgott, egyenesen egy habos vízzel teli vödört talált el, ugyanabban a pillanatban a biztonsági karban próbált megkapaszkodni, ami kioldódott. Musztafa csak annyit érzett, hogy az alumínium létra, ami máskor oly biztonságos érzést adva felelt saját, lábain át vezetett gravitációs erejére, most már nem hatott vissza cipője talpára, hanem lassan, kimondhatatlanul lassan csúszni kezdett, nem támasztotta többé alulról semmi, aztán hirtelen az egész fellógatott tákolmány megdőlt és zuhant.

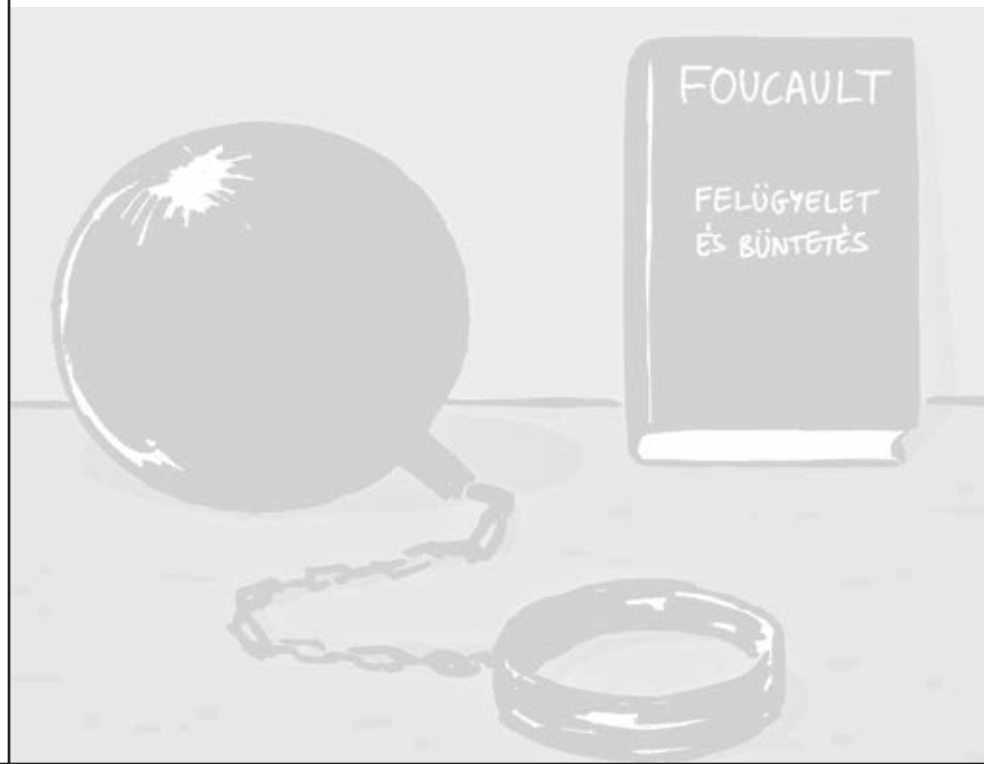
Hőhullám csapott át Musztafán. Érezte, hogy esés közben teste megfordul, és feje helyett lábai kerülnek egyre feljebb. Reflexszerűen övéhez kapott, ahová az imént a biztonsági kötelet csatolta, de keze csak levegőt markolt. Láta a lepottyant vödörből kicsorduló folyadékot, a fekete, sistergő szurkot, amelynek forró szele már megcsapta arcát, látta lerepülni a létrát, a göcsörtös fából összeeszkábált ostromlétrát, jobb keze nehéz, véres dárdát szorított keményen, miközben ordítva zuhant a semmibe, ő, Musztafa Ben Ali bég, a szultán kegyelméből anamuri vezír, az egykor Érsekújvárt védő gyaurok kegyetlen hóhéra, mindhalálig Allah hű szolgálja, és az villant az agyába, hogy harc közben milyen lehetetlen gondolatok jártak a fejében, furcsa, álomszerű, de döbbenetesen valóságosnak tűnő képek, ahol ő a jövőben élt, egy idegen országban, ahol olyan szekéren száguldozott, ami vasból volt, zörgött, füstölt, és nem húzták lovak, mégis haladt, ahol színesruhás emberek egy kerek fehér bőrdudát rugdostak egy nagy zöld mezőn, ami fölött éjszaka is négy fényes nap süttött, ahol az ostromlott vár fala nem kőből volt, hanem üvegből – hallj oda, micsoda képtelenség, átlátszó, sima üvegből, s úgy csillogott, mint a mesebeli kalifák palotái... Fejjel előre esve egy pillanatra összeszorította, majd tágra nyitotta a szemét, hátha vissza tud térni abba a csodálatos világba, de az üvegstély eltűnt, a képzelgés véget ért, és Musztafa már

csak a valóságot látta, az egyre közelebb kerülő lenti csatateret, ahol a szpáhik és janicsárok fejveszetten menekültek a létra és a zuhanó test alól, hátra, a török tábor felé, ahol a sátrak közt apró tüzek pislákolnak, mint megannyi csillag, ahol az ágyúk meg a fáltörők szépen felsorakozva csatajelre vártak, ő meg zuhant, zuhant, és alatta ott voltak a sziklák, meredek, hegyes sziklák.

Irodalmi Jelen, 2016/12.

BÖRTÖN

Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel? Hogy maga a pokol-e a börtön, arról lehetne vitatkozni, de hogy nem a mennyország, az bizonyos. (S itt könnyen igazzá válik Sartre híres észrevétele, amely szerint „a pokol – az a többiek”). Zárt és szigorúan őrzött terekben másképpen telik az idő, mások a hierarchikus viszonyok, s bár mindenre akad magyarázat, egy kicsit más logikára épül, mint a kinti világban. És hogy van-e kiút? Azok előtt, akik törvényi kiskapukra játszva tudományos értekezéseket publikálnak, könnyebben tárul fel a nagy rácsos kapu, mint azok előtt, akik ellen minden – és persze mindenki – összeesküdött. Így jobb, ha a rabság élményéről az ember csak történeteket sző, legyen az 19. századi egzotikus mese vagy 21. századi sorozat. A lényeg, hogy mindig legyen, aki figyel. Nos, ez az, amiből a börtönben biztosan nincs hiány.

Doncsecz Etelka

A VAGABUNDUS, A KALÓZ ÉS A PAP

*Verseghy Ferenc és Pyrker János László
fogságtapasztalatai**

Ez az írás egy meglehetősen régi s fordulatokban bővelkedő história elmesélésére vállalkozik. A történet, amely egyes elemeiben a pikareszk regények, a romános rajzolatok, illetve az úgynevezett „különös történetek” világát idézi, a 18–19. század fordulóján játszódik.¹ Szereplői mozgalmas és eseménydús életet éltek, s számos tapasztalat birtokába jutottak: részük volt rabságban is. Fogságélményeikből – amelyek különböző szövegekbe rejtett apró emlékfoszlányokból rekonstruálhatók valamelyest – mindössze ennyi látszik bizonyosnak, nem több. Igaz, ez sem teljesen egészen: fennmaradt nyilatkozataik ugyanis igencsak szűkszavúak, számos részletet homályban hagynak, nem egyszer el-
lentmondanak nemcsak önmaguknak, hanem a fellelhető kontrollforrásoknak is. E fragmentumos és obskúrus vallomások analízise, valamint a mesélők további faggatása azonban épp ezért lehet tanulságos. Jóllehet a valós történelem maradéktalan feltárása illuzórikus elvárás, a kétes történetelemek lokalizálását követően lehetővé válik annak vizsgálata, hogy azok vajon miért kerülhettek az egyes elbeszélők narratíváiba, s egyáltalán: maga a fogság mint téma miképpen, milyen kontextusban, miféle szövegtípusokban, s főként milyen intencióval bukkan fel e szerzőknél. Egyszerűen e dolgozatnak nem annyira a történetileg hiteles események bemutatása a célja, sokkal inkább az, hogy fényt vessen a meseszöveg mechanizmusaira és mozgatórugóira.

„Mivel én nem olly ártatlanul viseltem a fogságot, mint Tunisiásnak felséges attya”² – Verseghy Ferenc és Pyrker János László fogságban

* A dolgozat az MTA – DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport munkálatainak keretén belül készült. A kutatócsoport vezetője: dr. Debreczeni Attila.

1 A műfaji kérdésekhez lásd: LABÁDI Gergely, *A pikareszk Magyarországon a 18–19. század fordulóján*, ItK 2016/2. (120), 178–190.

2 Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak. H. n., 1820. július 19. = HORVÁTH Konstantin, *„Az Egyházi Értekezések és Tudósítások” (az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820–1824. Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819–1822*, Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém, 1937, 181.

Hőseink neve nem cseng ismeretlenül a klasszikus magyar irodalom ismerői és kedvelői számára. Verseghy Ferencet (1757–1822) és Pyrker János Lászlót (1772–1847) már több évtizedes ismeretség fűzte össze akkor, amikor hosszú szünet után az 1820-as évek elején újra találkoztak. 1790 és 1792 között ismerkedhettek meg egymással, amikor mindketten hosszabb ideig Budán tartózkodtak. Az ekkor mindössze tizenhét éves Pyrkert szülei küldték a városba: rokoni segítséggel sikerült gyakornoki álláshoz juttatni a Helytartótanácsnál. Az ugyancsak Budán élő expaulinus Verseghy ekkortájt az egykori szerzeteseknek kiutalt nyugdíját kiegészítendő különböző fordítói és szerkesztői munkákkal töltötte idejét.³ A kapcsolat kettejük között feltehetően Verseghy egykori szerzetestársai révén teremtdött meg: Pyrker gimnáziumi tanulmányait Székesfehérvárott végezte pálos tanárok, Virág Benedek és Ányos Pál tanítványaként, akik mindketten szoros összeköttetésben álltak Verseghyvel. Pyrker figyelmét az egykori táborigazgató pap iránt egyéni érdeklődése és beállítottsága is felkelthette: őt is vonzotta a katonai pálya, az pedig, hogy a Helytartótanácsához szegődött, s nem katonának, szülői nyomásra történt. Hajlama azonban hamarosan utat tört magának: 1792 márciusában otthagyta állását, s szándékát – hogy katonának áll – nem feledve, úgy határozott, e terve megvalósítása előtt világot lát. Elfogadta hát a budai évek során megismert palermói gróf, Paolo d’ Andreis ajánlatát, s írnokeként állt a szolgálatába. Megbízatása nem tartott sokáig, ő viszont nem tért rögtön haza, hanem beutazta Itáliát. Trieszt, Velence, Murano, Mestre, Verona, Nápoly, Chioggia, Manfredonia, Foggia, Capua: önéletírása szerint mind-mind életre szóló élményekkel gazdagította, mi több, a hazaút sem volt egészen eseménytelen. Pyrker – miután elhatározta, hogy elhagyja Itáliát, s kiváltotta a szükséges útlevelet – felszállt egy Genua felé tartó hajóra, hogy aztán úti célját elérve Tirolon át Ausztriába juthasson. A hajót azonban a szél Szardínia felé sodorta, ahol útját algériai kalózok keresztezték:

Hajónkat három napig kedvező szelek vezették céljához mind közelebb. A szél azonban a negyedik napon nyugatira fordult, s Itália partjaitól Szardínia felé sodort minket, s éjfél tájt a matrózok hangos jajkiáltása hallatszott: Gesu Maria – ci piglia – ci piglia! Észrevettek ugyanis egy algériai kalózhajót, amely üldözőbe vett minket.

3 Pyrker és Verseghy életrajzi adataihoz lásd: Johann Ladislaus PYRKER, *Mein Leben 1772–1847*, kiad. Aladar Paul CZIGLER, Böhlau, Bécs, 1966. Császár Elemér, *Verseghy Ferenc élete és művei*, MTA, Budapest, 1903.

Kiugrottam függőágyamból, úgy, abban a ruhában, amiben voltam, s felmentem a fedélzetre, ahol a matrózok tanácstalanul a kezüket tördelték és jajveszékeltek. [...] Már ennek előtte, s életem folyamán később is megfigyeltem, hogy fenyegető veszélyben elragadtott a félelem, s reszkettem, ha azonban elért a baj, bátorságom percről percre nőtt, s aztán készen álltam arra, hogy teljes tudatossággal cselekedjem. Így esett itt is. Az első ijedtség legyőzése után lesiettem a kajütbe, ahol korábban láttam egy vadászkést. Ezt megmarkolva, s magasra emelve a tanácstalanokdók közé ugrottam, s rájuk kiáltottam, miért nem készülnek már a védekezésre. Ragadják meg a csákyákat, s szúrják le az ellenséget, ha azok a hajóba akarnak ugrani. Süssék el az ágyúkat is! [...] Nem történt semmi. Az ellenség egyszer elég közel került ahhoz, hogy a hajót megcsákyázza, de a sötét éjszaka és az erős keleti szél elválasztott minket egymástól, s mire megvirradt, messze tűntek tekintetünk elől.⁴

Az esetről csak Pyrker kései feljegyzésére támaszkodhatunk, nem állnak rendelkezésre forrásként sem hivatalos dokumentumok, sem szemtanúk beszámói. Ilyen módon tehát nem megítélhető a nyilatkozat valóságtartalma. Mindenesetre úgy tűnik, a kalandnak híre ment, és – pedig a fentitől eltérő verzióban: a fáma úgy szólt, hogy Pyrker az algériai kalózok rabszolgaságba vetették. Maga az érintett emlékezik meg arról, miként szembesítették múltjával. Az első eset még ugyanebben az évben, 1792 őszén történt. Pyrker itáliai útjáról visszatérve mégsem katonának állt, hanem szerzetessé lett, és kérelmezte felvételét a ciszterci rendbe. A lilienfeldi rendházba került, ahol már megelőzte híre, s mind a prelátus, mind a novíciuster ismerni vélte múltját. Utóbbi kitaróbbnak bizonyult a faggatózásban:

[A prelátus atya] nem utalt az algériai rabszolgaságra, amiért mély hálával viseltettem iránta. A novíciuster páter viszont annál többet tudott beszélni és kérdezni erről, jöllehet rögtön előrebocsátottam, hogy nem szívesen beszélnék erről. Valahányszor tagadtam az egész históriát, ő csak mosolygott és hitetlenkedett mindaddig, míg igazolványaimmal nem bizonyítottam neki, hogy csak márciusban nyertem elbocsátást a Helytartótanáctól, az Acton miniszter által Nápolyban kiállított útlevél, ami még megvan, július

1-jén kelt, s így már csak az időpontok miatt is fizikai lehetetlenség az algériai fogság.⁵

Az időpontokkal operáló magyarázat nyilvánvalóan gyenge lábakon áll, hiszen a fogság az fogság, tartson bármilyen rövid ideig. A hangsúly nem az időtartamon, hanem a foglyul ejtés tényén van. Ezt a kortársak is érzékelték, s a bemutatott iratok nem vették elejét a további kérdés-ködéseknek. Sőt, Pyrker szerzetestársai a neki tulajdonított élmények miatt egyre inkább egyfajta látványossággként kezelték.⁶ Az önéletírás két további esetet is említ ezzel kapcsolatban. Az első Michael Denis (1729–1800) látogatásával kapcsolatos. Az ismert osztrák exjezsuita költő és entomológus, a császári könyvtár őre Mariazellbe vezető útját megszakítva tért be Lilienfeldbe, ahol a novíciuster első dolga volt, hogy bemutassa neki algériai fogságából szabadult növendéküket:

Denis olaszul beszélgetett velem, s mindenekelőtt arra bátorított, legyen hálás a Gondviselésnek, amely megmentett engem távoli utam nagy szenvedéseiből és veszélyeiből. Halk hangon s röviden így feleltem neki: Bizonyos, hogy azon az úton sok mindent kiálltam – s ez szoros értelemben véve igaz is. Távozóban azonban idős mesterem nevetve ezt mondta neki: Amint mondtam, nem szívesen veszi, ha ezt a történetet emlegetik.⁷

Egy másik alkalommal más rendházakból érkezett teológushallgatókat láttak vendégül Lilienfeldben. A barátok és látogatóik estéiket szórakozás gyanánt énekléssel és tréfás történetek mesélésével töltötték. Így esett, hogy az algériai kalóztörténetre láthatólag fogékony novíciuster elbeszélése nyomán az egyik vendég Pyrker fogságáról szóló novellát adott elő, amely nagy tetszést aratott. Pyrker nyilatkozata különösen informatív mind a történet terjedése, mind saját attitűdjei tekintetében:

Ez volt az oka, hogy idővel, amikor ezek [a vendég hallgatók] káplánokként, plébánosokként stb. szerte a vidéken szétszóródtak, tovább mesélték a történetet, és azt sokan közülük valóban megtörténtnek is hitték. Ily módon a mendemonda mindig tovább ter-

5 *Uo.*, 32–33.

6 A jelenség kapcsolódhat ahhoz a nagyfokú érdeklődéshez, amely a 18. században az egzotikum iránt mutatkozott. Vö. Urs BITTERLI, „Vadak” és „civilizáltak”. *Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete*, Gondolat, Budapest, 1982.

7 *PYRKER, I. m.*, 36.

4 Lásd eredeti nyelven: *PYRKER, I. m.*, 21–22.

jedt. Gyakran nevettem rajta, ha később szóba került a dolog, gyakran azonban harag fogott el, mivel szándékaim ellen való, s felettébb gyűlöletes volt előttem, hogy holmi regényhősként vagy kalandorként tűntessenek fel. Magasabb beosztású személyek kérdéseire, akik személyesen tőlem akartak hallani erről, általában némi hallgatással feleltem, majd azt mondtam: Bizonyos, hogy életemben sok mindent kiálltam.⁸

Pyrker fogságáról ez minden, ami tudható: tehát nagyon kevés tényezőről információ áll rendelkezésre.⁹ Az egyedüli vonatkozó forrás jelen tudásunk szerint a *Mein Leben* címet viselő önéletírás, amelyet szerzője sok évvel a történetet követően, 1847 táján vetett papírra. Ez a mű a memoár műfajában, visszatekintő elbeszélői pozícióból íródott, s a bemutatott események láncolatából észrevehetően azok az elemek kaptak benne hangsúlyt, amelyeket az emlékező a későbbi történetek vonatkozásában fontosnak tartott. Múltbéli élményeit tehát meg-, illetve újrakonstruált formában tárta az olvasók elé, akiknek egy szándékainak megfelelő képet szeretett volna mutatni önmagáról. A forrás felhasználásakor tehát – ez esetben különösen – feltétlenül számolni kell az imázsformálás szempontjaival, s hogy a szerző e törekvései mentén alkotta meg a maga nyilvánosságnak szánt narratíváját. Az itt említettek az algériai fogságról írottak kapcsán is kimutathatók. Különös, hogy a rabszolgaság/fogság mint téma, amelyet az önéletírás szerint annak szerzője nem szívesen emleget, vagy egyenesen fikciónak minősít, mégis helyet kap a szövegben, s nem is egyszer: a további szóbeszéd elkerülésére módot kínált volna, ha az eset e műben egyáltalán nem kerül szóba. A jelenség hátterében több ok is meghúzódhat. Egyfelől helyet kaphatott a téma a memoárban Pyrker 1820-ban megjelent hőskölteménye, a *Tunisiás*¹⁰ okán: a szerzőnek be-

⁸ Uo., 37.

⁹ A fogságtörténet a biográfiákban is rögzült, néhol valós elemként, néhol mendemondaként. ZIVUSKA Jenő, *Pyrker László élete és művei*, Besztercebánya, 1904, 6; CZIGLER Ábel, *Felső-őri Pyrker János László*, Dunántúl Pécsi Egyetemi Kiadó, Budapest, 1937, 30–32; MADARÁSZ Flóris, *Pyrker és a magyar írók*, Budapest, 1908, 26; Uő., *Verseggy és Pyrker*, Magyar Szemle 1901/2. (13), 15. Pyrker egyik életrajzírója, Kaunitz Lajos megemlíti, hogy a szerző hagyatékában számos német, olasz, francia, angol és magyar nyelvű újságot talált, amelyek közül néhányban tudósítások olvashatók a kalóztámadásról. Arra következtet, hogy ez a gyűjtemény az élmény valószerűsége mellett szól. E feltevését megerősítő megemlíti, hogy Pyrker a cikkek némelyikéhez kiegészítő, helyreigazító megjegyzéseket fűzött. Kaunitz azonban sem folyóirat-, sem cikkcímetek, de még évszámokat sem említ, s azt sem árulja el, hol fért hozzá ezekhez a forrásokhoz, így állításai ellenőrizhetetlenek. KAUNITZ Lajos, *Pyrker János László élete és művei*, Budapest, 1896, 19–20.

¹⁰ JOHANN LADISLAV PYRKER, *Tunisiás. Ein Heldenepos in zwölf Gesängen*, Carl Ferdinand Beck, Bécs, 1820.

vett eljárása, hogy önéletírásában fontosnak ítélt munkái keletkezési körülményeire, azok ihletőire utaljon. Az algériai kaland momentuma illeszkedik a *Tunisiás* szüzséjéhez, amely V. Károly (1500–1558) Hairaddin tuniszi kalózzel szembeállítva elleni hadjáratát választja témául, melynek során a német-római császár keresztény rabszolgák sokaságának adta vissza szabadságát.

A citált szakaszokban a novíciusmester megnyilvánulásai egy másik magyarázatot is lehetővé tesznek: a fogság, a rabszolgaság – különösen, hogy egzotikus körülmények kapcsolódnak hozzá – szenzáció, elszenvedője pedig nevezetességnek, egyfajta celebritásnak számít a közösségben, ahová visszatérte után került. A történet széles körben érdeklődésre tart számot, s Pyrker reakcióit szemlélve úgy tűnik, ez nincs is mindig ellenére. A vonatkozó kérdésekre adott, szándékosan kétértelmű válaszai azt sugallják, a tagadás, hárítás mindössze álca: a valós vagy költött történet szereplőjeként – s bizonyos értelemben irreleváns, hogy melyik eset áll fenn – ráérezhetett arra, hogy nemcsak személyét, hanem írásait is érdekessé teheti ez az epizód a majdani olvasók előtt, akik kérdéseikre azokból remélnék választ. Önéletírásában ezért szoríthatott helyet neki, ahelyett, hogy egyszerűen mellőzte volna.

Verseggy Ferenc esetében számos tekintetben épp fordított a helyzet: fogságáról önéletrajz vagy memoár híján szinte kizárólag tényszerű adatok állnak rendelkezésre, s az ő rabsága, mivel államfogolyként viselte azt, olyan politikailag kényes téma, amely bár sokak érdeklődésére számot tarthatott, nyilvánosan évtizedekig nem volt ildomos szóba hozni.¹¹ A Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatt 1794. december 11-én tartóztatták le. Vétkeiért előbb halálra ítélték, majd büntetését bizonytalan idejű várfogságra változtatták. 1795. augusztus 10-én Kufsteinbe szállították. 1796 szeptemberében a Graz környéki Schlossbergbe helyezték át, ahol két évet töltött. 1798 áprilisától 1803 augusztusának végéig a Brünn melletti Spielbergben raboskodott.¹² Augusztus 28-án

¹¹ A fogság megítéléséről, Verseggy visszailleszkedési kísérleteiről lásd: DONCSECZ Etelka, *Útkeresések fogság után. Verseggy Ferenc kísérleti tudományos kapcsolatrendszerének újraélesztése = Magyarországi tudósok levelezése. Tanulmányok*, szerk. SZELESTEI N. László, MTA – PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 2016, 51–80; Uő., „mert lelkeinket a múlt szerencsétlensége örökre összeköté”. *Verseggy és fogolytársai kapcsolata a szabadság után*, Irodalomismeret 2016/3. (27), 4–25; DOBSZAY Tamás, *A szabadság Kazinczy = Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. DEBRECZENI Attila – GÖNCZY Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 294–305.

¹² KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. SZILÁGYI Márton, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011, 462.

helyezték ténylegesen szabadlábra, Budára szeptember első napjaiban érkezhetett.¹³ A vizsgálati fogság kezdete és szabadon bocsátása között kilenc esztendő telt el. Ezekről az évekről alig tudni valamit azon kívül, ami Kazinczy kétségtelenül elfogult megjegyzéseiből kiderül, s hogy valószínűleg nyelvtanulással, nyelvészettel, írással töltötte idejét – e tekintetben (később még szó lesz róla) Pyrker memoárja hordoz eddig fel nem tárt adalékokat. Verseghy maga írásban szinte soha nem nyilatkozik erről, ha megemlíti, kínos botlásként emlékszik rá, s lakonikusan szól róla.¹⁴ Szabadulása utáni tetteit, visszailleszkedési stratégiáját vizsgálva úgy tűnik, minden lehetséges alkalmat megragad arra, hogy vétkének emlékét mihamarabb elfeledtesse.¹⁵

„Bizonyos, hogy életemben sok mindent kiálltam”¹⁶ – fogságélmények évtizedek távlatából

A két hajdani ismerős közel harminc év elteltével, 1820 tavaszán találkozott újra egymással. Pyrker az eltelt időben szép karriert futott be, s pályája ez idő tájt is épp felfelé ívelt: előbb a lilienfeldi apátság priorja, majd apátja lett, 1819-től szepesi püspök, a találkozó idején pedig már újabb előléptetését, velencei pátriárkává való kinevezését rebesgették. Verseghy 1803-ban kilencéves fogságból szabadult, legkésőbb az egykori elítéltek közül. Kompromittált személy, nyugdíjának újbóli megítélése és irregularitás alóli feloldása után az esztergomi egyházmegye papjaként telepedett le Budán. Nevelősködésből, fordításból, könyvkiadóknak végzett megbízásokból tartotta fenn magát. Megbélyegzettsége ellenére néhány éven belül főúri körökbe is bebocsátást nyert: nevelője gróf Szapáry Leopoldinának és báró Prónay Lászlónak, tanítja Széchényi Ferenc lányát, József nádor nyelvmestere, Marczibányi István pártfogoltja. Ez a fajta előmenetele nem egy kortársának szemet szúrt.¹⁷ A Révaival való hangos pengeváltás után a tízes években nyelvészeti-esztétikai műveket, valamint a Helytartótanács megbízásából tankönyveket írt. 1820 táján az első magyar nyelvű katolikus folyóirat, a veszp-

13 DONCSECZ, *Útkeresések*, 60.

14 Vö. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek. Buda, 1803. november 29. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, XXII., kiad. HARSÁNYI János, MTA, Budapest, 1927, 66–69; Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek. Buda, 1804. április 9. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, XXIII., kiad. BERLÁSZ Jenő – BUSA Margit – Cs. GÁRDONYI Klára – FÜLÖP Géza, MTA, Budapest, 1960, 75.

15 DONCSECZ, *I. m.*

16 PYRKER, *I. m.*, 37.

17 DONCSECZ, „mert lelkeinket...”.

rémi Horváth János püspökhöz és köréhez kötődő Egyházi Értekezések és Tudósítások munkálataiban vesz részt, ehhez kapcsolódóan egy tudományos mesterszókönyv összeállításán, valamint a biblia magyar fordításán dolgozik. Továbbra is Budán él, közös háztartásban a nádor ajtónállójával, Johann Ossietzkyvel és annak családjával, meglehetősen szerény körülmények között.

A kettejük közti kapcsolat Paintner Mihály (1753–1826) novi választott püspöknek köszönhetően újult meg. Pyrker Esztergomból Pest-Budára látogatva nála szállt meg, Paintner pedig közös ebédre hívta a vendéggel régi ismeretségben álló Verseghy Ferencet. Verseghy levelezésében a régi-új ismerős 1820 májusa és 1821 októbere között említődik. A két időpont között több személyes találkozóra is sor került, amelyeken az aktualitásokon kívül múltbéli események is szóba jöttek. Ami a jelent illeti: Verseghy beszámol róla, hogy épp milyen feladatok töltik ki mindennapjait. Beszél bibliafordítási terveiről, néhány fejezetet el is küld Pyrkernek, s reméli, hogy az az összehívandó nemzeti zsinaton szót emel majd azért, hogy a teljes mű magyarra ültetésével Verseghyt bízzák meg. Szól az Egyházi Értekezések és Tudósításokról, s a körötte tömörülő veszprémi egyháziak egyéb terveiről és vállalkozásairól. Pyrkert sikerül is előfizetésre csábítania.¹⁸ Megemlíti továbbá, hogy a baráti Ossietzky család vele közös fedél alatt élő fia, Karl elvesztette állását, s kéri Pyrker közbenjárását, hogy sikerüljön alkalmazást találni számára.¹⁹

Pyrker egyházi előmenetele mellett nemrég megjelent hőskölteményéről, a *Tunisiáról* mesél Verseghynek. Megosztja vele a mű német nyelvű recenzióját, szóba kerül a *Tunisiás* egyes szakaszainak magyar fordítása is. Úgy tűnik, a felfrissített kapcsolatot mindkét fél igyekszik a maga javára fordítani: Verseghy újabb befolyásos támogatót, Pyrker pedig friss műve (és személye) potenciális népszerűsítőjét látja régi ismerősében. A veszprémi folyóiratnak szokása volt beszámolni a legfrissebb egyházi előléptetésekről. Verseghy tudósítja Pyrkert, hogy hírt adnak majd az ő közelmúltban történt szepesi püspöki kinevezéséről is. Ennek apropóján tervezik, hogy közlik majd a *Tunisiás* német recenziójának – amelyet a szepesi püspök nem sokkal korábban bizonyosan nem célok nélkül osztott meg a periodikumhoz szorosan kötődő Verseghyvel – magyar fordítását is. A tudósítás és az ismertetés mellett egy

18 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. H. n., 1820. május 21. = HORVÁTH, *I. m.*, 60–61. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. H. n., 1820. június 7. = *Uo.*, 63–64.

19 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. H. n., 1820. július 2. = HORVÁTH, *I. m.*, 176–180.

életrajzot is szeretnének az olvasók elé tárni, hogy azok megismerhessék a hosszú ideig külföldön élt, s jelentős posztra emelt egyházfit.²⁰ Ezzel kapcsolatosan kerül szóba a múlt. Verseghy 1820. október 3-i levelében hozakodik elő egy kéréssel:

Ámde a' Veszprémiek sok olyan különös esetet hallván kedves Drága Barátom Uramnak előbbeni sorsából, melyekből a' mennyei Gondviselésnek valóban csudálatos és mélyen imáandó rendelése világosan kiragynak, kéri általam és én is övelek Excellentiádot, méltóztasson velem ezen esetek közül csak annyit, a' mennyit e' szent czélnak elérésére elegendőnek Önmaga ítélni fog, és olly kifejezésekben, a' minőkben tetszeni fog, a' Dátumokkal együtt kegyelmesen közleni.²¹

A veszprémiek Verseghy tolmácsolta kívánsága egyértelmű jele annak, hogy Pyrker múltja továbbra is érdeklődésre tart számot: vélhetően személyét is e vélt vagy valós kaland alapján azonosítják, harminc év elteltével is. Sejthetően Verseghyt is felettébb foglalkoztatta a kérdés, hiszen néhány nappal később Fliszár Györgynek írt levelében – nem túlzó a kifejezés – elfecsegi, kilátása van arra, hogy első kézből szerezzen értesüléseket – ahogy ő fogalmaz – az „interessans matériáról”.²² Itt szól arról is, hogy Fliszáron kívül bizonyos meg nem nevezett bécsi újságíróknak is tudomására jutott, hogy Pyrker közelébe került, s nem kevésbé izgatottan várják ők is a híreket. Úgy tűnik, az érdekes barát által – az információszerzés egy lehetséges útjaként – Verseghynek is jutott némi figyelem.

A további tudakozódásra egy szerencsétlen körülmény látszott módot teremteni: Pyrker kocsját 1821 elején Pest-Buda felé tartva baleset érte, a püspök súlyosan megsérült, s hetekig Budán lábadozott. Memoárjában megemlékezett arról, hogy ez idő alatt gyakori vendég volt nála Verseghy. Az említésre sejthetően nem a látogató személye, hanem a viziteken elhangzottak adtak okot:

Három hetet töltöttem itt, ezalatt Verseghy Ferenc (eredetileg pálos rendi szerzetes, utóbb világi pap, akit a Martinovics apát szervezte

20 Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak. H. n., 1820. október 3. = HORVÁTH, I. m., 182–183.

21 Uo., 183.

22 Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek. H. n., 1820. október 7. = HORVÁTH, I. m., 173–174.

összeesküvésben való részvételéért 15 év szigorú börtönre ítélték, de 9 év múltán kegyelmet kapott, a főherceg nádor gyermekeinek magyar nyelvtanítója, kiváló költő, és több etimológiai munka közreadója) esténként gyakran meglátogatott engem, és érdekes felvilágosítást adott arról, miként értette meg magát közelebbi vagy távolabbi cellákban, vagy akár felsőbb emeleten lakó fogolytársaival az ábécé bizonyos betűinek halk kopogtatása által. A várparancsnok, akinek tudomására jutott a dolog, jelen kívánt lenni egy ilyen beszélgetés lefolytatásakor, s utóbb Verseghy jó magaviselete és elpusztíthatatlan jókedve miatt, vele taníttatta gyermekeit énekre és francia nyelvre.²³

Pyrker a beszélgetés emlékének megörökítésével a maga nemében páratlan forrást hozott létre: nem ismert ugyanis más, magától Verseghytől származó – vagy akár mások keze, illetve emlékezete által rögzített – nyilatkozatot, amely a fogságban megtapasztalatról szólna. Verseghy a kompromittáló élményről nem osztott meg részleteket sem informálisan, sem nyilvánosan senkivel, ennek legalábbis nem maradt nyoma írásban. Hogy Pyrkerrel mégis kivételt tett, annak hátterében több körülmény vélelmezhető. A beavatással egyfelől célja lehetett egyfajta bizalmi légkört létrehozni. Nemcsak a szóbeszéd, hanem a *Tunisiás* alapján is sejthette, hogy beszélgetőpartnere érdeklődik a fogságtörténetek iránt,²⁴ s ez alkalmat kínált arra, hogy potenciális patrónusa kedvére tegyen. Emellett saját élményeinek felidézését motiválhatta a remény, hogy Pyrker esetleg követi majd példáját, s megnyílván, saját élményeiről is vallva Verseghy (s a tőle érdeklődők) kíváncsiságát is csillapítja majd. A személyes tartalmú vallomás megosztása lehetőséget adott továbbá Verseghynek az imázsformálásra: Pyrker a Verseghy által közöltekre támaszkodva alkothatott képet róla. A *Fogságom naplójából* tudható, hogy a fogság viselésének mikéntje, a rabságban és a per során tanúsított magatartás²⁵ a kortársak szemében üzenetértékkel bírt, amely egyszersmind az elzárt személy jelleméről is árulkodott.

23 PYRKER, I. m., 99.

24 Pyrker érdeklődése a téma iránt tartósan bizonyult. Memoárjában szól Silvio Pellicó-ról (1789–1854), akit a carbonari mozgalomban való részvétele miatt tartóztattak le 1820-ban. Előbb halálra ítélték, büntetését később elzárásra enyhítették. Tizenöt évet töltött börtönben, fogságtapasztalatait 1832-ben megjelent *Le mie prigioni* című munkájában írta le. A kötetet Pyrker is olvasta, s felettébb izgalmas olvasmánynak („höchstinteressante Schrift”) tekintette. PYRKER, I. m., 124, 310. Vö. SILVIO PELLICO, *Börtöneim*, ford. ERDÉLYI Károly, vál. bev. jegyz. CSETRI Elek, Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969.

25 Lásd ehhez a *Fogságom naplója* kivégzésre vonatkozó leírását: KAZINCZY, I. m., 79–81.

Pyrker leírása szerint Verseghy magáról szólván e tekintetben három momentumot hangsúlyoz. (1) Alkalmazza a börtönkommunikáció kopogtatáson alapuló formáját. Képes tehát használni és értelmezni egy összetett jelrendszert.²⁶ Ezzel voltaképpen segíti is fogolytársait: alapvető információk továbbítása mellett olyan üzeneteket is közölhet, amelyek az ő lelkiállapotukon is javíthatnak. (2) Van humorérzéke. (3) Megnyeri a várparancsnokot, akinek a gyermekeit is tanítja. Mindhárom momentummal azt hangsúlyozza tehát, hogy a fogságban is helytállt, nem roppant meg, kedélye nem hanyatlott, mentális, intellektuális képességei birtokában van. Fogolytársainak sorsa mutatja, hogy mindez nem természetes: egyes rabok elméje megbomlott; volt, aki fizikailag nem állta ki a megpróbáltatásokat, s betegség végzett vele; akadt példa öngyilkosságra is.²⁷ Verseghy állításai nem ellenőrizhetők: Kazinczynak csak a rabság egy, közösen töltött szakaszára vonatkozó információi vannak. Verseghyre vonatkozó megjegyzései azonban kritikával kezelendők: utólag végső formába öntött életrajzi jegyzeteit ugyanis, úgy tűnik, átkonstruálta. Verseghyvel való későbbi nézeteltérései miatt, s vélhetően, mert egykori rabtársa túl közel került a nádor köréhez, dehonesztálón írt róla, utalva arra, hogy mind a vizsgálati fogság, mind a per során gyáván, csupán saját érdekeit szem előtt tartva viselkedett.²⁸ Eldönthetetlen, melyikük nyilatkozata a valós.

Verseghy mindazonáltal, ha volt is alkalma (és oka) színeznii a történeteken, valóban jól viselhette az elzárást.²⁹ Fennmaradt kéziratai jelzik, hogy ez idő alatt olvasott, nyelvet tanult, s komplett műveket vagy azok kezdeményeit hozta létre.³⁰ Mindez nyilván nem független attól, hogy személyében egy szerzetesről, egykori pálos barátról van szó. A világi létformáknál sokkal kötöttebb, szabályozottabb életet élt e közösség tagjaként, ami együtt járt azzal, hogy időnként nélkülözze az emberi társaságot. Szükséges figyelemmel lenni arra a pálos előírásra is,

26 Erről bővebben: KAZINCZY, I. m., 236, 257, 317, 345. SZILÁGYI Márton, *Párhuzamos börtöntörténetek. Kazinczy Ferenc és Andreas Riedel = Leleplezett mellszobor. Nyomozások Kazinczy birtokán*, szerk. CZIFRA Mariann, Gondolat, Budapest, 2009, 66–74.

27 DONCSEZ, *Útkeresések*, 51–52.

28 DONCSEZ, „mert lelkeinket ...”, 12–18.

29 A börtönadaptációról, börtönszocializációról bővebben: FLIEGAUF Gergely – RÁNKI Sára, *Fogva tartott gondolatok*, L' Harmattan, Budapest, 2007, 11–131; BOROS János – CSETNEKY László, *Börtönpszichológia: egyetemi és főiskolai jegyzet*, Rejtjel, Budapest, 2002, 152–175; SZILÁGYI Márton, *Elviselni az elviselhetetlent. A Martinovics-összeesküvés elítélteinek börtönvilága*, Történelmi Szemle 2015/1. (57), 121–130.

30 SZAUDER Mária, *Verseghy Ferenc ismeretlen kéziratai*, ItK 1977/2. (81), 241–246; JOÓ Tibor, *Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban*, MKSz 1938/1. (62), 72–73.

amely alapján a rend növendékei egy esztendőt remeteként voltak kötelesek eltölteni.³¹

Bármilyen birta is Verseghy a bizalmas természetű közlendők megosztására, a remélt hatás elmaradt: úgy tűnik, bár Pyrker megragadták a történetei, ő maga nem ihletődött meg általuk, s (taktikusan?) megmaradt a befogadó státuszában, homályban hagyva az áhított részleteket. Az érdeklődők, kíváncsiskodók várakozásai tehát nem teljesültek. Verseghy kapott ugyan adatokat a közlésre szánt biográfiához,³² ezek azonban mindössze nevek és dátumok, hétköznapi események, amelyekben sem kalóznaknak, sem rabszolgáknak nem jut szerep. A tisztázatlan esetre mindössze két mondat utal, amely a Pyrker-től ismerős sejtető formulát idézi fel:

Innen Palermóba ugyan nem jutott, hanem e' helyett egy ellenes sors által Algier' várássának szomszédságába; a' miről, úgymond Ő Excellentiája, írásim között holtom után valami talán elő fog kerülni, – talán nem is! Ez iránt némelly csuda ridegségeket terjesztett el a' hír, melyeket igaztalanoknak kell ösmernem és vallanom.³³

Nem telik el sok idő, és Verseghy elhidegül a Velencébe készülő leendő pátriárkától, amikor tudomására jut, hogy az a Tudományos Gyűjteménnyel készül recenziót közölni a hőskölteményéről.³⁴ Kapcsolatuk megszakad: Pyrker Itáliába utazik, s majd csak a húszas évek végén tér vissza Magyarországra, ahol egri püspökként, kultúrpartoló mecénásként szerez multhatatlan érdemeket magának. Verseghy ezt már nem éri meg: 1822 decemberében meghal, számos munkáját, köztük bibliafordítását is befejezetlenül hagyva.

A két egykori szerzetes kapcsolatában a jelek szerint komoly szerep jutott közös (?) élményüknek, vagy legalábbis érdeklődésüknek a fogságtapasztalat iránt. Hogy történeteik valóban megestek-e, s így estek-e, arra aligha derülhet fény. Históriaik azonban ennek ellenére is bővelkednek tanulságokban, s ha történetileg hiteles információkat nem is ígérnek, vallanak nemcsak mesélőkről és elbeszélői technikákról, hanem befogadói elvárásokról is.

31 VERSEGHY Ferenc *Kisebb költeményei*, kiad. CSÁSZÁR Elemér – MADARÁSZ Flóris, Franklin, Budapest, 1910, 334.

32 A Verseghy írta életrajz végül megjelent: Egyházi Értekezések és Tudósítások 1821, I., 188–194.

33 *Uo.*, 191–192.

34 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. H. n., 1821. február 15. = HORVÁTH, I. m., 101–104.

Biró Annamária

A TUDOMÁNY MINT SZABADSÁG

A szabadságtól megfosztott emberek egyik legnagyobb problémája, hogy milyen tevékenységekkel töltsék ki a büntetés letöltésére kiszabott időt. Azt az időt, amelyet a társadalom többi részétől való elzártság, ugyanakkor a börtöntársakkal való összezártság a szabad ember számára elképzelhetetlenül kitágíthat. Az elkülönítés, a teljes tétlenségre ítéltetés a legsúlyosabb büntetésformának tekinthető – ezt manapság csak extrém esetekben használják, hiszen ilyenkor megbomolhat az emberi elme, és a büntetés letöltése utáni integrálhatóság veszélybe kerül, bizonyos esetekben lehetetlenné válik. Pszichológusok és szociális munkások számos területre kiterjedő kutatásai révén igyekeznek ma Európában a leoptimálisabb büntetésvégrehajtási formákat kidolgozni; a legfőbb cél szinte minden esetben az, hogy a szabadulás után az egyénnek lehetősége legyen visszailleszkedni a társadalomba úgy, hogy a továbbiakban az írott és íratlan törvényeknek alávetve magát építi ki új életformáját. Rövid elmélkedésem előkészítése során kizárólag a romániai helyzetet tanulmányoztam, amely a börtönök túlszűfolttsága miatt, valamint azért, mert a felszereltség meg sem közelíti az európai normákat, korántsem optimális.

Az alábbi írás nem a büntetés-végrehajtási intézeteket vizsgálja, hanem annak jár utána, miként vált a tudomány szabadulási eszközzé a romániai fogvatartottak, különösen az úgynevezett fehérgalléros bűnözők esetében. 2015 júliusában a Gândul című lap újságírója, Andrei Luca Popescu kétrészes cikksorozatban tárta fel a 2014–2015-ben romániai elítéltek által megjelentetett „tudományos” munkák szerzőinek kilétét, témáit, valamint a szerzők által elkövetett bűncselekményeket és a kiadott könyvek révén szerzett büntetés-csökkentés mértékét.¹ Nemcsak a romániai olvasók döbrentek meg a feltárt adatok láttán (míg 2012-ben csupán hét tudományos munkát jegyeztek fogvatartottak, addig a 2014–2015-ös periódusra ez a szám 197-re nőtt, ráadásul e 197 munkának csupán 73 szerzője volt, tehát többkönyves tudósok is vannak

1 Andrei Luca POPESCU, *Biblioteca pentru hoti. Cine sunt cei 73 de „scriitori” din inchisorile României [Tolvajok könyvtára. Ki a Románia börtöneiben fogvatartott 73 „író”]*, Gândul 2015. július 1., www.gandul.info/stiri/biblioteca-pentru-hoti-cine-sunt-cei-73-de-scriitori-din-inchisorile-romaniei-14517178; www.gandul.info/stiri/biblioteca-pentru-hoti-cine-sunt-cei-73-de-scriitori-din-inchisorile-romaniei-partea-a-doua-14518320.

az elítéltek között), hanem a nemzetközi sajtó is tudósított az esetről,² s kuriózumként a magyar portálok is átvették az információkat.³ A kiadott munkák száma azóta megközelíti az ötszázat, s bár elkezdődött valamiféle társadalmi vita, az ügy korántsem nevezhető megoldottnak. Az akadémiai közeg legfőbb problémájának a tudományos teljesítmény devalválódását tartja, de az sem elhanyagolható tényező, hogy a megjelent könyvek egy korrupciós spirálba kerülve több résztvevőt és intézményt is magukkal rántanak: egyetemi tanárokat, kiadókat, könyvtárakat, tehát azt az intézményrendszert, amely a tudományos munkák színvonaláért felel, ezáltal pedig rengeteg kárt okoznak a romániai társadalomnak. A továbbiakban ezt a folyamatot vizsgálom, anélkül viszont, hogy az érintett elítélteket, a kötetek szerzőit nevesíteném, mert véleményem szerint nem az egyes esetek kínálnak tanulságokat, hanem a folyamat egésze.

Romániában 1969 óta létezik az a rendelet, amely szerint minden kiadott tudományos munka vagy bejegyzett találmány harminc nappal rövidíti az elítélt fogva tartását. E rendelet természetesen annak az elképzelésnek a következménye, hogy a társadalmilag hasznos munka, az idő hasznos eltöltése az erkölcsi nemesülés egyik lehetséges útja, vagy egyszerűbben: aki dolgozik, az szabadulása után könnyebben integrálható lesz a társadalomba. Nem ellenőrzött források szerint olyan országok is léteznek, ahol az elolvasott könyvek száma is csökkentheti a büntetést. Mindenesetre a szellemi munka a jó magatartás egyik eszköze, az önművelés, az elme formában tartása pedig védi az elítélt pszichikumát, aki ezáltal egészségesen kerülhet ki a börtönből. A témának nagyon nagy irodalma van; anélkül, hogy az eseteket egymáshoz hasonlítanánk, vegyünk néhány közismert példát a magyar irodalomból. Bethlen Miklóstól kezdődően az egyik legfontosabb műfaj az önéletírás, amely részben számvetés, részben a saját ártatlanság bizonyítása

2 Vö. Kit GILLET, *Book'em: the loophole undermining Romania's anti-corruption drive*, The Guardian 2016. január 3., www.theguardian.com/world/2016/jan/03/romania-anti-corruption-loophole-reducing-jail-time; Uő, *Romania suspends law allowing „authors” to get reduced jail sentences*, The Guardian 2016. február 3., www.theguardian.com/world/2016/feb/03/romania-suspends-book-law-prisoners-reduced-jail-sentences.

3 A lista nem teljes, csak mutatóba sorolok fel néhány cikket: ROSTÁS Szabolcs, *Betiltanak a román „börtönirodalmat”*, Magyar Nemzet Online 2016. január 12., mno.hu/kulfold/betiltanak-a-roman-bortonirodalmat-1323291; BARANYI László, *Felvirágozott a börtönirodalom Romániában*, Cultura.hu 2015. július 1., cultura.hu/aktualis/felviragzott-a-bortonirodalom-romaniaban; HORVÁTH Bence, *Romániában hamarabb szabadulhatsz a börtönből, ha írsz egy könyvet, sorra születnek is a plágiumgyanús művek*, 444.hu 2015. július 1., 444.hu/2015/07/01/romaniaban-hamarabb-szabadulhatsz-a-bortonbol-ha-irsz-egy-konyvet-sorra-szuletnek-is-a-plagiumgyanus-muvek.

az eljövendő nemzedéknek. Kazinczy visszatekintő munkája, a *Fogságom naplója* a börtönben tanúsított erkölcsi-emberi tartásról szóló tanítás. Ugyancsak tőle tudjuk, hogy a könyvektől, az írástól való eltiltás egy értelmiségi fogvatartott számára a szellemi megsemmisítéssel ér fel; ennek elkerülésére fejlesztették ki a 20. századi politikai foglyok az „élő könyv” kategóriáját, az egymástól való tanulást, könyvek, munkák memorizálását és a rabtársak tanítását.

A kulturális, művészeti nevelés mára szerves része lett a romániai börtönök életének is: a büntetés-végrehajtási intézetek működését felügyelő bizottság előírása szerint minden ilyen jellegű intézménynek rendelkeznie kell könyvtárral. Léteznek olyan romániai börtönök, ahol az elítéltek börtönújságot jelentetnek meg, de a temesvári börtönben rendszeresen szerveznek író-olvasó találkozókat is. A művészeti tevékenységnek tehát nagy hagyománya van: folyamatosan jelennek meg szépirodalmi munkák, vagy kiállításokat rendeznek a börtönökben készült műalkotásokból, mindezek pedig hozzájárulnak a fogvatartottak felkészítéséhez a társadalmi életbe való visszatérésre. A romániai rendelet viszont hangsúlyosan tudományos munkák megjelentetésének esetén csökkenteni jelentősen a büntetés idejét, így más jellegű kérdéseket kell megfogalmaznunk. Van-e etikai relevanciája egy elkészített tudományos munkának? Garantálja-e az elítélt „megjavulását” egy tudományos munka elkészítése? Adottak-e a körülmények ezekben az intézményekben bármilyen tudományos tevékenység végzéséhez? Ki dönti el, hogy az adott kötet megfelel-e a tudományosság alapkövetelményeinek? Az egyik legfontosabb kérdés persze az, hogy bármiféle előképzettség nélkül képes-e bárki tudományos teljesítményre: ha a közvélemény azt tapasztalja, hogy igen, akkor fölöslegessé válik az egyetemi képzés, hiszen autodidakta módon mindenki lehet tudós.

Legelőször a körülményekről beszélnek. Nem létezik olyan kimutatás, amely az összes romániai könyvtár állományát venné számba, így csupán az egyes intézmények adataiból vonhatunk le következtetéseket. A temesvári börtönkönyvtár például 16 000, a jilvai 14 000 kötettel rendelkezik. Abból kiindulva, hogy a börtönkönyvtáraknak elsősorban a fogvatartottak lelki épülését kell szolgálniuk, a kötetek nagy része vallásos tematikájú, a román klasszikus irodalom reprezentációi, ennek következtében kérdéses, hogy hozzáférhető-e a legújabb vagy akár a régebbi szakirodalom a tudományos munkák szerzői számára. Különösen akkor releváns a kérdés, ha tudjuk, hogy a legjobb romániai könyvtárak is folyamatos gondokkal küszködnek a szakkönyvek

beszerzésének terén. A román börtönigazgatóságok által közölt napi-rendi beosztások szerint az elítélteknek kérvényezniük kell a könyvtár használatát, és legtöbb esetben legfeljebb napi egy órát tölthetnek a könyvtárban. A könyvtárban töltött órák számáról pontos kimutatás van, így megdöbbenő számítások láttak napvilágot: van, aki 72 óra alatt írt meg 2000 oldalt (percenként két oldal), de léteznek 16–18 óra alatt megírt kötetek is (és ezekbe a kutatásra és az elkészítésre szánt idő is benne foglaltatik). A hatályos törvények értelmében internetet nem használhatnak, bár egyes megszólaltatott érintettek szerint volt lehetőségük az online források között is tájékozódni. Ha nem kérdőjeleződik meg e munkák tudományossága, az katasztrofális következményekkel járhat a romániai akadémiai szférára nézve: a lakossággal könnyű lesz elhitetni, hogy a tudományos munkának nincs értéke, az ezzel foglalkozók a társadalom eltartottjai, akik indokolatlanul hosszú időt töltenek egy-egy kötet elkészítésével.

A következő kérdés, hogy kik ezek a szerzők, van-e előképzettségük, képesek-e egy tudományos munka előállítására. A kiadott munkák száma akkor nőtt meg ugrásszerűen, amikor a román korrupcióellenes ügyészség tevékenységének következtében a politikai és gazdasági elit tagjai hosszabb-rövidebb időre börtönbe kerültek. Köztük akadnak az akadémiai szférából kikerült elítéltek, vagyis néhány olyan személy, aki doktori fokozattal rendelkezik. Esetükben még hangsúlyosabban kérdőjeleződik meg a rendelkezés legitimitása: ha a korábban végzett tudományos munka nem akadályozta meg őket a törvénszegésben, akkor hogyan képzelhetjük, hogy egy (újabb) kötet kiadása erkölcsi nemesedést eredményez? Ugyanakkor nekik kellene leginkább tisztában lenniük azzal, hogy szakirodalom és kutatási lehetőség nélkül, a korábbi ismeretekre alapozva nem lehet releváns tudományos eredményeket elérni.

Ennek ellenére a volt kolozsvári polgármester, korábban az agrárképzés docense egyenesen tankönyvet írt, bár a hallgatók számára nem tették kötelezővé annak használatát, hiszen a tantárgyat most más oktatja. Mivel az illető a börtönkönyvtárosi pozíciót is betölti, az átlagosnál több ideje lehetett a kutatásra, már ha voltak egyáltalán releváns anyagok az állományban. Egy másik egyetemi tanár négy olyan kötetet közölt, amelyek az elfogyasztott élelmiszerek élettani és patológus hatásával foglalkoznak, olyan témával tehát, amelyhez nem csupán vonatkozó szakirodalomra, de kórházi statisztikákra is szükség lehet. Ironikusnak vagy egyenesen cinikusnak is nevezhető a vagyonvissza-

szolgáltatási bizottság egykori alelnökének gesztusa, aki jogi és törvénykezési monográfiákat adott ki börtönevei alatt, vagy annak az egykori iskolaigazgatónak az esete, aki középiskolásoknak szánt román nyelvtankönyvet publikált azután, hogy jogerősen elítélték megvesztegetésért: iskolájának minden tanulója sikeresen érettségizett a neki megfizetett díjnak köszönhetően.

Vannak tehát előképzettséggel rendelkezők, legtöbb esetben viszont szó sincs arról, hogy az elítéltek képesek lennének tudományos munkák előállítására. Az általános tendencia az, hogy korábbi foglalkozásuknak megfelelő tematikájú köteteket írnak: jogászok különböző jogi kérdésekről, egykori európai parlamenti képviselők az európai jogrendszerről. Futballklub-tulajdonosok egy-egy csapat monográfiáját, esetleg az Európa-liga történetét publikálják. Nem ritkák a történeti monográfiák sem, egy ilyen jellegű kötet kapcsán viszont már plágiumper is indult. A *Házasságkötések mint a román uralkodók politikai eszközei a 14–16. században* tematikája olyannyira specifikus, hogy még egy történésznek is komoly levéltári kutatásra lenne szüksége a megírásához. Ez tűnt fel egy szakmabelinek, akinek magiszteri dolgozata hasonló témában készült. Sok időbe telt azonban, amíg a szóban forgó kötethez hozzáférhetett, hiszen a sajtó által szabadulópárnak keresztelt folyamatnak kidolgozott stratégiája van: a kiadott könyvek legtöbbször nem kerülnek be a kereskedésekbe, a kis példányszámot maguk a szerzők vásárolják fel. Végül a Román Nemzeti Könyvtár kötelespéldányát megszerezve bizonyította, hogy az egykori politikus által kiadott munka az ő dolgozatának átvétele, ráadásul a politikus munkájának ajánlója az ő egykori irányítótanára volt.

Itt jutunk el a problémakör kardinális pontjához: a tudományos szféra involválódásához az egész folyamatba. Ahhoz, hogy egy elítélt egyáltalán elkezdhesse a kutatást, egy egyetemi oktatónak kell igazolnia a téma szükségességét, innovatív jellegét és kivitelezhetőségét. Korábban olyan állítások jelentek meg, miszerint az egyetemi oktatók irányítói is a dolgozatnak, de bebizonyosodott, hogy csupán egy ajánlólevelet kell írniuk. Ami nem jelenti azt, hogy néhány tanár ne vállalná akár a kötet előszavának megírásával az érintettséget. Az ajánlók között a román tudományos elit jeles képviselői fedezhetők fel: a Bukaresti Egyetemi Könyvtár igazgatója, neves egyetemek oktatói, egyes elítéltek egykori tanárai. Bizonyos esetekben elfogadható, hogy nevüket adják a munkákhoz, de kérdéses, hogy mi vezérli azt az értelmiségit, aki egy olyan futballklub-tulajdonosnak, egykori európai parlamenti kép-

viselőnek ad ajánlólevelet, aki korábban azzal büszkélkedett, hogy soha életében nem olvasott el egyetlen könyvet sem, és akinek komoly önkifejezési problémái vannak (amit többek között nyilvánosságra hozott kérvények bizonyítanak). Ebben az esetben egyébként az elítélt szabadulása után büszkén nyilatkozta a sajtónak, hogy az általa írt négy könyvet nem ő, hanem a vele együttműködő egyetemi tanár írta, és amennyiben a büntetési idő megrövidítésére a törvény lehetőséget ad, azt szinte kötelessége kihasználni.

Ha a tanár szerzősége bebizonyosodna, újabb per indulhatna plágium miatt – de ez a nyilatkozat már szinte el sem érte az akadémiai szféra ingerküszöbét. Hiszen a szabadulópárnak köszönheti szabadságát az az egyetemi tanár is, aki korábban doktori dolgozatokat vezetett, mára viszont bebizonyosodott, hogy mind az ő dolgozata, mind pedig az általa vezetett szövegek nagy része plágium. A román politikai szférában a plágiumon ért politikusokat legtöbb esetben nem szankcionálják: az egykori miniszterelnök, Victor Ponta egyszerűen feloszlatta azt a bizottságot, amelyik visszavonhatta volna doktori fokozatát, majd az akadémiai szféra nyomására maga mondott le arról, cinikusan hozzátéve, hogy úgysem használta semmire. Fenntarthatóvá és akceptálhatóvá vált tehát egy olyan folyamat, amely gyakorlatilag melegágya a plágiumnak, a tudományos munka értékvesztésének, valamint az egyetemi közeg korrumpálhatóságának.

Ennél is nagyobb a felelőssége azoknak a kiadóknak, amelyek ezeket a munkákat publikálják. Ráadásul nem mindegy, hol jelennek meg a kötetek: a rendelet kimondja, hogy csak azt ismerik el tudományos publikációként, amely a Nemzeti Felsőoktatási és Kutatási Tanács által akkreditált kiadónál jelent meg. E kiadóknak szigorú előírásoknak kell megfelelniük, hogy bizonyos tudományterületeken akkreditációhoz jussanak. Ezzel el is érkeztünk a román scientometria egy újabb anomáliájához: az akkreditált kiadók kérdéséhez. A rendelet megalkotói jogosan gondolhatták azt, hogy a tudományosságot ezek a kiadók garantálhatják, hiszen a korábban két évente megrendezett akkreditációs folyamatot nem volt könnyű teljesíteni, a kiadóknak pedig nem lett volna érdekük, hogy olyan kötetekbe fektessenek, amelyek kedvezőtlenül érintik elismertségüket. Csakhogy a folyamat 2012-ben megtorpant: az addigi tanács feloszlott, a helyette létrehozott Nemzeti Kutatási Tanács pedig már csak a humán tudományok számára írta ki az akkreditációs folyamatot. 2015-re viszont minden kiadónak lejárt a hivatalos akkreditációja, és jelenleg nincs olyan testület, amely azt megújíthat-

ná.⁴ Tehát a 2011-es lista van érvényben, azok számítanak ma Romániában tudományosan elismert kiadónak, akik akkor akkreditációt szereztek: a náluk publikált könyvek révén bírálják el mind az egyetemi tanárokat, mind a börtönírókat. Tulajdonképpen mindkét kategóriát szabálytalanul, hiszen jelenleg senkinek sincs akkreditációja az országban. Itt újra felmerül az akadémiai közeg felelőssége, amely mind a mai napig nem hozott létre egy olyan bizottságot, amely minőségellenőrzést végezhetne a tudományos munkák esetében.

Látszólag egy törvény adta kiskapuról, valójában egy korrupciós spirál felgöngyölítéséről szól tehát ez a történet, az egyes esetek szencizációhajász bemutatásán túl azonban nagyon kevés szó esett az akadémiai szféra felelősségéről. A Társadalmi Párbeszéd Csoport 2016. február 4-én két jeles filozófus, Gabriel Liiceanu és Andrei Cornea vezetésével kerekasztal-beszélgetést hívott össze az akadémiai és a politikai szféra képviselőinek részvételével, ahol mindenki elismerte, hogy itt mesterfokon zajlik a megvesztegetés és a korrupció, ami a tudományos szféra megítélésének egyre negatívabbá válásához vezet.⁵ Ráadásul erejét veszti az az elképzelés is, hogy a kutatás által erkölcsi nemesedés következik be: az elitáltak maguk is tisztában vannak azzal, hogy amit tesznek, nem etikus. A hazugságok és a korrupciós ügyek láncolata, ami miatt legtöbb esetben ezek a szerzők börtönbe kerültek, ugyanúgy folytatódik tovább: mind maguknak, mind a társadalomnak azt hazudják, hogy tudományos munkát végeznek, az egyetemi tanárokat megvesztegetik, a kiadókat kifizetik. A folyamat gyakorlatilag megállíthatatlanná és követhetetlenné vált.

A 2016-ban alakult szakértői kormány végül úgy módosította a rendeletet, hogy összesen húsz nap vonható le az összes tudományos munka után. Tehát sem azt nem kérdőjelezte meg, hogy valóban végezhető tudományos kutatás a börtönökben, sem azt nem konkretizálta, hogy ez esetben hogyan definiáljuk a tudományosságot. A börtöníróknak és az egyetemi oktatóknak azonos kritériumoknak kell megfelelniük, de míg a kiadók pénzért szívesen kiadják az áltudományos munkákat, a valódi tudományos eredmények publikálásáért fizetni nem hajlandó egyetemi oktatók vagy kutatók alulmaradnak a scientometriában.

4 Erről román nyelvű összefoglalót itt olvashat az érdeklődő: Bianca FELSEGHI, *Cine judecă editurile*, Press One 2016. január 13., pressone.ro/cine-judeca-editurile-ancsi-prin-cnscu-secretariatul-la-uefiscdi-sau-un-nou-cnscis.

5 Részleteket a Revista 22 portál közölt *Plágiumbetegség és a börtönökben zajló „kutatások”* címmel: revista22.ro/70251904/maladia-plagiatului-i-cercetarea-din-nchisori.html.

Annak ellenére, hogy legtöbb esetben a börtönökben elkezdett munkák nem felelnek meg a tudományosság kritériumainak, kanonizációjuk mégis elkezdődött. A Román Nemzeti Könyvtár *Korlátolt felelősségű könyvek* címmel kiállítást rendezett a börtönirodalom termékeiből, amely 2016. február 4-e és március 31-e között volt látható. Tekinthető persze ez kuriózumnak is: mivel a könyvek nagy része nem juthat el a közönséghez, legalább azokat tegyék láthatóvá, amelyeket a kiadók köteleespéldányként eljuttattak a nemzeti könyvtárnak. A könyvtár honlapján szereplő ismertetőben némi büszkélkedés is felfedezhető: 180 szerző csaknem 70 kiadónál megjelent 400 könyvből mutatnak válogatást, amely, lévén egy év „tudományos” terméke, a romániai börtönöket gyakorlatilag tudósnagyhatalommá is teheti.⁶ Néhány hónappal azelőtt Emil Cioran-kiállítás volt ugyanazokban a termekben, így ugyanarra a szintre kerülnek a nemzetközileg is elismert eredmények a börtönökből kikerült kuriózumokkal. Ki fogja eldönteni, melyiknek van relevanciája a tudományos életben?

6 A Román Nemzeti Könyvtár honlapja a kiállítás ismertetőjével: www.bibnat.ro/Evenimente-culturale-s108-ev340-ro.htm.

Fiáth Titanilla

„A MAGUNK MÓDJÁN MI IS FIGYELTETÜNK”

*Összeesküvés-elméletek a börtönben**

Kábé egy héttel ezelőtt átvittek tőlünk néhány embert a másik objektumba – írja a hosszú ítéletesek részlegén elhelyezett László¹ –, de senki sem tudta, hogy miért. Közben többen is látták, hogy a folyosó végén, létrákon állva valakik drótokat és kábeleket húzogattak be az álmennyezet feletti részbe. Miki már jött is oda a sétán beszélgetni:

– Szerintem lehallgatót szerelnek be mindenkibe.

– Az meglehet – mondtam –, de milyen információhoz akarunk hozzájutni az egyszemélyes zárkán?

– Kihallgatják, amikor álmodban beszélsz. De lehet, hogy mozgásérzékelőt.

Mások azt mondták, hogy az összes ablakot meg akarják úgy szerelni, hogy csak 5 cm-re lehessen kinyitni, mert néhányan lifteztek [árukat mozgattak a szintek között az ablakokon keresztül – F. T.].

– Srácok, ezt nem gondolnám, mert azt a börtön vezetői is tudják, hogy nyáron itt fogunk megsülni.

– Pont ez a cél, nem? Így akarnak megszabadulni tőlünk, ha már sokan úgyse szabadulnak.

A séta végén nemes egyszerűséggel odaballagtam a szintes őrhöz, és megkérdeztem: „Törzs úr, ha nem ütközik nemzetközi egyezménybe az infó kiadása, megmondaná, hogy mit ügynökök ma a folyosó végén?” „Valami jelerősítőt szereltek be, mert szar volt a vétel.” Ennyi. Elképesztő, hogy kétfolyosónyi bűnöző is kevés volt ahhoz, hogy legalább egy megkérdezte volna az illetékestől, mi van. Inkább hat napon keresztül kombináltak. Bele sem merek gondolni, mire jutottak volna egy újabb hét alatt, ha tegnap nem kérdeztem meg. Ezek ideköltöztették volna Guantánamót is!”

* A címben szereplő idézet a Kontroll Csoport Besúgók és provokátorok című dalának szövegéből származik.

1 A fogvatartottak azonosítását elkerülendő a szövegben idézett elítéltek nevét megváltoztattam.

A László által idézett párbeszéd, pontosabban bizonyos ártó szándékú csoportok tagságáról és titkos tevékenységéről szóló történetek és feltételezések a büntetés-végrehajtási intézetek alapzajának legmarkánsabb összetevői közé tartoznak. Alig akad olyan esemény, illetve eseményértelmezés, amely rövidesen ne foglalná el a helyét a burjánzó konspirációs narratívák hálózatában. Amikor egy tetovált horogkeresztekkel díszített, heroinfüggő fogvatartott került a drogprevenációs részlegre, az ott elhelyezett romák biztosak voltak abban, hogy az önkontrollfunkcióikat teszi próbára a személyzet. Ha néhány szót váltott a Biztonsági Osztályon dolgozó kollégáimmal, sokan tudni vélik, hogy – a pszichológusi titoktartást megszegve – éppen információkkal segítem a tiltott tárgyak után nyomozó felügyelők munkáját. Amikor azonos hatóanyagot tartalmazó, ám ismeretlen márkanévű gyógyszer osztanak az ápolók, a fogvatartottak egy része meggyőződéssel vallja, hogy titkos tesztkísérletek alanyává vált. Néhány, nem börtönökben standardizált személyiségpszichológiai mérőeszköz – például az MMPI–2 kérdőív – mindezek következtében fegyintézetekben jórészt használhatatlannak bizonyul, mivel a fogvatartottak jelentős hányada a normál népességnél magasabb értéket ér el a paranoiaskálán (miközben nem jelenthetjük ki, hogy az elítéltek klinikai értelemben valóban elvesztették volna a realitással való adekvát kapcsolatukat, és „paranoidok” lennének).

A továbbiakban börtönbeli példák bemutatása és elemzése segítségével arra keresem a választ, hogy melyek azok a zárt intézeti struktúráis és kulturális sajátosságok, amelyek hozzájárulnak a börtönfolklor részeként értelmezhető „konteók” – az izgalmasnak, tanulságosnak, leleplező erejűnek és igazságot szolgáltatónak² szánt történetek és magyarázó elvek – megszületéséhez és elterjedéséhez.

A konspirációk melegágya: börtönjellegzetességek

1. Átláthatatlanság

„A börtön igazi célja, ha jól tudom, az átnevelés – jelenti ki az irodámban Ottó –, hogy a társadalmi normáknak megfeleljünk, nem? Bár sokszor csak a sima szívatás... Na mindegy, és szerintem ezért a célért bármilyen eszközt képes a börtön felhasználni. Az eszközök használatát mi, rabok úgyis csak felületesen érzékeljük.” Ottó bizonytalansága

2 LAKATOS László, *Vázlat az összeesküvés-elméletekben való hit okairól*, lakatos.free.fr/Kutatas/CT/files/page33_3.html.

a büntetés-végrehajtás célkitűzéseit, valamint az azok elérését segítő eszközöket illetően remekül illeszkedik egy, a börtön mint intézmény megszületése óta zajló tudományos és szakmapolitikai diskurzusba. Foucault-nak a büntetés-végrehajtás történetével foglalkozó monográfiája szerint az elrettentés és a bosszúállás céljai mellett a javító-nevelő szándék, a „tervek, átrendezések, kísérletek, elméletek, tanúskodások és felmérések” a kezdetektől hozzátartoztak a fegyintézetek világához.³

A homályos és ellentmondásos célkitűzésekkel, illetve bonyolult, a nyilvánosság elől többé-kevésbé elzárt működésmóddal rendelkező szervezetek a konspirációk valódi melegágyai.⁴ A személyi állomány-nak a börtönről kialakított, rendkívül heterogén nézetrendszerei,⁵ illetve a „megtorlásról” és a „reintegrációról” szóló elképzelésekből következő cselekvések logikája különféle, egymással gyakran konfliktusba kerülő párhuzamos „börtönrealitásokat” hoz létre. Amikor a fogvatartottak – a mindennapi emberekhez hasonlóan⁶ – ragaszkodnának egy koherens, konzisztens, jól definiált világ feltételezéséhez, a bonyolult, többnyire személytelen jelenségek magyarázata során gyakran ellenséges csoportok „azonosításához” és hibáztatásához jutnak el.

Az ellentmondásos büntetés-végrehajtási célkitűzésekkel összefüggő konteók kiváló példáit szolgáltatják a társadalmi beilleszkedés megkönnyítését elősegíteni hivatott, civil szakemberek által vezetett retorikasakkör körüli legendák. Az alábbi, Gábor által idézett párbeszéd alapján látható, hogy az elítéltek egy része gyanúsnak találja az intézet „emberjobbító” terveit, és a háttérben alantas, leginkább a további büntetés szolgálatában álló szándékokat feltételez: „A múltkor például beszélni kellett arról, ami a legérdekesebb esemény, legjobb sztori volt az ember életében, öt-hat percben. Hiába mondták, hogy bármi lehet, kitalált is. »Ja, annak is mindig van valóságalapja – kezdte el X. – Amúgy is, ezek nem is tanárok, hanem tiszti iskolások, Y. látta is az egyiket, amikor még a Készenléti Rendőrségnél takarított. Az a céljuk, hogy a sok hülye majd jól feldobja saját magát, aztán nem kell keresgélni, tutira mennek, és jól megcsinálják az embert.«” A másik,

3 Michel Foucault, *Felügyelet és büntetés*, ford. Fázsy Anikó – Csűrös Klára, Gondolat, Budapest, 1990.

4 Vö. Simon Locke, *Conspiracy Culture, Blame Culture, and Rationalisation*, The Sociological Review 2009/4. (57), 567–585.

5 Lásd például az „örzéssel” és a „kezeléssel” megbízott munkahelyi csoportok tradicionális szembenállását: Jalm Irwin, *Prisons in Turmoil*, Little, Brown and Co., Boston, 1980; Fiáth Titanilla, *Szerepkonfliktusok és szervezeti problémák a büntetés-végrehajtásnál = Körletmozaikok*, szerk. Csóti András, BVOP, Budapest, 2015.

6 Vö. Locke, I. m.

ugyancsak Gábortól származó példában a fogvatartottak a néhány napos jutalomeltávozás – elvileg szintén a reintegráció szolgálatában álló – intézményét igyekeznek gyanúba keverni:

X. fogvatartottat hazaengedik jutalomeltávra, de a megadott időre nem ér vissza az intézetbe. A körözés benne van a *Kétfényben*. Elméletek:

– X. azért nem jött vissza, mert a zsúfoltság miatti kártérítés visszautasítása fejében elengedték a hátralévő ítéletét. A körözés is csak kamu, nehogy mindenki perrel akarjon hazamenni.

– Ez biztosan nem így van. Tuti, hogy megegyezett a parancsnok vagy az Országos Parancsnokság X-szel, hogy ne jöjjön vissza időben, nem kap érte semmit. Így a jövőben le lehet tiltani a hazajárásokat meg az eltávósokat, nem kell annyit dolgozni meg papírozni a bévéseknek. Ez már csak azért is biztos, hogy így volt, mert akkor pont Y. is akart volna hazamenni hétvégén, de ő ebben a buliban nem volt benne, és nem is engedték el, pedig máskor egy csomósor volt már otthon.

Az összeesküvés-elméletek terjedéséhez – a szervezet céljaira jellemző ellentmondásokon kívül – a fogvatartottak életét meghatározó döntések körüli „titokzatosság” is hozzájárul. Egyfelől az elítéltek számos, a velük – például a kockázati besorolásukkal, elhelyezésükkel, munkába állításukkal, másik intézetbe szállításukkal stb. – kapcsolatos határozatokat megalapozó értékeléshez és szakvéleményhez nem férhetnek hozzá. „Mindenki mindig feltételez valakiről, illetve valakikről valamit – írja minderről László. – A hely sajátossága, hogy itt nem is nagyon lehet másra hagyatkozni, mint a saját kűtfőből kipattanó elméletekre. Itt nem közlik a szankciók és retorziók okait, így többnyire mindenki belelátja az ilyen eseményekbe a »tényeket«, és mivel a pletykázkodás itt is alap emberi norma, ahány száz, annyi variáció.”

Másfelől mivel az elítéltek laikusokként többnyire nem látják át az egyes szakmák logikáját és szabályait, a döntéseket nemegyszer személyeskedőnek és illegitimnek tartják. A norvég szociológus, Thomas Mathiesen számol be egy terápiás elvek mentén működő börtönközösség vizsgálata kapcsán arról, hogy mivel az ott elhelyezettek nem értették, ezért önkényesnek érezték a pszichiátereknek a szabadulásukra vonatkozó döntéseit, és nem voltak tisztában azzal sem, hogy milyen standardoknak kellene megfelelniük. Együttműködés helyett így elsősor-

ban nonkonformitással reagáltak a bejósolhatatlanságra.⁷ Az egyszerre titkos és titokzatos „szakértői világok” elérhetetlensége és értelmezhetetlensége következtében a hazai konspirációk jelentős része a bírói, osztályvezetői és pszichológusi döntésekkel kapcsolatos: „Zoli tíz fegyelmivel is megkapta a kedvezményt, én meg azzal az eggyel sem, amit öt éve szereztem még előzetben, mert papucsban mentem ki a folyosóra. Összejátszott az operásokkal [az intézetben dolgozó operatív nyomozókkal – F. T.], feldobta a fél szintet, és ezért kiengedték.” „Anti kék-zöld a visszaeséstől, agyon van fenyítve, mégis bekerült a drogprevencióra. Már kintről ismerte a pszichológust, együtt is éltek.”

2. Általános bizalmatlanság a hatalommal szemben

„Összeesküvés-elméletek általában olyankor keletkeznek – írja Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor –, amikor elvész a bizalom a társadalom látható irányítóival, politikai vezetőivel szemben; nem hisznek nekik többé.”⁸ Az egyes eseményekkel kapcsolatos hivatalos magyarázatokat a konteók hívei akkor sem fogadnák el, ha egyébként semmi baj nem lenne azokkal, épp azért, mert ezek *hivatalos* magyarázatok, amelyek a feltételezések szerint sohasem nevezik meg az igazi felelősöket. Mintha jó előre leszögeznék: „nem hiszünk ezeknek”.⁹ Mindezzel összhangban a börtönkonteók szerint a látszólag a fogvatartottak javát célzó intézkedések csak a megtévesztő felszín elemeit alkotják, amely mögött egy alternatív, fenyegető valóság lappang. Poloskairtasakor „igazából” mérgeket, esetleg újfajta dizájnertdrogokat tesztelnek. A zárkák rendszeres érintésvédelmi vizsgálata lehallgató készülékek elrejtését célozza. A – részben az elítéltek kényelmét szolgáló – fogvatartotti mobiltelefonok a totális ellenőrzést, illetve újabb bűncselekmények felderítését teszik lehetővé a hatóságok számára.

A fogvatartottaknak a személyi állománnyal szembeni erős gyanakvása és bizalmatlansága részben a hasítás kognitív mechanizmusához, azaz a „rabok” és az „örök” világát egymással teljes mértékben szembenállóként feltüntető elképzelésekhez kapcsolható.¹⁰ Annak ellenére,

7 THOMAS MATHIESEN, *The Defences of the Weak. A Sociological Study of a Norwegian Correctional Institution*, Tavistock, London, 1965.

8 KAPITÁNY ÁGNES – KAPITÁNY GÁBOR, *Az összeesküvés-elméletek néhány szociokulturális összetevője*, kézirat, é. n.

9 LAKATOS LÁSZLÓ, *Munkahipotézisek az összeesküvés-elméletek szociológiai elméletéhez*, http://lakatos.free.fr/Kutatas/page33/files/page33_2.html.

10 A hasítás kiváló példája, amikor intézetparancsnokok és egyéb vezetők személyének és munkamódszereinek informális értékelésekor az állomány gyakorta az egymást kizáró „örpárti” és „rabpárti” minősítéseket használja.

hogy a fogvatartottak érdekei számos területen nyilvánvalóan különböznek fogvatartóikétól, hajlamosak vagyunk a hasonlóságok (például az „eseménymentes mindennapok”, a „zökkenőmentes, gyors ügyintézés” stb. iránti közös igények) figyelmen kívül hagyására.¹¹ A hasítás következménye lehet az is, hogy az egymással kibékíthetetlen konfliktusban állóként reprezentált csoportok mindegyike elfogadja a „semmi sem az, aminek látszik” filozófiáját a másikkal kapcsolatban.¹² Amikor az elítéltek nem kerülhetnek feltételes szabadlábra, sokszor inkább a börtön „munkaerőhiányára” és a „rabtartások és egyéb pénzbefolyások” miatti, a bírókkal való szándékos összeesküvésre, semmint a saját fegyelmi helyzetük miatti visszaautásításra gondolnak.

A börtönök személyzete ugyanakkor hasonlóképpen bizalmatlan a fogvatartottak „igazmondását” és hátsó szándékait illetően. András-tól egy vidéki intézetben vettek el a felügyelők egy illegálisan birtokolt mobiltelefont:

Az egyik ismerősömnél később találtak egy telót, és a jelentő forrás azt hazudta, hogy az is tőlem van. Úgy került be, hogy lefiztettem egy őrt, hogy behozza nekem. Természetesen semmi ilyesmi nem történt, de felmerült ennek a gyanúja, és hiába bizonygattam, nem tudtam többé lemosni magamról. Innentől kezdve akárhányszor jöttek hozzám zárkaellenőrzésre, egyszer sem találtak semmit. Ezt is annak tudták be, hogy biztos az őri kapcsolatomból előre figyelmeztet, hogy mikor várhatok támadásra. Pedig csak simán elővigyázatos voltam, kiismerve a felügyelet megfigyelési, kutatási szokásait.

3. A hatalom illegitim birtokosai

A konspirációs teóriák a rejtőzködő hatalom laikus elméleteiként azt a gyanút fogalmazzák meg, hogy a társadalmi életet titokban olyan csoportok ellenőrzik és irányítják, amelyek erre semmiféle felhatalmazást

11 A hatalommal és az autoritással szembeni bizalmatlanság nem kizárólag a börtönsajátosságokhoz és -deprivációkhoz, hanem a bűnözői szubkultúrákhoz is hozzákapszolóható, „importált” jellegzetesség (vö. IRWIN, I. m.). A hatóságok iránti gyanakvás jól tükröződik az alábbi történetben: „Összesen volt öt ügyem. Úgy gondolom, hogy az ügyészség és a rendőrség összejátszottak, hogy minél többet üljek. Direkt nem tárgyalták az ügyemet, és később még megvádoltak három másik ügygel. Összesen nyolc ügyből csináltak hat ítéletet, amiből öt évet kell ülnöm, de ha összevonták volna az ügyeim, nem kaptam volna, csak háromat. Mindegyik ügyem egy időben lett elkövetve, össze kellett volna vonni, de direkt összeesküdött ellenem a rendőrség meg az ügyészség.”

12 Vö. STEF AUPERS, „Trust no one”. *Modernization, Paranoia and Conspiracy Culture*, *European Journal of Communication* 2012/1. (27), 22–34.

nem kaptak (azaz a hatalmat egyszerűen kisajátították, bitorolják).¹³ A büntetés-végrehajtási szervezet összetett, éppen ezért átláthatatlan-nak és titokzatosnak tűnő működése, illetve a döntéshozók csoportja és az azok közti óriási távolság, akiknek a sorsáról ezek a döntések megszületnek,¹⁴ hozzájárulnak az illegitimitással kapcsolatos hiedelmek megerősödéséhez. A börtönök e feltételezések szerint – fennen hangoztatott célkitűzéseikkel ellentétben – bizonyos csoportok nyereszkeskedését, érdekeinek érvényesítését célozzák a fogvatartottak jóllétének, illetve szabadulás utáni esélyeinek a javítása helyett.

Mindenféle írásbeli tesztet töltettek ki velünk – emlékszik vissza az első heteire Andor. – Eleinte szórakozásból, majd a lehetséges zavarkeltés végett bizonyos kérdésekre mindig mást válaszoltam. Mi lehet a valós céljuk a kérdésekkel? Közben felfigyeltem arra, hogy gyakran más gyógyszereket kapok. Sokan mondták, hogy a tököli kórházban is drogokra szoktatják rá az embereket, így kísérleteznek. A hepatitiszűrésnél felmerült bennem a kérdés, hogy vajon miért szükséges ilyen mennyiségű vért leadni. És vajon mik lehetnek a számunkra készült ételekben? Néha a heroin ízét érzem az elől hagyott dohányomban. Ilyenkor rettegek a vizelettesztektől.

Mások arról pletykálnak, hogy „magas rangú emberek” hozzáférnek a fogvatartottak fizetéséhez, illetve a nekik küldött pénzösszegekhez, és a saját javukra használják fel azokat. Róbert „pontos számadatokkal” is szolgál a rendszer egészének működését illetően:

A bévé direkt megfenyíti a rabokat, lehetőséget meg nem adnak eltöröltetni a fegyelmiket, hogy ne szabaduljanak hamarabb, mert minden emberre ötven eurót kapnak az államtól, és úgy tartják fenn magukat, hogy minél több rab van, és minél többet ülnek. Ezért le is szerződtek a miniszterrel, hogy szigorítsák a jogszabályokat, és a bírók osszák csak az ítéleteket, és a börtönvezetők, akitől csak tudják, vegyék el a kedvezményt. Így tovább szedik a pénzt a rabokra, és mindenkinek megvan a fizetése, és a miniszterelnök megemelte az itteni alkalmazottak fizetését, és így még több embert ítélnek el.

13 Vö. LAKATOS László, *Vázlat az összeesküvés-elméletekben való hit okairól*.

14 Vö. KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor, *Pártok és szubkultúrák a választási kampány tükrében. Értékválasztás 2010 = Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról. No. 2.*, szerk. ANTALÓCZY Tímea – FÜSTÖS László – HANKISS Elemér, Magna Produkció, Budapest, 2010.

A hatalmat valójában birtokló illegitim csoportok feltételezése több tényezőre is visszavezethető. Egyfelől van Prooijen és Jostmann kutatásai alapján nyilvánvalónak tűnik, hogy a – fogvatartottakra alapjában véve jellemző – hatalomnélküliség és bizonytalanság arra ösztönzi az embereket, hogy figyelmesebbek legyenek a tekintélyszemélyeket érintő erkölcsi kérdések iránt.¹⁵ Sajnálatos módon a fegyintézetek leginkább rendkívüli események – különösen korrupciós ügyek, magas rangú vezetők leváltása és így tovább – kapcsán szerepelnek a tudósításokban. Az egyedi esetek túláltalánosítása következtében a büntetés-végrehajtásban dolgozók moralitását a fogvatartottak meglehetősen alacsony színvonalúként értékelik. A tekintélyszemélyek észlelt erkölcsisége ugyanakkor kedvez az összeesküvés-elméletek oksági felhasználásának, különösen azokban a helyzetekben, amikor a bizonytalanság növekszik.

Másfelől, noha az imént úgy fogalmaztam, hogy a hatalomnélküliség „alapjában véve” jellemző az elítéltek helyzetére, a körletek mindennapjai némiképp árnyalják ezt a képet. *A rabok társadalma* című klasszikus munkájában Gresham Sykes a felügyelői szerepkör összetettségéről beszél.¹⁶ Mivel a fegyőr teljesítményét azoknak az embereknek a magatartása alapján értékelik, akiket irányít, a munkája során nagymértékben függ a fogvatartottak együttműködési szándékától. Éppen emiatt a „kölcsonös egymásrautaltság” miatt jön létre egy furcsa, a büntetés-végrehajtási intézetek totalitását és a személyzet kizárólagos hatalmát gyengítő összejátszás az örök és az elítéltek között. A felügyelet a fontosabb ügyekben való együttműködés elnyerése érdekében apróbb engedményeket tehet az elítélteknek – például szemet huny a házirend kisebb megsértései felett –, akik ezt várhatóan a megfelelő időben ki nyilvánított engedelmességgel fogják honorálni.¹⁷ Hasonlóképpen ássa alá a hatalom feltételezett birtokosainak (a személyi állomány tagjainak) egyeduralmát a besúgó hálózatok működtetése, amikor is az egyes elítéltek (az úgynevezett vamzerok) által szűrt és csepegtetett információk befolyásolják az intézeti döntéshozatalt.

A személyzet hatalmának bizonyos fogvatartottakkal történő, kényszerű megosztása, illetve maga az informális elitélthierarchia (a „csicskáktól” és „köcsögöktől” a „menőki” vagy „jogyerekekig” ívelő ranglétra)

15 Vö. Jan-Willem VAN PROOIJEN – Nils JOSTMANN, *Belief in Conspiracy Theories. The Influence of Uncertainty and Perceived Morality*, European Journal of Social Psychology 2013/1. (43), 109–115.

16 Gresham M. SYKES, *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison*, Princeton UP, Princeton, 1958.

17 Vö. FIÁTH Titanilla, *I. m.*

is azokat a nézetrendszereket erősíti, amelyek szerint a börtönökben az irányítás egy része illetéktelen kezekbe került. A konkrét eseteknek a börtön működéséről vallott implicit elméletekre és a saját használatú magatartási szabályrendszer kidolgozására gyakorolt hatását Sándor példája szemlélteti:

A konyhán melóztam akkoriban, és küldtek ránk egy vamzert az operások, akit nagyon ki akartak csinálni a többiek. Szerintem a munkáltató is érdekelt volt abban, hogy el legyen paterolva onnan, mert sok sumák dolgunk volt. Egyszer a szakács csávó éppen merte ki az ételt, és mondta a vamzernak, hogy testvérem, egy kicsit közelebb húzd már azt az edényt. A csávó úgy csinálta, ahogy a szakács mondta neki. Az erre megmerítette az ötliteres szedőkanalat, de ahogy tálalta volna a 90 literes edénybe, véletlenszerűen a vamzer visszahajtott szárú gumicsizmájába öntötte a tűzforró levest. Szegény embernek harmadfokú égési sérülései lettek, azonnal civil kórházba kellett vinni, majd vissza a betegszobára, ahol összesen egy hónapot töltött, miközben a konyhavezető megírta a leváltását. [...] Az ilyen események tanítottak meg arra, hogy minden valós vagy vélt félelmemet komolyan kell vennem, például hogy verekedésbe kerülhetek, vagy olyan dolgokat rejtenek el a cuccaim közé, mondjuk valaki a távirányítómba teszi a gyűrősgyógyszereit, amivel befeketít a nevelőnél. A sokszori bekerüléseim hatására ezek a félelmeim elmélyültek, és a környezetemben történt események (amelyek más emberekkel történtek) belém égtek, hogy mindig figyeljek és gyanakodjak a körülöttem lévő társaimra.

4. Személytelenség, a felelősök hiánya

Tényleges életfogytom van, itt fogok megrohadni, de azért legyen szabadulásra félretett cipőm a letétben – panaszkolt dühösen György. – Megvonják a pénzt is, hogy majd ha kimegyek, legyen. Ez a szabály. Ki hozta a szabályt, kivel beszéljek, hogy felvehessem a raktárból a tornacsukám? Nem tudjuk. Szabály. [...] A zárkatársamnak most, január végén jött meg a csomagja, amit karácsonyra küldött a felesége – mondta ugyancsak felháborodottan Róbert. – Ki tehet róla? Az időjárás. A posta. Az Atyaúrsten. Ez van. Soha senki nem tud semmit.

A modern társadalmakban és intézményekben többnyire személytelen folyamatokra hivatkozunk a negatív események megmagyarázásakor. Ezzel szemben olyan világban szeretnénk élni, amely egyszerű és átlátható. Ahol ha rossz dolgok történnek is, meg lehet nevezni a felelősöket, így helyreáll a rend és az igazság.¹⁸ Empirikus kutatások bizonyították,¹⁹ hogy egy olyan, jól meghatározható ellenség azonosítása, aki a fenyegető eseményekért felelőssé tehető, sokkal hatékonyabb eszköz a stresszkezelésben, mint ha bevallanánk a kontrollálhatatlan tényezőknek és a véletlennek a negatív történetekben játszott szerepét. Az összeesküvés-elméletek – mint a rejtett társadalmi erőkre adott irracionális válaszok²⁰ – épp ezért a *mágikus világhétköz*hez nyúlnak vissza az attribúció során: ahhoz az elgondoláshoz, hogy bármi, ami történik, emberi akaratnak, egyes emberek jó vagy rossz szándékának tulajdonítható.²¹

A börtönökben burjánzó konspirációs elbeszélésekben a személytelen és megragadhatatlan folyamatok – azaz a személyzet hagyományra, jogintézményekre, szabályokra, anonim szervezeti egységekre vagy éppen esetlegességekre és tévedésekre való hivatkozásai – az intencionalitás logikája folytán jelentéssel telnek meg.²² Ahol mások a véletlennel magyarázzák az eseményeket („Miért pont én nem kaptam pénzjutalmat karácsonykor?” „Pont az én anyagom keveredett el?”), ott egyszerre titkos szándékok kerülnek napvilágra („A bűncselekményem miatt bánnak így velem. Ha a bíró nem intézett el, majd ők igazságot szolgáltatnak”).

A rendszer személytelensége ugyanakkor éles ellentétben áll a fogvatartottaktól elvárt „kényszerű felelősségvállalással”. Drogfüggők és szexuális bűnelkövetők részére kialakított terápiás börtönökben végzett amerikai terepmunkáim során szembesültem azzal a reintegrációs filozófiával, amely szerint a „bűnözői személyiségből” kizárólag a „totális felelősségvállalás” által válhat „törvénytisztelő állampolgár”.²³ A csoportos programok résztvevői életeseményeik és cselekedeteik interpretációja során immár nem hivatkozhatnak a szegénységre, a rasszizmusra, az állami intézmények működésének elégtelenségére és így

18 Vö. LAKATOS László, *Vázlat az összeesküvés-elméletekben való hit okairól*.

19 Például VAN PROOIJEN – JOSTMANN, I. m.

20 Vö. LOCKE, I. m.

21 Vö. KAPITÁNY – KAPITÁNY, *Az összeesküvés-elméletek néhány szociokulturális összetevője*.

22 Vö. AUPERS, I. m.; LAKATOS, *Munkahipotézisek az összeesküvés-elméletek szociológiai elméletéhez*.

23 Samuel YOCHELSON – Stanton E. SAMENOW, *The Criminal Personality*, I., Rowman & Littlefield, Lanham, 2004.

tovább. A terapeuták számára a retorikai önfeladás, azaz a rabnak a felelősségvállalással kapcsolatos elfogadó vagy elutasító attitűdje a bizonyíték a változás iránti kapacitásra, illetve ellenkező esetben a „meggyökeresedett bűnözői vonásokra”.²⁴

Magyarországon – ahol a hibáztatásra és bűnbakkeresésre építő „terápiás beszédmodok” egyelőre kevésbé terjedtek el – elsősorban a büntetőpolitikában, a büntetőeljárásokban és az intézményekben történő felelősségtulajdonítással²⁵ szembeni kételkedés jelenik meg a konspirációs teóriákban. Az alább idézett Dénes – aki egyes szám harmadik személyben ír önmagáról – például nehezen képes megfogalmazni, hogy az őt körülvevő társas világot és a személytelen, arctalan hatalmat miképpen tarthatná felelősnek a sorsa alakulásáért, ezért – legalább egy kérdésfelvetés formájában – a hatóságok összeesküvésére hivatkozik:

Volt egyszer egy fiatal srác, valamiért már 14 évesen rablást követett el. Bekerült a rendőrségi fogdára, ahol próbálták kérdezgetni a bűncselekményéről, de nem beszélt. Egy hónapig folyamatos faggatás alatt volt, aztán átrakták egy kamerás zárkába, ahol éjjel-nappal figyelve voltak a reakciói. Beraktak mellé egy rendőrformát is, aki előadta, hogy rablásért van benn, de persze ő ezt nem ette meg. Ezek a dolgok arra mentek ki, hogy bemérjék, és hogy nagyon sokáig legyen benn. És hogy tönkremenjen az élete minden formában. Drogos legyen, bűnöző satöbbi. Végül 18 évesen szabadult, és azóta ült még négy évet, majd most hat évet kapott, és tényleg drogfüggő volt, és az is lesz, de nem biztos. Kérdés az, hogy a sors akarta így, vagy tényleg összeállt az összeesküvés.

5. Kiszolgáltatottság

Károlynak váratlanul csomagolnia kellett egy vidéki intézetben, ahol több mint tíz évet töltött már le a büntetéséből, és – természetesen a megkérdezése, illetve előzetes figyelmeztetés nélkül – rövidesen Budapestre szállították. Néhány héttel később megérkezett a börtönbe egy korábbi haragosa is. Károly az alábbi pontokba szedte az eseményekkel kapcsolatos elképzeléseit:

24 Kathryn J. Fox, *Reproducing Criminal Types. Cognitive treatment for Violent Offenders in Prison*, *The Sociological Quarterly* 1999/3. (40), 435–453.

25 „A szadista és alkoholista apámnak – írja például egy életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt fogvatartott –, aki rendszeresen félholtra vert, és az izzó kályhára szorította a kezemet, aztán az igazgatónak, aki a semmiért kirúgatott az iskolából, szóval ezeknek soha nincs felelősségük. Én vagyok a brutális gyilkos, ami egyrészt igaz is, de mégsem annyira egyszerű ez az egész.”

Biztos vagyok benne, hogy nem lehet véletlen, hogy ismét találkoztunk. Az előző helyemen még azt is számon tartották, hogy ki kivel beszélget rendszeresen. Több minden is eszembe jutott: 1. Segítenek, hogy ki tudjuk nyírni egymást. Jól jár a bévé is, hiszen minimum egy gonddal kevesebb. Azt mondják majd, hogy „adminisztrációs hiba” folytán hoztak egy helyre minket, itt meg senki sem tud a konfliktusról. 2. Lassan eljön a felülvizsgálati időm, és úgy okoskodtak, hogy ha gyorsan sikerülne még az ítélet vége felé összeszednem egy újabb bűnvádat, akkor már biztosan nem volna olyan hülye bíró, aki kiengedne a nagyvilágba. 3. Direkt adtak át, mert tudták, hogy szívbetegek vagyunk, és nem akartak maguknak problémát. Ez csak három indok azok közül, amiért most itt dekkolok. És lássuk be, a történelem folyamán ennél nagyobb és képtelenebb dolgok is megestek már.

Leventével, aki egyetlen fegyelmi lap miatt veszítette el a feltételes szabadulás lehetőségét, közölte a bíró, hogy ha sikerülne egy dicsérlettel eltöröltetnie a fenyítését, azonnal hazaengedné. A fogvatartott a következő hónapokban látványos erőfeszítéseket tett, kvízversenyt szervezett és így tovább, ám amikor a jutalom rögzítésére került volna sor, váratlanul átköltöztették egy másik részlegre, ahol a reintegrációs tiszttal nem adta meg neki a kollégája által megígért dicsérletet. A történet néhány héten belül megismétlődött: amikor az aktivitását végre hivatalosan is elismerték volna, újból költözködnie kellett. „Akkor fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy most ezt ők direkt csinálják? Hogy közös erővel összeesküdtek ellenem annak érdekében, hogy ne sikerüljön eltöröltetni a régi fegyelmi lapot? Vagy szimplán kibaszásból, mert nem adtam az áldott jó gyereket az elmúlt időszakban? Nem képesek felismerni a jó irányba történő változást? Á, nem, ez összeesküvés ellenem!”

Korábban már említettem, hogy a fogvatartottak vajmi kevés információval rendelkeznek a sorsukat meghatározó döntések háttéréről, így – a beleszólás jogának, azaz az életük feletti kontrollnak az elvesztésével – a fogva tartásuk ideje alatt erősödik bennük a kiszolgáltatottság érzése. Whitson és Galinsky kísérletekkel bizonyították, hogy ha az egyénnek nincs lehetősége objektív módon kontrollhoz jutni, akkor legalább az észlelés terén, perceptuálisan igyekszik megteremteni azt.²⁶ Amikor random mintákban, eseményekben értelmet talál, képes lesz

26 Vö. Jennifer A. WHITSON – Adam GALINSKY, *Lacking Control Increases Illusory Pattern Perception*, *Science* 2008/3. (322), 115–117.

arra, hogy előrejelzéseket tegyen a jövővel kapcsolatban. Az attribúciós folyamat – vagyis a konteók oksági magyarázatokként való elfogadása – háttérben így voltaképpen az autonómia és a kontroll megteremtésére irányuló vágy áll. Lakatos László hasonlóképpen érvel: „Végül is az a tény, hogy akadnak emberek, akik maguk kezdenek el gondolkodni, ha úgy látják, hogy a hivatalos magyarázatok elégtelenek, félrevezetők vagy éppenséggel hazugok, pozitív és reményt keltő – még akkor is, ha a laikus magyarázatok túlnyomó része végül is nem állja meg a helyét a tudomány szigorú ítélőszéke előtt.”²⁷

*„Nem a börtönt nehéz elviselni, hanem az embereket”
– A fogvatartottak informális társadalma*

Azt gondolom, hogy ilyen ingerszegény környezetben óhatatlanul is a társaikkal foglalkoznak az emberek – elemzi a fogvatartottak egymáshoz fűződő viszonyait László. – Folyamatosan keresik-kutatják a szövetségeseket és az ellenségeket. Itt mindig az élvezeti előnyöket, aki naprakész hírszerzési adatokkal bír. Aki tudja, hogy Sanyi mikor ment be a nevelőhöz, mikor távozott onnan, és azelőtt mikor volt ott utoljára. Aki látta Zolit verekedni Petivel, és hallotta az előzményeket is. Aki érezte spejz után a Gábor zárkájából kiszivárgó lecsó illatát januárban, pedig a vásárláskor letagadta a pénzét Karcsi előtt, noha tartozik neki három sztroid árával. Aki a folyosót takarítva kihallgatja, miről beszélget Misi a pszichológussal, és az ott hallott hús szót a kedvére megtoldva még ötszázal, ke-rek sztorit ad el tényként. A bezártság és a feszültség folyamatosan indukálják, hogy némely ember meg akarjon felelni másoknak való vagy fiktív tudással. Mindenki szereti tudni, hogy mit gondolnak róla valójában, a háta mögött is barát-e a barát. Leginkább akkor indulnak be az összeesküvéselemélet-gyárosok, amikor valami vaj van a fejükön, és bárki mondatába, illetve tetteibe beleképzelnek bármit, sőt tudják is, hogy ellene ágálnak. Emlékszem, néhány sorstársammal illegális büntetés-félbeszakításra [szökésre – F. T.] készültünk, és amikor közelgett a D-Day, a Falraszállítás napja, egy-re nőtt bennem a feszültség, és mindenkit gyánusnak láttam.

Ahogy a korábbi, a Másiktól való félelmet felnagyító konteók lassacskán átadják a helyüket a köztük járó Belső Ellenséget leleplezni kívánó elméleteknek,²⁸ úgy a fogvatartottak körében terjedő konspirációs teóriák jelentős része is elsősorban az elítélttársakkal foglalkozik a hivatalos hatalom helyett. Az *ingroup*-ra vonatkozó, időnként teljes képtelenségnek tűnő összeesküvés-elméleteket ugyanakkor számos, az alábbiakban felsorolt börtönjellegzetesség miatt borzasztóan nehéz volna *kizárólag* konteóként azonosítani.

A fogvatartottak a „játék” metaforáját használják a börtön minden napjaival való megküzdés reprezentációja során. A játszózás része az ügyeskedés, a rejtőzködés, azaz álarcok és hamis identitások felvétele.²⁹ Mindennek következtében ritkán ismerhető meg alaposabban a rabtársak kiléte, motivációi és szándékai. Ahogy Ottó fogalmaz: „A börtön nem tartozik azon közegek közé, ahol az ember biztonságban érezheti magát. Nem árt mindenkiről mindent tudni, még ha azokat az információkat fel sem használja az ember ellenük, akkor is, a saját biztonság-érzete végett! Ha nem vagy felkészülve, és nem vagy taktikus, elvesztél – a börtön martalékává válsz.”

A társak kiismerésének egyik sarkalatos pontja a „vamzerok”, azaz a személyzetnek információkat szállító elítéltek kilétének leleplezése. A felügyelettel szövetkező árulók gyakran a rokon, a közeli jó barát, esetenként az elesett, ezért ártalmatlan „fogyatékos, beteg ember” képében tetszelegnek annak érdekében, hogy minél részletgazdagabb információk birtokába juthassanak. Nem ritkán éppen az illegális árucikkek „terítője” dobja fel a vásárlóit a vezetőségnek, csak hogy azok a fogdabüntetésük letöltése után újabb holmikat vásároljanak tőle. Az említettek következtében az sem véletlen, hogy a „valódi összeszövetkezések” leggyakoribb célpontjai a besúgók (a sértettek például fondorlatos úton, jóképű civil ismerősök segítségével elcsábítják a feleségüket, durvább esetekben arra kényszerítik őket, hogy telefonon szakítsanak a családjukkal, anonim leveleket írnak az osztályvezetőnek arról, hogy szökést terveznek és így tovább).

28 Vö. AUPERS, I. m.

29 Az identitás meghamisításának eszköze lehet például jómódú fogvatartott-társak családi fotóinak ellopása, majd egy más környezetben – a tehetőséget igazolandó – a fényképek sajátként való bemutatása (mivel az illető bizonyította gazdagságát és hitelképességét, a képnézegetést követően szívesebben adnak neki kölcsön a többiek). Hasonló stratégia olyan, jó hírnévnek örvendő bűnözők rokonként vagy barátként való megnevezése, akikkel az illető valójában még csak nem is találkozott. Lásd még: Inez CARDOZO-FREEMAN, *The Joint. Language and Culture in a Maximum Security Prison*, Charles C. Thomas, Springfield, 1984.

A lelepleződéstől való félelem kezelésének gyakori eszköze egy-egy „ellenkonteó” útnak indítása. A besúgók sokszor a pszichológushoz látogató fogvatartottakat, illetve a pszichológust vádolják meg a felügyeletnek való vamzerkodással (elterelve ezzel a figyelmet a saját tevékenységükről). Nagyobb hatalommal bíró „jógyerekeket” a kiszolgáltatottak szívesen hoznak rossz hírbe, csak hogy megkérdőjelezzék a róluk mint „korrekt elítéltekről” kialakult képet. Előfordult olyan eset is, hogy egy „mintarab” hírében álló dropprevenciós fogvatartott vizelettesztje pozitív lett. Azonnal megvádolta a szomszédos zárkát – akiktől előző este elfogadott egy tányér lecsót – azzal, hogy megmérgezték, esetleg a felügyelettel „mérgeztették meg”, csak hogy bosszút álljanak rajta, és elvetessék a kedvezményét. Az általa terjesztett összeesküvés-elméletek célja korábbi pozitív imidzsének a védelme volt.

Közhely, hogy a börtönnel való megküzdés során a fogvatartottaknak valódi szövetségeseket kell gyűjteniük (a „magányos túlélő” figurája igen ritka). Mivel a hazai fegyintézetekre kevésbé jellemző az állandó tagsággal, illetve szilárd hierarchiával és szabályrendszerrel bíró „börtöngengék” megléte – a magyarországi fogvatartottak körében kialakuló „brigádok” rendkívül változékonyak és esetlegesek –, a gyorsan megszűlő, majd felbomló barátságok és érdekkapcsolatok folyamatos monitorozása az elítéltek rutintevékenysége a szinteken. Mondanom sem kell, hogy mindennek következtében csak úgy burjánzanak a rabok közötti aktuális erőviszonyokkal foglalkozó konteók.³⁰

Noha könnyű lenne a fogvatartottakat – különösen a már említett személyiségteszttek alapján – szélsőségesen paranoidnak minősíteni, a börtönjellegzetességek ismeretében úgy tűnik, nem véletlen, hogy az esetenként beigazolódnó, valóra váló konspirációkat „túláltalánosítják”. A generalizáció jelenségét a nyolcvanas évek lengyel börtöneinek világát belülről is jól ismerő szociológus, Marek Kaminski az apróbb hibázásokat követő „óriási bukásokkal és veszteségekkel” indokolja: „A börtön a rabokat afféle hiperszámitó viselkedésre szocializálja. A nem megfelelő magatartásért – a civil élettel szemben – itt túlságosan nagy árat kell fizetni.”³¹

30 Az erőviszonyokat nem ismerő fogvatartottakat meg lehet például vezetni a klasszikus „védelmi” trükkel. Egy tehetősebb elítéltet először „betámad” egy csoport, majd egy rivális brigád jó pénzért védelmet ajánl fel. A két társaság rendszerint egymással baráti kapcsolatokat ápoló, szövetséges fogvatartottakból áll, akik könnyen kihasználják a börtönrutinnal nem rendelkezők naivitását és gyámoltalanságát.

31 Marek KAMINSKI, *Games Prisoners Play. The Tragicomic Worlds of Polish Prison*, Princeton UP, Princeton, 2004.

A fentiek alapján világossá válhatott, hogy a fogvatartottakra jellemző paranoid társas kogníció,³² azaz a mások rossz szándékaival kapcsolatos hipervigilancia börtönkörülmények között a túlélés, illetve a mihamarabbi szabadulás biztosítója lehet:

Eleinte félelem volt bennem – írja az első bebörtönzéséről Viktor –, hogy a munkatársaim, a zárkatársaim kierőszakolnak egy verekedést, vagy elrejtene az ágyneműmben, a szekrényemben drogot, rádiótelefont vagy tiltott tárgyat. Memorizáltam a szekrényem elrendezését, reggel akkurátusan beágyaztam, de amíg munkában voltam, végig félelemben éltem. Úgy gondoltam, hogy a rabtársaimnak érdeke fűződik ahhoz, hogy engem eltávolítsanak. Folyamatosan figyeltem a környezetemben történő eseményeket. Figyeltem, hogy a velem együtt dolgozó emberek nem rólam beszélnek-e. Ha valaki barátilag vagy ellenségesen közeledni próbált felém, én a háttérbe húzódtam. A beszélgetések előtt minden helyzetben kitértem. Ha valaki ellenségesen viselkedett, úgy gondoltam, azért teszi, mert el akarja érní, hogy hibázzak, és ezáltal elveszítsem a munkahelyem, így lehetőség adódik egy várakozó ember, a haverja, ismerőse belezására. Volt, hogy azt képzeltem, hogy a zárkatársam besúgó. Sétákra nem is jártam.

Ottó hasonló stratégiákkal él: „A mostani zárkatársaimmal szemben is tartom magam egy nagy igazsághoz. Semmi sem az, aminek látszik! A kávémat magamnak csinálom, hogy senki se tehessen bele semmilyen drogot. A szekrényemet is zárva tartom. Mindig. Így nem hagyok támadási felületet! A folyamatos nyitott szemmel és füllel járás nem zavar. Figyelni kell és kész! Az életben maradáshoz ez szükséges.”

Börtönzaj, avagy miért verekedtek össze Janóék?

Az egyik délelőtti séta alkalmával Janó és Robi egymásnak rontottak az udvaron. Mivel mindketten jogyerek hírében álló, közismert fogvatartottak voltak, az esettel kapcsolatban számos – összeesküvés-elméletként is felfogható – pletyka látott napvilágot. Az anyagi érdekek

32 Roderick M. KRAMER, *Paranoid Cognition in Social Systems. Thinking and Acting in the Shadow of Doubt*, *Personality and Social Psychology Review* 1998/2. (4), 251–275. Idézi VAN PROOIJEN – JOSTMANN, I. m.

miatti rivalizációval és az illegális kereskedelem ellenőrzésével kapcsolatos interpretációkat nem említve az alábbi történetek születtek.

1. Mialatt Janó már a büntetését töltötte, Robi – talán tévedésből, talán szándékosan – „betámadta” a feleségét és a gyermekét. Később, miután mindketten ugyanabba a fegyházba kerültek, Janó szövetségesei megsúgták, hogy Robi barátai mikor mennek Tökölre, így Janónak esélye nyílt „egy az egyben” revansot venni az őt ért sérelemért.

2. Az egész balhé igazából a Vili és Attila közötti problémákra vezethető vissza (Attila elárult a rendőröknek egy súlyos, Vili által elkövetett bűncselekményt). Mivel ugyancsak egy börtönbe kerültek, Attila rettegett Vili bosszújától. Láttá, hogy Janó Vilivel van, ezért addig hergelte Robit, amíg az rá nem támadt Janóra. A cél lényegében Vili meggyengítése volt.

3. Jó pár hónappal a verekedést megelőzően Misi unokatestvérét megszurkálták egy másik börtönben. A tettes brigád egyik tagja épp Robi rokona volt. Misi elhatározta, hogy Robin áll majd bosszút az unokatestvééréért, de úgy, hogy neki ebből semmilyen problémája – fegyelmi fenytése, újabb büntetőügye – ne lehessen. Janót és társaságát mondacsinalt ürügyekkel heteken keresztül heccelte Robiék ellen, annyira rafináltan, hogy valójában senkinek sem tűnt fel, hogy ő mozgatta a szálakat a háttérben.

Fliegauf Gergely Roberto Bolaño 2666 című regénye alapján összegzi a szerző börtönnel kapcsolatos téziseit.³³ Az egyik legérdekesebb gondolata, hogy a fogvatartottak rendkívül sok – a civil életet és a fegyintézet mindennapjait egyaránt érintő – információ birtokosai. Az események mozaikdarabkáinak a befutó hírek alapján történő összerakosgatása során minden elítélt fejében kialakul valamilyen téves vagy „hozzávetőlegesen valós” kép az egyes történetekről.³⁴ Mivel azonban számos, egymásnak gyakorta ellentmondó narratíva keletkezik egyazon eseményről (ezt nevezhetjük „börtönzajnak”), valószínűleg képtelenség kiválasztani a leghitelesebb variációt az elvetendő sűrűjéből.

33 FLIEGAUF Gergely, *Roberto Bolaño két tézise a börtönről*, Börtönblog 2. 2010. február 5., bortonblog2.blogspot.hu/2010/02/roberto-bolano-ket-tezise-bortonrol.html.

34 Az információmorzsák történetekké formálása a fegyintézetekben alapvető szerepet játszó maszkulinitás konstrukciója miatt is fontos. Lakatos László szerint (*Munkabizonyítványok az összeesküvés-elméletek szociológiai elméletéhez*) a konteók megalkotása során a tét, mint a férfibeszélgetések esetében oly sokszor, a beszélgetők közötti hierarchikus viszonyok megállapítása. „A rangsor itt kompetencia-rangsor, a kompetenciát pedig több dimenzióban méri: ki irányítja a beszélgetést, kinek van több tárgyi tudása, kinek van több bennfentes ismerete, ki látja át jobban a nehezen átlátható összefüggéseket, ki érvel meggyőzőbben.”

Bár a jövőbeli események kontrollálásának képessége miatt érdekes volna megnevezni a történeteket legpontosabban tükröző elbeszéléseket, az egymást keresztül-kasul szövő vagy éppen párhuzamos történetek miatt mindez sohasem válik lehetségessé (valójában éppen a „zaj” miatt nem derülhet ki, miért is verekedtek össze Janóék). Ily módon a fogvatartottak folyamatos oda-vissza csatolásokba keverednek a valóságosnak gondolt elemek, a „tények” és a fikció világa között. Ahogy Ottó fogalmaz: „Igazából az elméleteim sosem nyertek valós igazolást, de a fejemben mindig összeállt egy kép. Bizonyos elképzeléseim alapja a fantáziámban keletkezett képekből és másokkal megtörtént, kész tényekből ered, amelyek ösztönöztek a nyitott szemmel való jelenlétre. Úgy gondolom, ha előre számolok a lehetséges buktatókkal, akkor ki tudom kerülni őket. Igaz, a nap 24 órájában figyelni kell, de már megszoktam. Ez a börtön.”

Köszönettel tartozom a kollégáimnak, azoknak a fogvatartottaknak, akik az idézett történeteknek és egyéb élményeiknek a megosztásával a munkámat segítették, illetve Fiáth Mariannának a nyelvi javításokért.

Zsolnai György

A BÖRTÖN MINT SZERVEZŐ ELV

Néhány észrevétel a börtönsorozatok kapcsán

Ha annak alapján neveznénk egy sorozatot börtönsorozatnak, hogy cselekményének egy bizonyos, jól meghatározható százaléka valamely börtön vagy börtönök falai között játszódik, akkor bizony számos börtönsorozatot tudnánk kilistázni magunknak. Ezen a képzeletbeli listán előkelő helyen szerepelnének a krimisorozatok, a jogászsorozatok (hiszen a védencek, a vádlottak gyakran előzetes letartóztatásban, vizsgálati fogságban stb. vannak, a védőügyvédek pedig rendszeresen látogatják őket egy-egy tárgyalásra készülve, lásd például az *Ügyvédek* című szériát), továbbá minden olyan sorozat, amely a bűnözéssel, a bűnnel valamilyen összefüggésben foglalkozik. De a listán landolna a *Gomorra* című olasz sorozat is, amelyben a nápolyi maffiafőnök, Pietro Savastano kerül egy leszámolást követően a rácsok mögé. Felkerülne erre a listára az *Empire* című sorozat, amely egy afroamerikai zenészcsalád és a hip-hop műfajára épülő szórakoztatóipar bonyolult hétköznapijait mutatja be, ám történetesen a családfő, Lucious Lyon három hónapot börtönben tölt, és onnan kell egyben tartania széthulló családját és lemezcégét. De ezekkel még birtokon belül maradnánk, vagyis nem tennénk kirándulást például a könnyedebb zsánerek felé, ahol szintén előfordul a bebörtönzés: a nyolc évadot megért *Született feleségek* több szereplője is megfordul a börtönben (a főbb karakterek közül Carlos Solis, Mike Delfino és Paul Young), ahogy a *Barátok közt*ből a mind a mai napig elnyúlhatatlan Berényi Miklós is, vagy a korábbi szereplők közül – a teljesség igénye nélkül – Barta Zsolt vagy Kertész Géza.

De mi marad egyáltalán ennyi lehatárolás után? A lehatárolás művelete nem öncélú dolog: egy adott jelenség bemutatása csakis úgy lehetséges, ha rá tudunk mutatni, mi az, amit lefed, és mi az, amit nem. Ezt éppúgy szükséges elvégezni a sorozatok egyre terebélyesedő világában, mint egyes témák azonosításakor: nem érdemes egy lapon tárgyalni például *Az elit alakulat* és a *M.A.S.H.* formanyelvét, még annak ellenére sem, hogy mindkettő témája a háború. Ugyanígy nem vezetne messzire, ha a *Vészhelyzet* és a *Dr. House* felé ugyanazokkal az elvárásokkal fordulnánk, ugyanazokat a zsánerszabályokat kérnénk rajtuk számon,

csak azért, mert mindkettő valamilyen módon kapcsolódik az egészségükhöz. A börtönsorozatok esetében sincs ez másként.

Mi kell ahhoz, hogy egy sorozat valóban „börtönös” legyen? Milyen jellemző felvetések, szabályok alakítják a börtöntémát egy zsánerré? Milyen kritériumoknak kell teljesülniük ahhoz, hogy a börtön többet jelentsen, mint csupán eszközt arra, hogy egy szereplő kikerüljön a cselekmény fősodrából? Definitíven megközelítve a kérdést a következő választ tartom kielégítőnek: abban az esetben beszélünk börtönsorozatról, ha a börtön a sorozat narratív eszköztárának legfőbb szervező elve. A börtön mint narratopoétikai eszköz kiemel, de egyben el is zár. Egy zárt világ szereplőit nagytíjra fel, korlátozva a történet szereplőinek számát mind a lehetséges bekerülő új szereplők, mind a lehetséges kikerülő szereplők oldalán. A börtön mint szervező elv teljes mértékben kiaknázza a börtönben mint intézményben meglévő etikai, szociológiai, jogi, pszichológiai, sőt bizonyos értelemben metafizikai jelentéstartalmakat. A börtönsorozatok nem más célt tűznek ki maguk elé, mint hogy felfejtsék a börtön mint szervező elv belátható, ám rendkívül dús témavilágát, anélkül, hogy bármilyen további ambíciójuk lenne a börtön világán kívül eső tartalmakról bármit is mondani. A börtönsorozatok emiatt zárt világú, de zártságukban rendkívül összetett jelenségek.

Ebben az összefüggésben újabb lehatárolást kell elvégeznünk. Számos részben vagy egészben börtönökben játszódó sorozat foglalkozik hangsúlyosan a börtönlét egyik kiemelt aspektusával, a szökéssel. A négy évadot megért *A szökés* (*Prison Break*) méltán lett Magyarországon is kedvelt sorozat: a történet szerint Michael Scofield a testére tetováltatja annak a börtönnek az alaprajzát, amelyben bátyja, Lincoln Burrows ártatlanul raboskodik és várja a halálos ítélet végrehajtását. Scofield fegyveres rablást követ el, hogy letartóztassák, és így a bátyja közelébe kerülhessen, majd tervszerűen kiszabadíthassa őt a börtönből. A szökés mindenféle bonyodalmat követően sikerül már az első évad záróepizódját megelőző részben, és ezt követően *A szökés* a címéhez méltóan jellemzően a szökésben lévők viszontagságairól szól – és ez a fontos –, nem pedig a börtönben lévőkéről. Ugyan a börtönből való szökés fontos eleme a börtöntémának, de csak az egyik tematikája, nem pedig maga a tematika. Mondhatnánk, hogy *A remény rabjai* (bár esetében nem sorozatról, hanem filmposztról van szó, de mégis) meghatározó részévé vált a börtönről való filmes beszédmódnak, és maga is egy szökés előtörténetét dolgozza fel. Ezzel már diszkvalifikálta is magát a börtönfilmek közül? Nem, egyáltalán nem, hiszen *A remény rabjai* gazdagon feldolgozza a börtönön belüli

hierarchiát, a túlélés lehetőségeit, a motivációkat és így tovább. Ezzel szemben *A szökés* csak egyik kiemelt helyszíneként tekint a börtönre, nem pedig kifejtendő témája fő szervező elveként. Ezért *A szökést* is le kell vennünk a börtönsorozatok listájáról.

A börtönt mint szervező elvet meglátásom szerint a legújabb kori sorozatok közül csak kettő tudta maradéktalanul kiaknázni: az HBO 1997-ben indult és hét évadot megélt *Oz* című klasszikusa, valamint a Netflix még ma is futó, 2013-ban elinduló *Orange is the New Black* (OITNB) című szériája. A szervező elven kívül nem sok közös van a két sorozatban: az *Oz* egy fiktív, szigorított szövetségi fegyházban játszódik, ahol jellemzően veszélyes, többszörös gyilkos férfi bűnözők vannak lakat alatt, többségük a szabadulás reménye nélkül, míg az OITNB egy alacsony biztonsági fokozatú, ám ugyancsak szövetségi női intézetben játszódik, ahol nem túl gyakori a több évtizedes büntetés.

Az *Oz* a maga szókimondó, a kilencvenes években egyáltalán nem elterjedt, kifejezetten erőszakos történeteivel talán inkább visszatetszést keltett a korszak kritikusaiban körében, de ismertségének viszonylag alacsony voltát az is meghatározta, hogy az HBO saját gyártású produkciójaként kezdetben eleve csak az HBO kábeles előfizetőihez juthatott el. Ugyanígy az sem segített, hogy a tévésorozatok burjánzásának időszakát megelőzően kezdődött, a jóval befogadhatóbb *Maffiózók* előtt, amikor a tévés műfajok még alacsony megbecsültséggel rendelkeztek. A sorozatban olyan színészek tűntek fel az évek során, mint a *Whiplash* című filmben nyújtott alakításáért Oscar-díjat elnyerő J. K. Simmons, a *Maffiózók* Carmela Sopranójaként igazán ismertté váló Edie Falco, aki később a *Jackie nővér* című sorozat címszereplője is lett, vagy Bobby Cannavale, aki a *Harmadik műszakkal* vált igazán ismertté, de több nagyjátékfilmben is játszott főszerepekben. Mégis, az *Oz* sajátos történetfűzése, a börtön könyörtelen mikrovilágát kendőzetlenül bemutató ambíciója ellenére sem lett nemhogy világszerte, de talán még az Egyesült Államokban sem eléggé ismert. Bár itthon többször is sugározta a 2000-es évek második felében – jellemzően a késő esti műsor-sávban – a Viasat-csoport, még a szinkronra sem költöttek, inkább feliratosan tűzték műsorra, ami Magyarországon egyáltalán nem nevezhető tipikusnak.

Az OITNB recepciójával, bár még nem lezárt sorozatról van szó, egy kicsit más a helyzet. Az on-demand műsorfogyasztás elterjedésével a 2010-es évek elején egészen új irányokba fejlődtek a fogyasztói szokások, és az elérhető sorozatok számának exponenciális növekedésével

a siker fokmérője csak részben maradt a nézettség. Az online elérhető tartalmak egyik oldalról könnyebben mérhetővé váltak, hiszen egy Netflix-profilon keresztül nem becsléssel, hanem tényleges megtekintésszámmal dolgozhat a szolgáltató, de a másik oldalról elterjedtebbé váltak az „alternatív” terjesztési módszerek is: fájlcsereelőkön keresztül hozzáférhető lett több olyan tartalom, amely a hagyományos kábeltelevíziók időszakában csak a szűk előfizetői közösség számára állt rendelkezésre. A Netflix saját gyártású, 2013-ban indult sorozatának, az OITNB-nek így módon egészen más piaccal kellett szembenéznie, mint annak idején az *Oznak*: fragmentált, kevésbé megjósolható reakciókkal, ám sokkal felszabadultabb és sokszínűbb közeggel. Az OITNB számára a műsoridő sem jelent korlátot, mint mondjuk az *Oznak* jelenthetett, hiszen a Netflix streaming platformként globálisan elérhető. Az OITNB végül hatalmas sikernek bizonyult: a 2013-as pilot nézettsége megelőzte a hazánkban sokkal ismertebb *Kártyavár* (*House of Cards*) pilotját is.¹ A mehökkentő naturalizmusával kitűnő sorozat ráadásul sorra nyeri a díjakat, és az Emmy-díjakon felül már Golden Globe-jelöléseket is elkönnyelhetett az elmúlt évek során. Magyarországon egyelőre egyik csatorna sem vette fel a műsorára, ami nem is csoda, hiszen talán még az *Oznál* is durvább tabutémákat feszeget.

Mindkét említett sorozat lényegében arra vállalkozik, hogy bemutassa a börtönéletet a maga valóságában, méghozzá úgy, hogy a börtön a történetmesélés valódi szervező elve legyen. Ennek talán a legfontosabb eleme az újonc, a zöldfülű, a „friss hús” megérkezése a börtönbe. A zöldfülű a börtönön kívüli világból érkezik egy zárt világba, amelynek sajátos, a külvilágtól gyakran eltérő szabályai vannak, s ezeket meg kell ismerni, be kell tartani a túl- és együttélés érdekében. Az OITNB esetében ez a kívülről érkező Piper Chapman (Taylor Schilling), aki önként vonul be a börtönbe, miután egy drogügyletbe keveredett. Nyugodtan nevezhetjük őt a sorozat protagonistájának, annak ellenére, hogy mellette sok másik szereplő is időről időre a történet fókuszába kerül. Az ő szemüvegén keresztül ismerjük meg a női börtön működését, vele együtt bukdácsolva éljük át a beilleszkedés gyakran gyomorforgató mozzanatait – legalábbis kezdetben. Remek példa erre egy jelenet a pilotból, amelyben az újonnan érkezett a menzán csatlakozik egy fehér nőkből álló asztaltársasághoz. A társasághoz odalép egy rab, és afféle jutalom-

1 Vö. Netflix: 'Orange Is The New Black' Is Our Most-Watched Original, But Our TV Exclusives Are Even Bigger, TechCrunch 2013. október 21., techcrunch.com/2013/10/21/netflix-orange-is-the-new-black-most-watched.

ként joghurtokat osztogat szét a társaság tagjai között. A zöldfülű Chapman is kap egyet, aki megköszöni a figyelmességet, majd hozzáteszi, hogy nagyon jól jött a joghurt, mert az étel, amit adnak, egyszerűen ehetetlen. Az osztogató rab szeme elkerekedik, mire az asztaltársaság egyik tagja odasúgja Chapmannek, hogy ő konyhafőnök. Talán mondani sem kell, hogy Chapman a következő időszakban még a pocséknál is pocsékabb speciális menüt kap minden étkezésnél.

Az *Oz* esetében kicsit más a helyzet. Sokan érkeznek az Emerald City szigorított blokkjába, ahonnan természetesen lehetetlen megszökni. Emiatt több alkalommal is lehetőségünk van az újonnan érkezők bőrébe képzelni magunkat. A sorozat egyik hangsúlyos szereplője, Tobias Beecher (Lee Tergesen) egy ügyvéd, aki ittás vezetés és halálokozás miatt kerül tizenöt évre börtönbe. Ő az első szereplő, akinek a világát mélyebben átéldhetjük, akit a beilleszkedés és átalakulás fázisain keresztül kísérhetünk. De nem ő az egyetlen: a fegyház fluktuációja révén a beérkező rabok és a „helyiek” közti konfliktus állandó témája a szériának. Ám ami ennél jóval érdekesebb, hogy egy metanarratív szinten a börtön egyik lakója, a kerekesszékes Augustus Hill (Harold Perrineau) minden egyes epizódban egyfajta belső fejezethatárokat jelölő hangként kommentálja a történéseket. Sőt, egy BV-akta nyelvezetén elmondja a történet szempontjából előtérbe kerülő szereplőkkel kapcsolatos, pár soros tudnivalókat is, ismertetve a rab lajstromszámát, elkövetett bűnét, valamint a rá kiszabott büntetést a lehetséges szabaddalás időpontjával együtt. Ilyen értelemben Augustus Hill az, aki kapcsolatot teremt a külvilágbeli néző és a belső börtönvilág között.

Az OITNB is fontosnak tartja, hogy megismertesse a befogadóval, egy-egy szereplő előélete miként predesztinálta őt arra, hogy a börtön falai közé kerüljön. A legtöbb epizód egy-egy rab börtönbe kerülése előtti életét is feltárja néhány jelenet erejéig, hogy a néző mint külső szemlélő többet is megtudjon a szereplők motivációiról, a börtönben eljátszott szerepükről, beilleszkedési nehézségeik hátteréről, esetleg életstratégiájuk gyökereiről. Mindez az *Oz* esetében inkább dialógusok formájában fejlődik fel, míg az OITNB esetében ritkán hallhatunk ilyen beszélgetéseket – mintha az alkotó Jenji Kohan szerint a nők kevésbé nyílnának meg egy ilyen zárt közegben a társaik előtt.

Mindkét sorozat behatóan foglalkozik a börtönök zárt világának belső tagoltságával. A faji, vallási vagy más meggyőződéses mentén szerveződő bandák világa ugyan részben leképezi a külvilág jellemző bűnözői csoportjainak sajátosságait, de sokkal erősebb kötelékek mű-

ködtetik: az afroamerikai rabok csak afroamerikaiakkal szövetkeznek, a latinók a latinók köreiben maradnak, az olaszokat a maffia védi, az írek az írek társaságát keresik, a maradék fehér rab pedig az Árja Testvériség tagságát adja. De a faji hovatartozáson túl a nemi irányultság is éppúgy lehet szervező elv, mint mondjuk a drogfüggőség. Az *Oz* kifejezetten törekszik arra, hogy e faji csoportok háborúskodását bemutassa, és a belső, zárt világ politikai életét feltárja. Ijesztő képet fest ebből a szempontból az *Oz*, hiszen a történet szerint minden rabnak érdemes valahová tartoznia, ha valamilyen szintű biztonságban szeretné tudni magát. Nincsenek különálló szigetek, csak politika van. Tobias Beecher története is ezt bizonyítja, aki többféleképpen válik az egymással versengő csoportok eszközévé: az olaszokkal éppúgy összetűzésbe kerül, mint az árjakkal vagy az afroamerikaiakkal, védelmet pedig csak úgy tud hosszabb távon szerezni, hogy az egyik árja katona, Chris Keller (Christopher Meloni, aki az *Esküdt ellenségek* egyik spin-off sorozatának főszerepét is játszotta) szeretője lesz.

Hasonlóan nagy hangsúlyt helyez a börtönön belüli politikára az OITNB is, ahol szintén rendszeres összetűzésbe keverednek egymással az egyes rasszokhoz tartozó csoportok. Az OITNB-ben a bandák körletek mentén is szerveződnek. Önmagukért beszélnek a belső argó sajátos fejleményei: a Spanyol Harlem, a Ghetto, a Külváros. Inkább színes, mint jellemző példa a második évadból az a jelenet, amikor a latinó rabok engedély nélkül veszik használatba a fekete rabok zuhanyzóit, mert az ő blokkjukban vízvezeték-problémák léptek fel. Ugyanakkor az OITNB-ben – talán az intézet enyhébb jellege miatt – kevésbé kiélezett konfliktusok jelennek meg, a nehéz együttélés ellenére is igen ritkák a rivális csoportok tagjai elleni merényletek.

A zárt világ persze nem lenne teljesen valóságos, ha nem lennének valóban különálló szigetek, akiket vagy mindenkinek felett állónak, vagy éppen páriának tekintenek a börtönön belüli bandák. Az *Oz* belső szociometriája szerint ilyen figura Bob Rebadow (George Morfogen) és Agamemnon Busmalis (Tom Mardirosian), két idősebb rab, akik ugyan bele-belekeverednek a börtönpolitikába, mégis kívülállóként tekintenek rájuk (még annak ellenére is, hogy Busmalis sokáig titokban alagutat ás közös cellájukban). Az OITNB belső kívülállói közül pedig érdemes megemlíteni a jogaoktató Jonest (Constance Shulman), vagy Jane Ingalls nővért (Beth Fowler), aki apácaként került börtönbe. Bár ők is szerves részei a történéseknek, nem lesznek részesei Piper Chapman átalakulásának, ahogy a litchfieldi börtön belső csatározásainak sem.

A börtön szervező elvként feltűnik az elzártásra adott reakciók különböző formáiban is. A külvilág devianciái a belső térben normálisnak tűnnek, a speciális közegben egyáltalán nem kirívóak, ezért könnyebben követhetővé válnak a fogékonyabb rabok számára. Az azonos neműekkel való szexuális érintkezés állandó témája a börtönökről szóló műveknek, de gyakran csak az ösztönös igények kielégítését szokás rajtuk keresztül bemutatni. Ez mind az *Ozban*, mind az *OITNB*-ben ennél jóval árnyaltabb kérdésként jelenik meg. A rabtárssal való szexuális együttlét egyben a magány, az egyedüllét elleni orvosság is: a külvilágban kétgyerekes, házasságos Tobias Beecher éppúgy használja a börtönben az Árja Testvériséghez tartozó rabtársát védelmezőként, mint az elmagányosodás elleni eszközként. Ugyanígy Piper Chapman sem azért válik nyitottá egy börtönbéli leszbikus kapcsolatra – először egyébként egykori, külvilágbeli leszbikus kapcsolatát újítja fel a szintén a litchfieldi börtönbe kerülő Alex Vause-zal (Laura Prepon), majd Stella Carlinnal (akit Ruby Rose ausztrál leszbikus modell és DJ játszik) –, mert nem tud uralkodni az ösztönein, hanem azért, mert magánya és vőlegénye távolléte elviselhetetlenné válik a börtön falai között. De a magány elűzése nemcsak a raboknak, hanem a börtönőröknek is gondot jelent. Nem véletlen, hogy az *OITNB*-ben több férfi őr is drogot szerez a női raboknak szexért cserébe, de romantikusnak nevezhető kapcsolatok is kialakulnak az évadok során (például Sam Healy és Red, vagy John Bennett és Daya Diaz esete – utóbbiból egy kislány és házasság is született). Ugyanígy az *Oz* is gazdagnak mondható az őrök és a fogvatartottak közötti kapcsolat szempontjából. Jó példa erre Peter Marie nővér ügye (akit az Oscar-díjas Rita Moreno alakít): a már említett szociopata Chris Keller iránt táplált érzelmei miatt majdnem az egyházat is otthagyja.

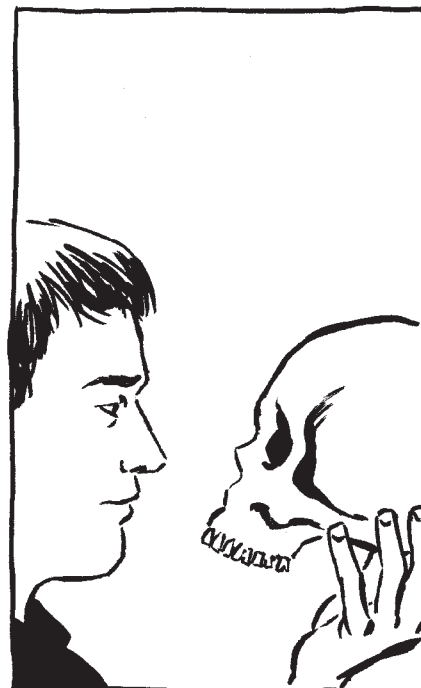
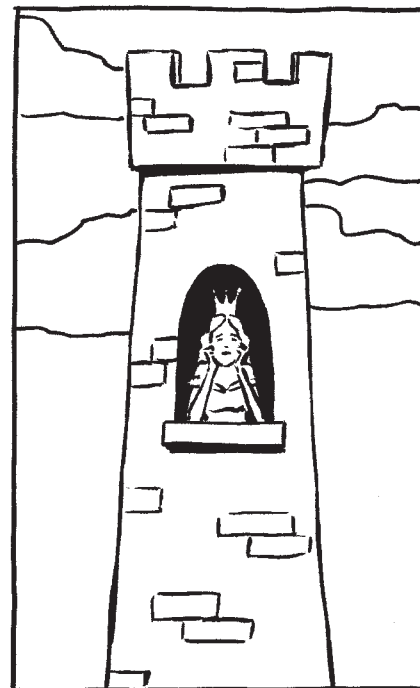
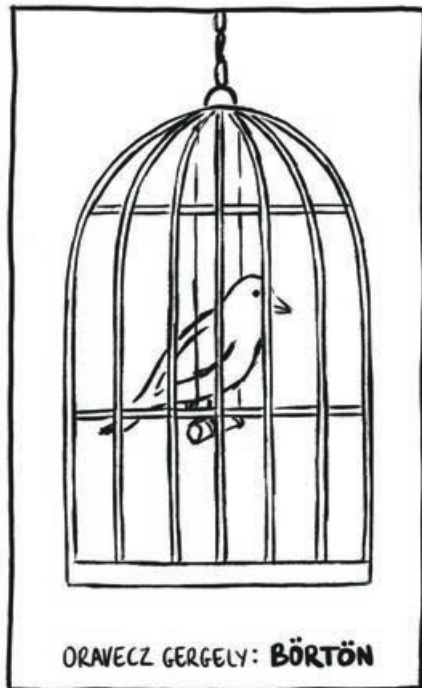
A külvilág és a zárt világ ütközésének egyik felülete az őrökkel, illetve a börtön további személyzetével kialakított kapcsolat – ilyen értelemben ők is a börtön mint szervező elv fontos témáját képezik. Az igazgatók, nevelőtisztek, pszichiáterek, lelkészek, orvosok stb. jelenléte, engedményei vagy éppen szigorúsága fontos szerepet játszik abban, hogyan is értelmezi ez a belső, zárt világ a saját lehetőségeit. Míg az *Ozban* a tettlegesség mindennapos az őrök és az elítéltek között, addig az *OITNB*-ben inkább csak verbálisan erős a két világ közötti harc. Ez egyrészt adódhat abból, hogy a nehézsúlyú bűnözőkkel teli börtön egészen másként értelmezi a saját határait, mint a viszonylag enyhe bűntetéssel fogva tartott nők közössége. Másrészt az eltérés a börtönőrök

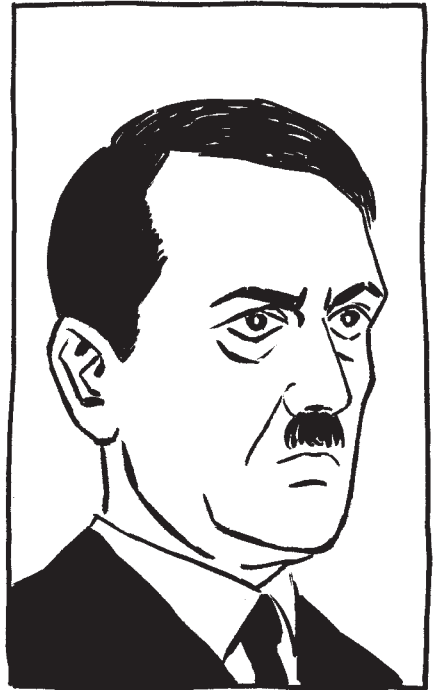
eltérő felfogásából is adódhat, hiszen míg *Emerald Cityben* gyakran ők maguk is asszisztálnak a bandák közötti háborúhoz, addig a litchfieldi őrök a rabokat inkább nőiségükben használják ki.

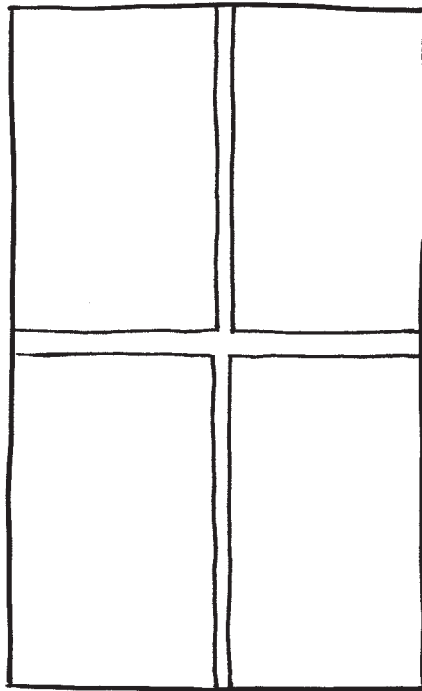
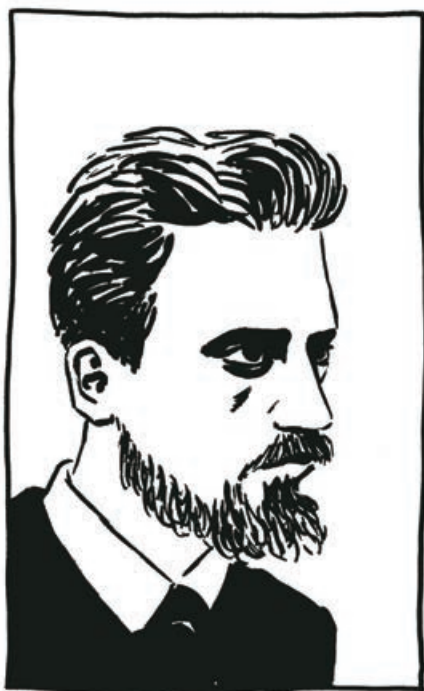
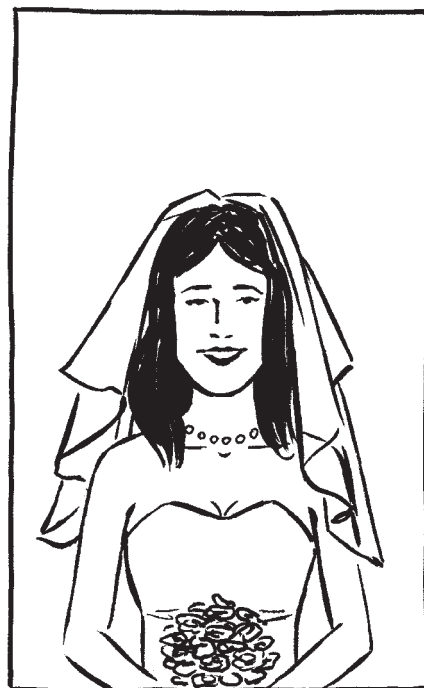
Hasonlóan fontos érintkezési pontot jelentenek a külvilág és a belső világ között a beszélők. Mindkét sorozatban rendszeresen feltűnnek azok a családtagok, akik fontosak egy-egy szereplő számára, és akik jó alkalmat adnak arra, hogy a rabok egyfajta kettős beszédet választva eljuttassák, hogy valójában remekül vannak a börtön falai között, tehát semmi okuk arra, hogy aggódjanak. A külső és a belső világ közötti kapcsolat a beszélők rendkívül törekeny csatornáján keresztül jön létre, amit a rabok éppúgy manipulálnak, mint a látogatók. A börtönbe látogató házastárs hűsége meginog a rács mögött lévő férj iránt, miközben a férj titokban homoszexuális kapcsolatot folytat a zárkájában megmenekülése érdekében. Egyik sem mondhatja el a másiknak, mi is történik vele valójában, ezért a beszélő inkább csak alkalom mindkét félnek az elhallgatásra. A külső és a belső világ közötti kommunikáció alapjaiban nehézkes: igazi tartalmakat, érzelmeket, lelkiállapotokat szinte lehetetlen egyikből a másikba átzsilipelni.

A névhasználat is fontos területe a börtönvilágnak. Az *OITNB* pilotjában az egyik rab megkérdezi a főszereplő nevét, és amikor az a teljes nevét közli, a rab úgy válaszol: itt mindenkit a vezetéknevén szólítunk. A főhős már csak a vőlegényének lesz Piper, amikor telefonon beszélnek, a börtönben mindenki másnak ő már csak Chapman. A keresztnév, a személyesség, az első fokú intimitás elvész, helyette a katonasághoz hasonlóan a vezetéknev vagy legfeljebb valamilyen gúny-, illetve ragadványnév az, amely a rabot jelöli. Nincs ez másként az *Ozban* sem.

Természetesen nem vállalkozhatunk arra, hogy a két sorozat összes aspektusát megvizsgáljuk, amely a börtönélettel kapcsolatos. A börtön mint szervező elv mindkét sorozatban rendkívül erőteljesen jelenik meg, és mindvégig a fókuszban marad, nem kerül a helyére más elem. Annak ellenére sem, hogy mindkettőben van számos külső tényező, amely meghatározza a történet alakulását (az *Ozban* a helyi politika kapcsolata az igazgatóval, az *OITNB*-ben pedig Piper Chapman családja), de egyik sem olyan, hogy lényegileg eltéríthetné a sorozat témáját. A börtön belső, zárt világának működését bemutatni nem kis feladat, de nem is lehetetlen. Az *Oz* és az *Orange is the New Black* hasonlóan ambiciózus vállalkozás a börtönsorozatok sajátos zsánerét tekintve, mint a maga műfajában a *Maffiózók*, a *Drót* vagy a *Breaking Bad*.

Dr. Nyiszli Miklós

Dr. Mengele boncolóorvosa voltam az auschwitzi krematóriumban

Magvető Kiadó
Budapest, 2016

Förkőli Gábor

EMBERI ALKUK ÉS EMBERTELEN KOMPROMISSZUMOK

Nyiszli Miklós zsidó származású erdélyi orvos nyolc hónapig volt az auschwitz-birkenai tábor foglya. A krematóriumokban dolgozó, foglyokból szervezett különleges egység, a Sonderkommando tagja lett, és Mengele áttudományos kutatásaihoz kellett boncolásokat végeznie. A soá kivételes szemtanúja volt, és nagy szerencsénkre részletes beszámolót írt tapasztalatairól. Könyve először 1946-ban jelent meg Nagyváradon, majd 1947-ben Debrecenben is. 1964-ben ezt újabb magyar nyelvű kiadás követte Bukarestben. Több nyelvre is lefordították, így világszerte az egyik legismertebb KZ- emlékirat vált belőle. A Magvető 2004-ben újra kiadta, 2016-ban pedig annak a Vági Zoltánnak a jegyzeteivel és bevezető tanulmányával jelent meg, aki a *Saul fia* szakértője is volt.

A *Dr. Mengele boncolóorvosa voltam az auschwitzi krematóriumban* páratlanul erős könyv. Nyilván nem szépírói kvalitásai miatt. Nyiszli nem stílusművész, de éppenséggel nem ír katasztrófáisan rosszul sem. A szerző fontoskodó, modoros bevezető nyilatkozatánál ugyan meg-

rémülhet az olvasó, magát a visszaemlékezést viszont már nem lehet letenni. Az elbeszélő éles megfigyelőképességének, különleges látószögének hála egy pillanatra sem válik közhelyessé vagy unalmassá a könyv még azok számára sem, akik nagyjából tisztában vannak azzal, hogy miként zajlott az emberi életek tömeges kioltása a halálgyárakban. Nyiszli saját elmondása alapján egy gyors elhatározásnak köszönheti az életét: amikor Mengele olyan orvost keres a deportáltak között, aki járatos a patológiában, Nyiszli azonnal jelentkezik. Ekkor még nem sejti, hogy saját sorstársait kell majd felboncolnia, akik – ha nincs holokauszt és nincs a náci beteges eugenikai érdeklődése – tovább élhettek volna. Túlélésének ára tehát az orvosi etika felfüggesztése, hiszen kénytelen részt venni a *par excellence* anti-orvos, Mengele kutatásaiban, és csak néha, olykor saját életét is kockára téve gyakorolhatja igazi hivatását, az életek megmentését. A boncteremben ugyanakkor jól ismert mesterségének élhet. Szakdolgozatát ugyanis törvényszéki boncolások alapján a különféle öngyilkossági nemek témájában írta Breslauban, a mai Wrocławban. Így a birkenai láger többi rabjához képest nemcsak annyiban volt kiváltságos helyzetű, hogy a Sonderkommando tagjaként nem kellett nehéz fizikai munkát végeznie, elfogadható szinten tisztálkodhatott, és tápláló ételt ehetett, hanem patológusként szerzett korábbi tapasztalatai révén a holttesteken végzett munka sem idegen tőle, ellentétben többi sorstársával. A tragédiák és Mengele sötét titkai természetesen őt is megrázzák, de neki legalább nem iszonyatos traumák árán kell megszereznie a hullákkal való mindennapos érintkezés rutinját. Így aztán olyan dolgokat is észrevesz, amelyeket mások elől a közvetlen közletről tapasztalt borzalmak elfednek. A koncentrációs táborok világáról többnyire az éhezés és a rossz higiéniai viszonyok jutnak az eszünkbe. A jól felszerelt, tiszta és modern boncolóterem szemszögéből azonban világossá válik, hogy a holokauszt nem a nyomor világában, hanem ipari környezetben történt meg. „Orvosi” műtéttel vágták ki az áldozatokat az emberiség testéből, és az alultápláltság, valamint az emberi méltóságot aláásó betegségek, amelyeket több esetben is hatékonyan kezelhettek volna az SS orvosai, ennek az alapvetően ipari módon kidolgozott tervnek voltak a részei, amennyiben ürügyet szolgáltatott a felgyorsított likvidálásra, és megkönnyítették a testileg és mentálisan is leépült áldozatok dehumanizálását.

A maga idejében Nyiszli könyve az egyik első olyan tanúvallomás volt, amelyből a magyar, később pedig a világ közönsége részletesen megismerhette a haláltáborok világát. Most már sokkal több forrás-

kiadás, szakmunka és ismeretterjesztő kiadvány áll az érdeklődők rendelkezésére, így ez az emlékirat sem hat talán úgy újdonságával, mint egykor. Azonban a szöveg a mostani megjelenése alkalmával is fontos dologra figyelmeztet az emberi természettel kapcsolatban. Esendőségünk egy sajátos aspektusára. Nyilvánvaló, hogy a tömeges gyilkosságokat csak úgy lehetett véghezvinni, ha a résztvevőkből és a közreműködőkből kiöltek minden érzelmet és humánusmot, hogy a parancsokat mechanikusan, morális és emocionális fenntartások nélkül hajtsák végre. Ez az SS-katonákra éppúgy igaz, mint a Sonderkommando tagjaira, akik maguk is áldozatok voltak. Nem csoda, hogy a sonderesek – mint a bevezető tanulmány is írja – sokszor „robotoknak” érezték magukat, és volt köztük olyan, aki hátralévő életében soha többé nem tudott sírni. Ám ez a folyamat ritkán megy tökéletesen végbe. Nyiszli könyve szerint még maga Muhsfeldt, a boncolóhelyiséget rejtő krematórium véresszájú, alkoholista parancsnoka, sőt Mengele is belefárad időnként a gyilkolásba. Amikor a magyar orvos szeretné meglátogatni feleségét és lányát a női barakkban, Mengele megértő vele, akárcsak a rabok kényszermunkára történő beosztását felügyelő Oberscharführer, akinél Nyiszli elintézi, hogy a családját a biztos likvidálás elől munkatáborba vigyék. A lágerirodalom egyik legérdekesebb hozadéka az, ahogy a visszaemlékezők leírják a rabok és az örök közti apró cserealkuk működését. Nyiszli nem sok olyan egyenruhással találkozik, akit pár doboz cigarettával ne tudna megvesztegetni. Az ajándék elfogadásával az SS-ek persze saját korruptségukat bizonyítják és kihasználják a kiszolgáltatott ember helyzetét, a végbement üzlet szabálytalansága mégis megtöri a személyközi viszonyok gépiességét, és visszacsempész némi emberit a lágerek világába: a „te is adsz nekem valamit, én is adok cserébe valamit” mintha kicsit újrahumanizálná az ipari méretű erőszakot képviselő őr és az állati sorba degradált rabot. Nyiszlinek több ilyen története van. Ha viszont megnézzük, hogy ezek az anekdoták milyen nagy történet árnyékában esnek meg, akkor rájöhethetünk, hogy a megmaradt csekélyke humánus nem akadályozza meg, hogy az egyének bizonyos körülmények közé kerülve egy gyilkos mechanizmus igényei szerint viselkedjenek. A felelősség ördögi megosztása révén „sikeresen” végre lehetett hajtani az Endlőségűt.

Az új kiadásnak nem csak az az érdeme, hogy szélesebb körben is hozzáférhetővé teszi Nyiszli Miklós emlékiratát. Vági Zoltán bevezetője a szintén általa összeállított jegyzetekkel együtt nagyban segíti a boncolóorvos vallomásának értékelését és értelmezését. Mindazonáltal Vági

előszava és jegyzetanyaga sajátos beszédpozícióba kényszerül: mint történész bátran rámutat, hogy Nyiszli könyve sokszor szolgáltatott már muníciót a holokauszttagadók számára. Minden személyes emlékezésre igaz ugyanis, hogy valamennyit akaratlanul is torzít a tárgyalt eseményeken. Összemosódnak egymáshoz hasonló epizódok, felcserélődnek dátumok, vagy akár létrejön egy olyan individuális elbeszélés, amelybe bizonyos részletek nem férnek bele, más mozzanatok jelentősége pedig megnő. Különösen igaz ez a traumatikus élmények visszaidézése esetén. Ezzel minden történésznek számolnia kell, aki meg akar felelni a forráskritika követelményeinek. Ha jól felkészült, akkor a lehetőségeihez mérten sikerülhet létrehozni egy kiigazított történetet, rámutatva arra, hogy a forrás hibái nem ássák teljesen alá annak történeti értékét. Igen ám, csak hogy a holokauszt esetében a professzionális történetíró tekintélyét az átlagnál gyakrabban megkérdőjelezzik a szakmán kívülről érkezők, és utóbbiak „forráskritikája” kimerül a rombolásban, anélkül, hogy eljutna helyreállításig. Ezért ha Nyiszli téved a gázkamrákhoz tartozó öltözők méretével kapcsolatban, vagy rosszul emlékszik a Sonderkommando lázadásának pontos dátumára, ha bármiben ellentmondásba keveredik egy másik szemtanú vallomásával, és a történész ezt a jegyzetapparátusban szóvá teszi, akkor ezt a tévedést a holokauszttagadók nem az emlékezet esendőségével magyarázzák, hanem azzal, hogy Nyiszli nem is járt Auschwitzban, illetve hogy a gázkamrák nem is léteztek. Tekintsünk most el attól, hogy mennyire nevetséges az az érvelés, amely előbb egy téves adatot egy másik forrás segítségével kiigazít, majd pedig az egészet elintézi azzal, hogy a valóság, amelyre az adatok vonatkoznak – nem is valóság. (Ide illik *A nap árnyéka* című Móricz-regény aranyköpése: „Az ördögnek, ami nincs, kénkö szagja vagyon, de nincs ördög, tehát szagja sincs.”) Persze Vági – miközben tudja, hogy szegény boncolóorvost mennyire kiszolgáltatja a holokauszttagadók – kénytelen felvenni a kesztyűt, és igyekszik világossá tenni azokat az okokat, amelyek miatt Nyiszlit megcsalta az emlékezete. Ha egyetlenegy kevésbé rosszindulatú kétkedőt is meggyőz ezzel – miért ne hihetnénk ebben? –, már megérte. Azonban olykor túlságosan is erőteljes retorikával támad vissza, és időnként ki is zökken a történész szerepéből. Indulatosságáért nem tudjuk elmarasztalni, de azt észre kell vennünk, hogy a kétkedők, a relativizálók megszólítása a legnehezebb probléma, amelyet ez az új kiadás felvethet. Ha stílusa és érvelése a tagadókat talán még jobban elidegeníti is, a velük vitában álló jóérzésű olvasókat felvértezheti okos, racionális érvekkel. A szöveg-

gondozónak hála a szövegnek immár nemcsak forrásértéke, hanem rengeteg pedagógiai hozadéka is van.

Vági érvelése nem elsősorban a tagadóknak szól, és azoknak is tud újat mondani, akik képesek a kisebb-nagyobb tévedéseket a helyükön kezelni. Izgalmasan fejti ki, hogy mennyi minden zavarta a tisztánlátást a haláltáborok világában: az általános dezorientáció, a gettókból eleve kimerülten érkező rabok lelkiállapota, a civil foglyok járatlansága egy alapvetően katonai logika alapján szerveződő világban, az SS szándékosan félrevezető tájékoztatása, a mozgási szabadság korlátozása és persze a minden képzeletet meghaladó testi-lelki borzalmak. És volt még egy ok: a szinte állandó részegség. Ivott az SS, ittak a kápók, és ittak a Sonderkommando tagjai. Maga Nyiszli gyógyszerrel kábította magát. Csak így lehetett elviselni a haláltáborok poklát, és így lehetett elvégezni azt a munkát, amely Auschwitzban több százezer emberi lény iparosított megsemmisítését jelentette. Az alkoholgőzös bódulat szerepét hangsúlyozva Vági – és maga Nyiszli is – egy olyan aspektusát tárja fel Auschwitz világának, amelyről hajlamosak vagyunk megfeledkezni, hiszen a soáról szóló szövegek – nagyon helyesen! – a folyamat szervezettségére és tudatosságára helyezik a hangsúlyt.

Ha figyelmesen olvassuk a bevezető tanulmányt, akkor az emlékezés kulturális meghatározottságaira is fény derülhet. Vági megfogalmazásában Mengele „kulturális ikon”, és nagyrészt éppen Nyiszli könyvének köszönhetően vált azzá, holott más náci orvosok is üztek hasonló áltudományos kísérleteket, sőt nála kegyetlenebb SS-tiszteket is bőven találunk a holokauszt történetében. Mengele viszont fausti alak, egyszerre entellektüel és áltudós, sok szemtanú szerint imponáló jelenség, de nyilvánvalóan taszító figura is. Fontosságát azonban nem szabad viszonylagossá tenni, már csak azért sem, mivel a legtöbb deportált magyar zsidó vele találkozott a birkenauai rámpán. Auschwitzról sokféle történet létezik, és ezeket sokféle szemszögből lehet és kell elmesélni. Ez a szövegkiadás alapos jegyzeteivel erre figyelmeztet. Ahogy arra is, hogy ez a sok-sok elbeszélő ugyanazt a közös igazságot faggatja.

Lucian Dan Teodorovici

A bábmester börtönévei

Fordította Karácsonyi Zsolt

Libri Kiadó
Budapest, 2014

Váradi Nagy Péter

A MÚLT NÉLKÜLI EMBER

A 20. század pusztító háborúi és véreskezű diktatúrái nemcsak milliók életét oltották ki és nyomorították meg, hanem jelentős mennyiségben termelték ki a munka- és koncentrációs táborokban, a legkülönbébb büntetés-végrehajtási intézményekben játszódó fikciós és nem fikciós irodalmi alkotásokat, többek között megteremtve a börtönregény műfaját. Ebben a zsánerben íródott Lucian Dan Teodorovici Romániában 2011-ben megjelent és sok irodalmi díjjal kitüntetett regénye, *A bábmester börtönévei* (eredeti címén *Matei Brunul*). A negyvenkettedik évét taposó Teodorovici az új román prózaíró nemzedék fontos képviselője, műveit több nyelvre is lefordították. „Fő foglalkozása” mellett szerkesztőként, forgatókönyvíróként, dramaturgként és színházi rendezőként is tevékenykedik. Szűkebb pátriájában, Jászvásáron ő vitte színre Bartis Attila *Romlás* című drámáját.

A román kommunizmusról legtöbbünknek Nicolae Ceaușescu „aranykor”-nak nevezett rezsimje, a falurombolás, áramszünetek, üresen kongó boltok és jegyrendszer, illetve a kondukátor személyi kultusza és különutas politikája juthat eszébe. A scornicești-i cipész tudniillik elítélte Csehszlovákia 1968-as megszállását (az *Utazás apánkkal* című filmben ennek fontos szerepe is van), az államadósság visszafizetésével jó pontokat szerzett a „hanyatló” Nyugattól, illetve a kommunista országok bojkottja ellenére (Jugoszlávia és Kína mellett) sportolókat küldött

az 1984-es Los Angeles-i olimpiára. Ceaușescu viszont 1965-ben került hatalomra, a korábbi kommunista vezető, Gheorghe Gheorghiu-Dej halála után. A kommunisták Gheorghiu-Dej vezetésével vették át a hatalmat Romániában, ő hívta életre a rettegett Szekuritátét (a román ÁVH és titkosszolgálat egyben), ő kezdte el a Duna-csatorna építtetését, mely kényszymunkatáborként funkcionált, amolyan román Gulágként. Kíméletlenül leszámolt pártbeli ellenfeleivel, és az ő uralma alatt, 1958-ban vonták ki a szovjet csapatokat Romániából.

A bábmester börtönévei az ötvenes évek ólomszürke román valóságát mutatja be a politikai fogoly Bruno Matei történetén keresztül. A tíz év kényszymunkára ítélt fiatalember sorsát több történelmi esemény alakítja. Mivel édesapja levele nyomán a később kegyvesztett igazságügy-miniszter, Lucrețiu Pătrășcanu protezsálja be az Olaszországból hazatérő Brunót egy bábszínházhoz, a kelet-európai kommunisták között ritkának számító műveltséggel és közgazdasági, jogi végzettséggel rendelkező Pătrășcanu 1948-as letartóztatása után a hozzá köthető személyek, így Bruno is ártatlan áldozata lesz egy nagyszabású politikai leszámolásnak. A hat éven át tartó koncepció per végén (nálunk a Rajk-per volt hasonló) golyó általi halálra ítélték a sztálinista hatalom ideáját finoman bírálni merészlelő kommunista teoretikust.

Brunót államellenes összeesküvés vádjával ítélik el (ellenforradalmi csoport létrehozása és vezetése lett a bűne), és bár vallomását verések és kényszymváltások után aláírja, hiába az erőteljes ráhatás, jövőjéről képtelen hazugságot mondani. Sztálin 1953-as halála juttatja ki Brunót három év után a Peninsuláról, vagyis a Duna-csatorna építése ürügyén létrehozott egyik rettegett kényszymmunkatáborból.

A négy különböző helyen raboskodó bábszínész börtönéveinek ismertetése során nem a körülmények embertelenségére vagy a fizikai és lelki kínzások okozta szenvedés naturalisztikus bemutatására kerül a hangsúly. Teodorovici regényében nincsenek részletgazdag leírások, a román Gulágra vagy a korabeli börtönviszonyokra kíváncsi olvasó csalódottan fogja letenni a könyvet. Bruno Matei sorsában nem a változó helyszínek vagy a testet és elmét próbára tevő szenvedések jelentik a legrosszabbat, hanem az a hihetetlen magány, amelyet elszenvadni kénytelen. Köves Gyuri vagy Ivan Gyenyiszovics a földi pokol egy-egy bugyrában voltak kénytelenek élni, ám ők mégis egy valamennyire összetartó közösség tagjaként tették mindezt. *A bábmester börtönévei* felől nézve az ismertebb börtönregények főhőseinek természetes volt az a luxus, hogy egymással beszélgessenek, esetleg barátságokat vagy

bármilyen emberi kapcsolatot alakíthassanak ki sorstársaikkal. Bruno magányra van kárhoztatva, és bár néhány vele együtt raboskodóval, illetve egy emberséges őrral kialakul valamiféle pozitív kapcsolata (velük is lopva lehet csak naponta egy-két szót váltani), de ezek is fájdalmasan gyorsan érnek véget. Nem véletlen, hogy pont a zömében köztörvényesekkel zsúfolt és a többihez képest sokkal lazább jászvásári börtönben érezte legrosszabbul magát, mert ott társai ellenszenve is tetézte jéghideg magányosságát.

A túléléshez valamilyen módszer kidolgozása szükséges. Bruno esetében ez az illúziókkal, a reménnyel való leszámolás. Amikor valami nagyon rossz dolog történik vele vagy környezetével, akkor hite szerint Baba Samca, a népi hiedelmek gonosz démona áll az események mögött. Sokkal rosszabb volt elviselnie azt, amikor önkéntelen vágyai, reményei miatt mások kerültek bajba, így az önmagába zárkózás útját választotta. Ezt a galaci börtönben egyszemélyes sztrájkjával érte el: nem beszélt senkivel, csak akkor válaszolt, ha nagyon muszáj volt. Kirendelt munkabrigád tagjaként egy épülő tömbház emeletét takarította éppen, amikor pár percig gyönyörködött a város távoli tornyaiban. Ez kizökkenti az illúziókat gondosan kizáró életéből, és alapjaiban változtatja meg sorsát. A harmadik emeletről leesve nyolc napra kómába esik, majd úgy ébred fel, hogy emlékezetéből törlődött élete előző húsz éve, az 1937 és 1957 közötti időszak, melyet – gyanítom, ezzel nem tévedek túl nagyot – sokan kitörölnének az emberiség kollektív memóriájából.

A regény két narratív szálból épül fel, ezek szabályosan váltják egymást a könyv huszonöt fejezetében. Az egyik 1958-ban és 1959-ben játszódik Jászvásáron, itt él a Barnának nevezett 38 éves férfi, aki nem más, mint az emlékeit veszített Bruno. Két ember alakítja a gyermekien naiv, Vasilache nevű marionettbábuját mindenhová magával cipelő, kissé kattantnak tűnő Barna életét. A szekus Bojin elvtárs és Eliza. A másik – szintén kronologikusan haladó – szálon Bruno Matei letartóztatását és börtönéveit követhetjük végig, miközben a könyv első harmadában olaszországi gyerek- és ifjúkorának néhány eseményére is fény derül. A kis Bruno szülei akarata ellenére Szicíliában bábszínésznek tanult, de a háború miatt tanulmányait nem tudta befejezni. Családja 1937-ben költözött anyja szülőföldre, a börtönéveit teljesen elfelejtő Barna utolsó emléke épp a számára traumatikus vonatút Itáliába. Tágan értelmezve húsz évet, szigorúan véve (letartóztatásától számítva) kilenc évet ölel fel ez a cselekményszál. A marionettbáb, amely összeköti élete két szakaszát, Bruno/Barna helyzetének szimbóluma. Hogy elkerüljék

a román seregbe való besorozását, szülei azt hazudják a hatóságnak, hogy Marie-Strümpell-kórban szenved, amely valóságos emberi bábbá merevítheti a beteget. A hatalomnak kiszolgáltatott, bármilyen indokkal börtönbe vethető ember, aki mások kényének-kedvének van kitéve, szintúgy marionettfigura-létét erősíti, de Bojin elvtárs és Eliza is csupán zsinóron rángatják az új, „szabad” életét élő egykori bábjátékost.

A részletesen bemutatott Nicolae Bojin egyszerre teremő és apa-figura Barna számára. Ő ad új nevet neki az olaszosan hangzó Bruno helyett, illetve elegáns, maszkot viselő bábját is ő kereszteli el Vasilachénak, amely cseppet sem illik amúgy hozzá. A szekus kihívást lát a feladatban: az állam ellenségéből Makarenko módszerével szocialista embert faraghat. Imponál neki az a helyzet, hogy tanár lehet, hatalmában áll úgy alakítani egy embert, ahogy neki tetszik. Ennek persze ára van, folyamatosan hazudnia kell Barnának, de a lelkében kialakított kétféle igazság segítségével ezt sokáig gond nélkül meg is teszi. Viszont túlzottan megkedveli védencét, így az amúgy jó kedélyű Bojin egyre inkább lelkiismereti válságba kerül, szégyell Barna szeme elé kerülni, sőt hamis jelentéseket is képes leadni róla. Akkor sem tesz semmit, mikor észreveszi, hogy Barna és Eliza ki akarnak szökni az országból. Hidegvérű manipulátor, aki szánni, sajnálni kezdi bábját (ahogy Barna is gyakran emberként tekint Vasilachéra). Hithű kommunista, de több mint egyszerű parancsvégrehajtó, szereti saját ízlése szerint alakítani a dolgokat.

Eliza a szerető szerepét játssza Barna életében. Bojin ellen dolgozik, mert igyekszik felnyitni a férfi szemét, hogy hazugságokkal tömök a fejét. Mivel Barna egyre jobban megszereti, hatalma is fokozatosan nő fölőtte, mígnem ráveszi, hogy szökjön ki vele Romániából, és keresse meg Barna édesanyját Olaszországban. Két „mentorától” is könnyedén befolyásolva a férfi egyre nyugtalanabb állapotba kerül: ugyan vágyódik Elizával Olaszországba menni, de hálát érez a párt felé is, mely Bojin elvtárson keresztül lakást és munkát is szerzett neki. „Helyre akarta hozni a hibáit, függetlenül attól, milyenek is voltak azok, helyre akarta hozni, hogy szabadon lélegezhessen, a bűn súlya nélkül, az új társadalomban, amelyben annyi jóindulattal neki is biztosítottak egy helyet” (181). Ráadásul „Bojin elvtárs biztonságot adott neki és sok-sok reményt” (415). Pont azt kapta meg a Szekuritáté tisztjétől, amit Bruno Matei a börtönben nem tapasztalhatott meg. Bármelyik lehetőséget is választja, úgy tűnik, valamiféle szabadság lesz a jutalma. Csak hát egy báb számára a szabadság csupán illúzió. Végül mégsem szökik át a hatá-

ron, elveszítve ezzel Elizát és a diktatúrából való menekülés esélyét. „Ott, a kerítés előtt érezte meg, hogy nincs hová mennie, hogy tulajdonképpen nincs más otthonod, csak az, amit ismersz” (474). És bár nem emlékszik rá, legjobban a börtönök világát ismeri, ahová minden bizonynyal vissza is kerül a tiltott határátlépés kísérlete miatt.

A múlt és jövő nélküli főhőst szerepeltető regény nyelvazete egyszerű, tárgyilagos, csak néhány helyen válik költőivé. Az egyik részlet az, amikor Sztálin halálhíre megérkezik a Duna-csatornához, a másik pedig az a jelenet, amikor Bruno titokban bábozni tanítja a galaci börtön idős őrét. „És aztán, mert a varázslat teljesen betöltötte a málló falú fürdőt, a zene eljutott az öreg őr fülébe is, az álla ritmusra kezdett mozogni, az első hegedűhöz cimbalom is társult, majd egy trombita szólalt meg valahonnan, a tér pedig tágulni kezdett, a fürdő halvány, koszos villanykörteje szétpattant és szabadon engedte a foglyul ejtett fényt, az pedig a szabadulástól átlelkesülve, hirtelen számtalan árnyalattá színeződött, más égők tucatjaiba, százaiba vonult vissza, amelyek végül eltörölték a sötétség minden nyomát” (241–242). Lucian Dan Teodorovici regénye is egyike ezen villanykörteknél, amelyek a varázslat erejétől hajtva csökkentik a körülöttünk levő sötétséget.

Piper Kerman

Orange is the New Black – Túlélni a női börtönt

Fordította Csulák Márta

Twister Media Kft.
Budapest, 2014

Csécsi Dorottya

„NYOMD LE A BÜNTETÉST, ÉS NE HAGYD, HOGY A BÜNTETÉS NYOMJON LE TÉGED”

Foucault az *utópiákkal*, ezekkel a „valóságos hely nélküli”, „alapvetően és lényegileg irreális” szerkezeti helyekkel szemben megkülönbözteti azokat a „reális, tényleges, a társadalmi intézményrendszeren belül kialakított” tereket, úgynevezett *heterotópiákat*, amelyek „egyfajta ellenszerkezeti helyként, megvalósult utópiaként reprezentálják, kétségek elé állítják, kiforgatják a kultúra belsejében fellelhető valódi szerkezeti helyeket”.¹ E definíció szerint a börtön mint heterotópia – így például a Danbury szövetségi női börtön, amely Piper Kerman *Orange is the New Black – Túlélni a női börtönt* című memoárjának helyszíne – szűkebb értelemben a „deviáció heterotópiájának” tekinthető, amennyiben minden olyan intézményt, amelyben „azokat az egyéneket helyezik el, akiknek a viselkedése az átlaghoz, illetve a megkövetelt normákhoz képest deviánsnak minősül”,² e kategóriába sorolhatunk. E meghatározás alapján a börtön kontextusában a „deviáns” főként gyilkosokat, rablókat, gengsztereket, de olyan „Pitiáner, sokadrendű elítélteket” is minősít, „akik komoly hibát követtek el, de nem igazán veszélyesek”

1 Michel Foucault, *Elterő terek*, ford. SUTYÁK Tibor = Uő., *Nyelv a végtelenhez. Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, szerk. SUTYÁK Tibor, ford. ANGYALOSI Gergely és mások, Latin Betűk, Debrecen, 1999, 149.

2 Uő., 151.

(317) – ahogyan ez utóbbi a Danburyben fogvatartottak többségéről elmondható. Piper Kerman is elkövetett egy „komoly hibát”, amikor huszonhárom éves korában barátnője kérésére egy bőrröndnyi kábító-szer-kereskelemből származó pénzt csempészett az Egyesült Államokból Brüsszelbe, s mire e ballépés emlékét évekkel később már-már sikerült volna mélyen eltemetnie magában, az amerikai igazságszolgáltatás utolérte. Korábbi tetteivel huszonnyolc éves korában kellett számot vetnie, majd egy újabb, hat végeláthatatlan évig tartó procedúrát követően, addigra harmincnégy évesen tizenöt hónapra börtönbe vonulnia. A könyv ott szerzett tapasztalatainak nem is annyira egyfajta poszttraumatikus állapotot tükröző vagy „terápia jellegű” összegzése, mint inkább a Danbury női fogház mikroverzumának, foucault-i értelemben vett deviáció-heterotópiájának kvázi regényes bemutatása, valamint az amerikai igazságszolgáltatás rendszerének kritikája.

Nem egy olyan történetről hallhattunk már, amelyben egy jó módú, értelmiségi családból származó fiatal, gyakran valamely „menő” elitegyetem hallgatója drogügyletekbe keveredik – e sémát akár Piper esete is alkalmazhatnánk, vele azonban némiképp más volt a helyzet. Bár tanulmányait a jó nevű Smith College lányegyetem színháztudomány szakán folytatta, éppen akkoriban elvált szülei nem voltak kifejezetten gazdagok, a lány egyetemi évei alatt különböző éttermi és kávéházi munkákból tartotta fenn magát. Friss diplomásként nem tudott elhelyezkedni a szakmájában, ezt azonban nem feltétlenül élte meg kudarc-ként – valahol talán könnyebbséget is jelentett, hogy végre kiszabadul az egyetem egyre nyomasztóbbá váló, elitista légköréből, még akkor is, ha nem is volt „kialakult képe arról, hogy mit hoz a jövő”, és hogy mit is kezdjen a „benne buzgó kalandvágygal” (13). Ekkor ismerte meg a nála csaknem tíz évvel idősebb Norát, ezt a „rekedtes hangú, vállig érő, sötétszöke, göndör hajú, közép-nyugati csaj”-t, aki körül „minden elvarázsolt volt”, s noha hamarosan kiderült, hogy Nora egy „drogcsempész-buliban” utazik, a közöttük fellángoló szapphói szerelem, a rengeteg utazás és vágyott kaland a lányban mintegy elhomályosította e tevékenység törvényenkívüliségének tényét, s mivel a drogüzlet nem is a szeme előtt zajlott, „teljesen meseszerűnek tűnt az egész” (16). E „rózsaszín köd” a már említett pénzcsempészakció során elkezdett valamelyest tisztulni, de csak azután oszlott el teljesen, miután Nora közölte a lánnyal, hogy a kábító-szer-szállításban is szüksége lesz rá – Piper ekkor ráeszmélt, hogy mibe is keveredett, s visszatérve az Egyesült Államokba, minden kapcsolatot megszakított a nővel.

Az előzmények részletesebb ismerete az igazságszolgáltatás, illetve a büntetés-végrehajtás szempontjából is jelentőséggel bír, ezek tudatában ugyanis megállapíthatjuk, hogy Piper a Nora révén vele is összefüggésbe hozott bűnszövetkezet többi tagjával ellentétben nem afféle „köztörvényes bűnöző”, és ez bizonyos értelemben bűnét is egyfajta „poszt-kamasz” botlássá, reflektálatlan és meggondolatlan ballépéssé enyhíti. Piper ugyanakkor ügyvédje tanácsára vallomást tett, és vállalta a bíróság által kiszabott tizenöt hónap letöltendő börtönbüntetést, amelyet 2004. február 4-én, „bő tíz évvel a tett elkövetése után” kezdett meg a Danbury női fogházban. Bár kevesen vágnának ilyen „kalandra”, Piper az elkövetkező hónapokra gondolva igyekezett azokat mégis egyfajta „nem mindennapi tapasztalat” lehetőségeként erősíteni magában – és valóban, az idő, illetve a történet előrehaladtával az olvasónak az az érzése támad, hogy a „történet főhőse” egyre inkább a börtön sajátos deviáció-heterotópiájának, azaz egy új „rendszer” részévé válik, és célja már nem pusztán a *túlélés* (ezt a narratívát erősíti egyébként a mű neutrálisabb eredeti, angol címe, illetve alcíme is – *My Year in a Women's Prison* – a magyar fordítás értékelőbb jellegével szemben).

A börtön heterotópiaként való megközelítése Kerman memoárjának kontextusában a heterotópiáknak elsősorban azon tulajdonságát tekintve releváns, mely szerint azok olyan tereként, „szerkezeti helyekként” értelmeződnek, amelyeknek „megvan az a közös tulajdonságuk”, hogy kapcsolatban állnak az összes többivel, „ám olyan módon, hogy eközben felfüggeszti(k), közömbösíti(k) vagy a visszájára fordítja(k)” az általuk „megjelölt, visszavert vagy visszatükrözött kapcsolatokat”.³ A börtön mint a törvényen kívüli egyének elzárt tere így éppen e „törvényen kívüliség” egyfajta „ellenszerkezeti helyeként”, azaz az igazságszolgáltatás, a jog, a szimbolikus rend reprezentatív intézményeként fogható fel.

E ponton lényegesnek tűnik hangsúlyozni, hogy a memoár nem egy szigorított fegyház tapasztalatairól számol be, ahol a rabok egymástól elszigetelt cellákba zárva, rács mögött töltik a mindennapjaikat. Danburyben az „elkülönítő” extra szankciónak számít, a fogvatartottak – a sorakozóktól, az étkezésektől vagy adott esetben a munkavégzéstől eltekintve – a börtön falain belül viszonylagos „szabadságot” élveznek: a „társalgóban” közösségi életet élhetnek, péntekenként moziesteken vehetnek részt, illetve börtönkönyvtár és börtönbolt is

a rendelkezésükre áll. Mindemellett azonban – mivel minden feladatot az elítéltek maguk látnak el –, amennyiben akadnak az adott mestersebben jártas rabtársak, egyéb szolgáltatásokat sem kell nélkülözniük, így például módjukban áll akár jógaórát látogatni, hajat vágatni vagy éppen pedikűröztetni (hiszen „Minden magára valamit is adó New York-i nőnek jó pedikűröse van, még a sitten is” [197]). Mindez persze nem azt jelenti, hogy az élet a Danbury női fegyházban leányálmom volna, hanem inkább arra hívja fel a figyelmet, hogy az úgynevezett létfenntartó ösztön fogalma a történelem folyamán mennyire kitágult: e megnevezés napjainkban már nem pusztán az életben maradáshoz nélkülözhetetlen alapvető szükségletek, hanem olyan igények kielégítését is implikálja, amelyek a civilizált emberként való létezés, illetve adott társadalmi szerepek fenntartásának lehetőségét is biztosítják. Noha a börtön heterotópiájában mint a legkülönbébb egyének által kialakított spontán közösség mikroverzumban a valós világ szimbolikus rendje ugyan felfüggesztésre kerül, mint látjuk, a körülmények megváltozásával és a „viszonyegyhütesek” átrendeződésével egyidejűleg újra is képződik. Ezen újfajta szimbolikus rend ugyanakkor a kinti társadalom különböző sztereotípiáit és előítéleteit, annak hatalmi berendezkedését és hierarchiáját is fokozottabban termeli újra: a rasszizmus, a homofóbia, a vallási tolerancia hiánya, vagy éppen a vallási fanatizmus a kinti társadalomban elítélendő attitűdjei a börtön deviáció-heterotópiájában mintegy természetes magatartásformákként reprodukálódnak.

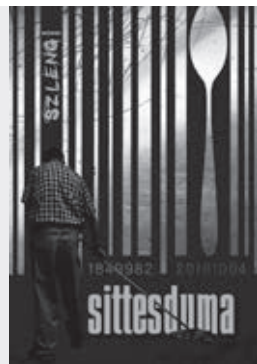
A társadalom, a kinti tér viszonyegyhütesének felfüggesztése, illetve „kiforgatása” következtében a kint és a bent tere között tehát nem létezik valódi átmenet – a kettő találkozása humoros-ironikus módon csupán azon „feminin étoszban” látszik valamelyest megvalósulni, amelyet Kerman mind a Smith College elit lányegyhütemének, mind a Danbury női börtönnek a sajátosságaként konstata: „a csak nők közötti létnek vannak [ugyanis] olyan vetületei, amik minden közegben azonosak, függetlenül attól, hogy a felső tízezerről vagy a társadalom alsó és piszkos rétegeiről van-e szó” (113). A Smith College-ban és a Danburyben „ugyanaz a feminin étosz” van jelen: vidámabb napokon „empatikus bajtársiasság és trágár humor”, a nehezebb időszakokban pedig „színpadias jelenetek” és „rosszindulatú pletykák jellemezték mindkét közeget” (113). E felismerés révén jut Kerman arra a következtetésre, hogy a nőekkel való együttlélést sok rabtársa talán még nehezebben viseli, mint ő maga – jó tudni tehát, hogy egy elit lányegyhütem

nemcsak úrihölgyeket nevel, hanem bizonyos értelemben az esetleges börtönövekre is felkészít.

Míg a kint és a bent terének latens találkozása a Smith College – Danbury párhuzamban a humor forrása, a kettő közötti átjárhatatlanság ugyanakkor az amerikai igazságszolgáltatási rendszerrel szemben megfogalmazott kritika egyik sarkalatos pontját is jelenti. Az igazságszolgáltatás jelen formájában ugyanis „csak bosszút áll és megtorol” (194), ahelyett, hogy a vezeklésen túl egyrészt a rehabilitáció, másrészt a jóvátétel intézményeként is funkcionálna. Reszocializációs kurzus címen a foglyok ugyan részt vesznek többé-kevésbé rendszeres foglalkozásokon, ezeken azonban általában inkább azt tanítják, „hogyan élje túl az ember a *börtönt*, és nem azt, hogy hogyan viselkedjen az ember a *polgári életben*” (316), amelybe büntetése véget értével visszatér. Kerman szerencsés helyzetben van: neki van hova visszatérnie, kint szerető és megértő család, barátok, mi több, munka várja. Számos elítéltnak azonban szabadulása után még hazamennie sincs hová – nem ritkán hajléktalanszállón kénytelen meghúzni magát, vagy legrosszabb esetben az utcára kényszerül, sokan újra a börtönben kötnek ki. A legtöbb nő, akit Kerman a fogházban megismer, rossz körülmények közül származik, ami felveti számára a kérdést, hogy „a mélyszegénységből egy forgóajtón át” vajon nem „közvetlenül a börtönben találja[-e] magát az ember” (317). E „forgóajtó” kiépítéséért a társadalom, de leginkább az állam tehető felelőssé, amely a prevenció helyett a szankciókra, azaz a bűnözés megelőzését és a közösség erősítését segítő intézmények támogatása helyett a büntetés-végrehajtásra, illetve annak létesítményeire helyezi a hangsúlyt, amelyek így sok esetben inkább csak tovább mélyítik a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Noha Kerman a börtönben szembesült tetteinek következményeivel, vallomása szerint ezt nem az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának köszönheti: elsősorban nem a börtönbüntetés ténye készítette ugyanis önreflexióra, hanem az a körülmény, hogy a fogházban olyan embereket nyílt alkalma megismerni, akiknek a sorsa a hozzá hasonló, a drogterjesztésben – még ha közvetve vagy egy „rossz választás” eredményeként is, de – bűnrészességet vállaló egyének miatt ment tönkre. Kerman álláspontja szerint egy valóban *igazságos* igazságszolgáltatás – természetesen az elkövetett bűn mértékétől is függően – nem mérülhetne ki a pusztá büntetés-végrehajtás aktusában: sokkal inkább arra kellene törekednie, hogy a bűn következményeivel való tényleges szembesítés révén annak elkövetőjét a jóvátétel részesévé tegye, s egy-

ben a reszocializáció és rehabilitáció lehetőségét is biztosítsa számára. Mindezen felismerések hatására azóta Kerman a Női Elítéltek Szövetségének (Women’s Prison Association) elnökségi tagjaként maga is aktívan részt vállal azoknak a nőknek a megsegítésében, akiknek „az életét megváltoztatta az igazságszolgáltatás rendszere” (316), hiszen mint egyike ezen nőknek, az ő életében sem múlt el „olyan nap, hogy valamilyen formában” ne gondolt volna a börtönre (316). Kerman aktivista tevékenységével talán maga is hozzájárul ahhoz, hogy a börtön deviáció-heterotópiájába elzárt egyének és a társadalom, a bent és a kint tere között a büntetés-végrehajtás reformja révén egyszer megvalósulhasson a valódi átjárás – mindez azonban egyelőre csak egy (foucault-i értelemben vett) *utópia*, egy a társadalmunkban még „alapvetően és lényegileg irreális”⁴ elképzelés.

Gégyény János – Kis Tamás

Sittesduma – magyar börtönszlengszótár

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen, 2015

Szabó Dávid

SZÓTÁR A BÖRTÖNBŐL

Végre van egy második igazán jó börtönszlengszótárunk is, szűk évtizeddel Szabó Edina ma már leginkább csak interneten elérhető szótárának megjelenése (2008)¹ után. A magyar börtönszlengről ezt megelőzően csak kisebb szójegyzékek és füzetecskék jelentek meg.² Készült persze számos tolvajnyelvi szótár,³ de ahogy Szabó Edina teljes joggal megállapítja, „a szabadlábon lévő bűnözői csoportok életmódja, a csoportokban uralkodó szokások és viselkedési formák, valamint a csoportokat létrehozó és működtető szabályok élesen eltérnek a börtönben mint szociológiai értelemben is zárt intézményben tapasztalhatóaktól, ami alapján joggal feltételezhetjük, hogy a börtönben kialakult szleng más jellemzőkkel rendelkezik, mint a szabadon élő bűnözőké”,⁴ azaz a sok egyezés ellenére, mindenképpen indokolt a két szlengtípus lexikográfiai megkülönböztetése.

De miért kell nekünk börtönszlengszótár? Bármennyire hiteles is Gégyény János és Kis Tamás *Sittesduma* című műve (hogy miért az, arról

hamarosan részletesebben is szót ejtek), arra aligha alkalmas, hogy az ítéletre váró rutintalan vádlott ebből tanulja meg a börtönnyelvet. Hiába a szótár megbízható és naprakész szókészlete, bent egy pillanat alatt lebukna. De a *Sittesduma* alapvetően nem is azzal a céllal íródott, hogy a másik oldal, rendőrök, bírák, fegyőrök ebből tanulják meg a fogvatartottak szlengjét. Amúgy aligha van szükségük erre.

Az egyik szerző, Kis Tamás által szerkesztett, Magyarországon teljesen egyedülálló vállalkozásnak tekinthető Szlengkutatás sorozat 9. köteteként megjelent szótár (Kis előszavát idézve) „hasznára és okulására szolgálhat a börtönnel és annak nyelvével megismerkedni akaró érdeklődőknek és szakembereknek, legyenek azok nyelvészek, antropológusok, pszichológusok vagy éppen a büntetés-végrehajtás dolgozói” (6–7). Vagy éppen szociológusok, műfordítók – hosszan folytathatnánk még a sort. De mindenekelőtt fontos, autentikus dokumentuma a magyar szleng egy rendkívül érdekes, kevésbé kutatott változatának. A *Sittesduma*nak köszönhetően sajátos szemüvegen át tudhatunk meg sokkal többet a magyar nyelv és a magyar valóság egy jellegzetes részszalmazáról, anélkül, hogy kénytelenek lennénk a börtönélet nehézségeit saját bőrünkön megtapasztalni.

Ez a sajátos módon kétféle borítóval megjelent kötet⁵ – amely a 2015-ös évszám ellenére csak tavaly, 2016-ban vált szélesebb körben hozzáférhetővé – 7890 szócikkével a leggazdagabb magyar börtönszlengszótár. Bár Szabó Edina munkájával ellentétben a szócikkírást nem előzte meg egész országra kiterjedő, tudományos igényű anyaggyűjtés, a *Sittesduma* hitelességéhez mégsem férhet kétség. A gyűjtést ugyanis egy még ma is börtönben ülő igazi nehézfiú, a magyar büntetés-végrehajtás legrégebbi még használt sorszámaival rendelkező, a börtönszlenget – Kis szavával élve – „anyanyelvként” beszélő Gégyény János végezte. Ha Szabó Edinával ellentétben nem is szabad akaratából, de a harminc és fél éves büntetésének végéhez közelítő Gégyénynek volt alkalmja belülről megismerni Magyarország számos börtönét, a Budapesti Fegyháztól a szegedi Csillagon át Sátoraljaújhelyig, és közben volt ideje alaposan megtanulni, sőt tanulmányozni is a börtönszlenget. Ő maga azt írja, hogy az évek folyamán megváltozott, belátta bűnei következményeit, és talán változásának része ez a szótár is, amelynek anyagát a 2000-es évek vége felé kezdte el gyűjteni.

5 A nem hivatalos borítóval információk szerint a Gégyénynek járó tiszteletpéldányok lettek kötvé, lásd RAB László *A titkos nyelv a túléléshez kell, és csak az akadémián beszélük* című írását a Népszabadságban; vö. <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/egyeb/sittesduma-nol.htm>.

1 SZABÓ Edina, *A magyar börtönszleng szótára*, Kossuth Egyetemi, Debrecen, 2008 (<http://www.mek.oszk.hu/06000/06044/06044.pdf>).

2 Vö. Kis Tamás, *A magyar szlengszótárakról = Szleng és lexikográfia*, szerk. SZABÓ Dávid – Kis Tamás, Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2012, 30 (<http://mek.oszk.hu/11100/11119/11119.pdf>).

3 Kis, *A magyar szlengszótárakról*, 28–29.

4 SZABÓ Edina, *I. m.*, 9.

Azt gondolhatnánk, hogy annak minden hitelessége ellenére csupán egy lelkes amatőr hobbiból, esetleg „terápiás indítékból” írt művéről⁶ szól ez a recenzió. Ez minden bizonnyal igaz is lenne, ha nem volna a másik szerző, Kis Tamás,⁷ neves szlengszótáríró, a mai magyar szlengkutatás kiemelkedő egyénisége, aki Gégény gyűjtését szótárrá szerkesztette, és a szócikket írta. Mondhatni, ideális kombináció: az egyik szerző, ha nem is saját jószántából, de gyakorlatilag „résztvevő megfigyelőként” gyűjtötte a szótár anyagát, a másik biztosította a nyelvészeti és szótárírói szakértelmet. Tegyük hozzá, hogy a *Sittesduma* hiteléhez még a téma szakértőinek számító lektorok – a már többször említett Szabó Edina és Mátételkiné Holló Magdolna – munkája is hozzájárult.

De mitől is jó egy szlengszótár? A vonatkozó szakirodalommal⁸ összhangban a következő kritériumokat fogalmazhatjuk meg kérdéses formában: a szerző (szerzők) egyértelműen meghatározza-e munkája tárgyát, adott esetben, a címbe is szereplő szlengváltozatot? Megtudjuk-e, honnan és milyen módon gyűjtötte a szótár címszó- és példaanyagát (már amennyiben vannak egyáltalán példák)? Mennyire logikus, illetve praktikus a címszavak kiválasztása, mennyire áttekinthető és informatív a szócikkek felépítése? Vannak-e, és ha igen, mennyire megbízhatóak az etimológiai magyarázatok?⁹

A *Sittesduma* első előszavában (a másodikat Gégény írta a börtönből) és a szótárhoz fűzött tájékoztatóban¹⁰ Kis Tamás alaposan körüljárja a börtönszleng elkülönítésének problémáját. Bár korábban többször is megette,¹¹ itt nem merül el a szleng meghatározásának bonyolult kérdésében, meglehetősen tágan és egyszerűen definiálja a szótárban bemutatott nyelvváltozatot: „börtönszlengbe tartozónak tekintettük azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyeket a büntetés-végrehajtás intézményeiben fogva tartottak egymás közötti beszélgetéseikben rendszeresen használnak” (13). Ez így persze túlságosan nagy merítésnek tűnhet, de Kis a későbbiekben részletesen leírja, hogy a gyűjtött

anyag hitelességének szigorú ellenőrzésén túl – amit már csak az is indokolt, hogy társszerzője nem képzett nyelvész – hogyan és milyen szempontok szerint döntötte el, hogy a rendkívül gazdag szóanyagból mi kerülhet be a kötetbe. Mindenekelőtt a jellegzetesen a börtönélethez kapcsolódó szavak és kifejezések, de olyan, kívülállóknak talán inkább közszlengnek tűnő szavak is, amelyeket a rabok annyira a sajátjuknak éreznek, hogy nem hiányozhatnak egy börtönszlengszótárból. Ugyanakkor Kis, aki az anyag véglegesítése során más szótárakat is felhasznált,¹² nem vett fel a szótár anyagába számos, nem kifejezetten a börtönélethez kötődő, inkább a bizalmas köznyelvhez vagy valamelyik tájnyelvhez tartozónak érzett szót és kifejezést.

A *Sittesduma* anyagának gyűjtéséről már viszonylag sokat írtam. Ha esetleg ismételném magam, az amiatt van, mert tényleg kuriózum, hogy egy több évtizedes börtönbüntetését töltő fogvatartott állít össze egy szótárt. Ez egyfelől a hitelesség garanciája, ugyanakkor egyértelmű kockázatot is hordoz magában, hiszen az esetek többségében (és ezúttal is ez a helyzet) a fogvatartott nem képzett nyelvész és lexikográfus. Ez a tény támasztja alá Kis Tamás szerkesztői munkájának jelentőségét.

A szótár értékei közé tartozik a példaanyag is, bár ebben az esetben kritikaként jegyzem meg, hogy példák elég esetlegesen fordulnak csak elő a szócikkekben, és gyakran az az ember érzése, hogy nem hűen lejegyzett élőnyelvről, hanem utólag rekonstruált mondatokról van szó.

A szócikkekben való eligazodásban a már említett, rendkívül precíz és informatív *Tájékoztató a szótár használatához* is segítségünkre van. Ez a rövidítések és jelek feloldásán és a szakirodalmon túl a szócikkek felépítésének aprólékos leírását, a szócikkek típusait, a címszavak kiválasztásának alapelveit is részletesen tartalmazza. A szócikkek jól áttekinthetők, a különböző jelentések világosan elkülönülnek egymástól, és a köznyelvi ekvivalenseket szlengszinonimák is kiegészítik: a ritka és gúnyos stílusminősítésű *csúsztató* főnevet például nemcsak a köznyelvi *áru*ól, hanem az azonos jelentésű *vamzer* vezérszócikkre történő utalás is magyarázza. Ez utóbbinál pedig – kulcsszó voltát bizonyítva – szinonimák egész serege sorakozik az *adóvevőtől* a *lepcsesszájún* át a *viperásig*.

A szócikket többnyire világos és megbízható etimológiai magyarázatok zárják, bár ezek sajnos bizonyos esetekben, a szerzők által talán túl egyértelműnek érzett címszavak vagy jelentésbeli szóalkotás esetén elmaradnak. A szócikkek sorát rabtársak által rajzolt, változó minőségű

6 Vö. Kis, *A magyar szlengszótárakról*, 20.

7 Többek között a *Magyar katonai szleng szótára* (1991, 2008) szerzője, a *Magyar szlengkutatás bibliográfiája* (1996, 2011) összeállítója, a Szlengkutatás sorozat szerkesztője.

8 Vö. például Kis, *A magyar szlengszótárakról*, 14–24; Szabó Dávid, *Három fontos szótár = Szleng és lexikográfia*, 62–63.

9 Szabó Dávid, *I. m.*, 62–63.

10 A tájékoztató esetében aláírás híján csak feltételezhetjük, hogy teljes egészében vagy legalábbis nagyrészt Kis munkája.

11 Vö. például Kis Tamás, *Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához = A szlengkutatás útjai és lehetőségei*, Kossuth Egyetemi, Debrecen, 1997, 239–246 (<http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/tanulmányok/kist-szempontok1997.pdf>).

illusztrációk teszik színesebbé. Szintén börtönben készültek a kötet végén mellékletben csatolt kézábécét bemutató rajzok.

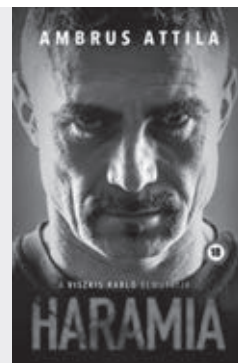
A *Sittesduma* nem hiányozhat senkinek a könyvespolcáról, akit érdekel a börtönök világa és/vagy a mai magyar szleng. Ismerve a magyar könyvterjesztés helyzetét és azon belül az egyetemi kiadványok méltatlan sorsát, csak az nyugtalaníthatná e sorok íróját, hogy hogyan férnek majd hozzá az érdeklődők ehhez a figyelemre méltó és szó szerint párját ritkító kötethez. Szerencsére úgy értesültem, hogy nagyobb terjesztőknél is kapható (rendelhető) Gégény és Kis műve, amelyből ízelítőt kaphatunk a Debreceni Egyetem honlapján is.¹³ Akik esetleg kevesellnék a börtönszlenget ebben az írásban, azoknak azt ajánlom, hogy minél előbb szerezzék be a *Sittesdumát*. Egy szótár általában nem arra való, hogy az emberek olvasgassák, hanem arra, hogy konkrét szavakat keressenek meg benne. De a legújabb magyar börtönszleng-szótár akár még olvasmányoknak is roppant érdekes és tanulságos.

13 Lásd http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/szl_kut/09sittesduma/index.php.

Ambrus Attila

Haramia

Art Nouveau Kiadó
Budapest, 2015

Makai Máté

„RABLÓ VAGYOK, BASZD MEG!”

Edward Bunker amerikai író hasonló úton kezdett hozzá szerzői karrierjéhez a hetvenes években, mint a *Haramia* írója, Ambrus Attila. Bunkert fegyveres rablásért, zsarolásért, drogdílerségért és hamisításért ültették le, majd sokadik bebörtönzését követően írónak állt. 1973-ban jelentette meg első regényét (máig ez az egyetlen magyarul is olvasható műve) *No Beast So Fierce*, magyarul *A vadállatban is van szánalom* címmel (filmverziója a Dustin Hoffman főszereplésével készült *Próbaidő*). Bunker első könyvében egy frissen szabaduló elítélt, Max Dembo karakterét mutatja be egyes szám első személyben, aki megfogadja, hogy onnantól fogva jó útra tér és normális életet kezd, csak hogy a régi barátok és reflexek, a korábbi életmód izgalma és a jólét utáni sóvárgás újból visszarántja a bűnöző életbe. Olyannyira, hogy a fegyveres rablás és egyéb piti bűnökön túl ezúttal már gyilkosságra is rákényszerül. Csínytevőből kőkemény bűnössé válik, így Dembo elveszíti még az olvasó szeretetét, jóindulatát és a főszereplővel való azonosulási vágyát is. Ezzel a fogással képes Bunker bravúrosan meghúzni a határt a főhőssel való együttérzésben, hangsúlyozva így végső soron a regényben bemutatott életforma tarthatatlanságát. A saját tapasztalatain felépített elbeszélő bűnét a szerző a fikció világában írja tovább, így egyfelől a szerzői munka egy lehetséges, de mindenképpen pontos modelljét

adja: a hús-vér tapasztalok átdolgozását egy kitalált, megírt világban, mely így morális mondanivalóvá terebélyesedik.

Ambrus Attila első könyvében hasonló – ha tetszik: életrajzi – fordulatot hajt végre, és a Viszkis rablóként ismert személy mitológiáját közvetlenül tovább írva meséli el egy gyilkossá avanzsáló keménybűnöző sikertelen javulási kísérletét: „Kipróbáltam a jófiú szerepet. [...] Nem ment” (9). Akárcsak Bunker hőse, Ambrus regénybeli Viszkis rablója is a visszailleszkedésért küzd, ám azt már a regény első oldalán nyilvánvalóvá teszi, hogy próbálkozása nem lesz gyümölcsöző. Bunker hőisével szemben teszi mindezt, akiért a regény utolsó pár fejezetéig rajonghat az olvasó és reménykedhet abban, hogy nem lépi át azt a bizonyos határt. A két regény közötti különbség neuralgikus pontja a két elbeszéléstechnika különbözősége, mindez pedig a hatásesszökök értelmézésekor is jelentőséggel bír – a *Haramia* olvasásakor.

Ambrus regénye anekdotázó, időben ide-oda ugráló cselekménnyel vezeti az elbeszélést a szükségszerű végkifejletig, mely különösképpen egyezik Bunker sztorijával: a főhős a végtelen számú bűnelkövetés után távoli országba utazik, ám ott, rádöbbenve környezete szűkösségére és unalmára, hazatér rablásai helyszínére. Míg Bunkernél egy jelen idejű sztori pár hetes eseménye olvasható, addig a *Haramia* felépíti és elbeszéli az egykori Viszkis-mítoszt, és az említett – talán sajátosságosan és jellegzetesen magyar elbeszélői hagyományokhoz illeszkedve ezzel – anekdotázó epizódokkal telíti az egy ponton sejthetően már nem életrajzi cselekményeket. Nem kapunk ezzel egységes Viszkis-sztorit, pusztán fragmentumokat, és mindez talán azt a következtetést is megengedi, hogy nem is létezik maga az egységes Viszkis-legenda: éppen ezért lehetséges annak újra-, sőt felülírása. Ambrus Attila interjúiban is hangsúlyozta, hogy mind a „Viszkis” nevet, mind a mítoszt fikciónak tekinti, társadalmi konstrukciónak, így pedig ideálisan válhat regényanyagká.

Elbeszélője tehát a legendára, annak kulisszatitkaira hivatkozik, amikor időről időre visszatér korábbi csínytevéseihez. Hogy mennyire rájátszik a kéznél levő Viszkis-legendáriumra, azt az bizonyítja, hogy anekdotikus visszaemlékezései helyenként már a hencegéssel határosak. Rablásokat, csajozásokat, a jólét pillanatait meséli el: „A kitartott ribancok, a pénzért vett dugások, a nagy mellek, a szopós szájak afféle díszletet jelentettek számomra: a jólét díszleteit” (221). Mindemellett azonban egy szerencsétlen, nélkülözésben és erőszakban tobzódó gyermekkor képét is felvázolja, mellyel – ha nem is a főszereplő kimosdatását végzi el, de – egyfajta genezisztörténettel szolgál. A Viszkis rabló

eredetére pedig konkrétan is rákérdez, illetve arra, mi motiválhatta őt a rablásban: „Gazdagság? A veszély iránti vágy? Lehet. Talán mindkettő” (16). Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a bűnöző életforma mintegy öngerjesztő folyamatként építi fel – pontosabban le – az ember lelkét: „A bűnözésre rászoksz, mint a drogra” (23). Bunker sztorija ebből a szempontból, mert a jelen idejű történetvezetés közelebb hozza olvasójához Max Dembót, könnyebb azonosulást, majd fájdalmasabb szakítást eredményez; Ambrus hőse viszont egy krónikást formáz meg, illetve egy kortárs mesehőst, akivel az olvasó hasonló módon szakítani kényszerül, ám az elbeszélés valósídejűségének az anekdotázó hencegés folytán megtörő egysége újra meg újra képes elidegeníteni a főszereplőt és megtartani annak, ami volt: a hírek és sztorik szereplőjének. Ezzel azt éri el, hogy a regénybeli Viszkis „pusztán” egy mesemondó lesz, míg Bunker hőse inkább kelti egy hús-vér ember benyomását. Mindazonáltal a két regény közti különbség nem feltétlenül értékítélet, tekintve, hogy a *Haramiára* erősen rányomta, mert rá kellett hogy nyomja bélyegét a Viszkis rabló kultusza.

Mindamellet a regényen túlmutató indokokat is szem előtt tartva fel lehet hozni érveket amellet, hogy a Viszkis távolságtartó karaktere miért szükségszerű, sőt szerencsés jelen esetben. Egyáltalán veszélyes játék-e, vagy éppen lényegi didaktikus szándék munkál amögött, hogy a sokak szemében Robin Hood-i analógiákat mozgató (a főszereplő magát hasonlítja hozzá [14]) Viszkis-legenda hőse végső soron gyilkossá vedlik? Mindez amiatt fontos, mert a főhős mind a nyelvezetét, mind a világlátását tekintve egy jól felismerhető tucatkarakterként mutatkozik be. Konzervatív macsó, akit keményre edzett a nélkülözés és az előző rendszer lehetetlensége, a munkavállalási nehézségek és a darabos neveltetésből fakadó perspektívahiány (szülei lényegében magára hagyták, és több évet töltött nevelőintézetben). A gyermekkori szegénysége elszomorító, ugyanakkor éppen a legerősebb, erre vonatkozó anekdotából nem kellene egy potenciális bűnöző életnek következnie: „Konkrétan nem tudom, hogy milyen az: örülni, meglepetésemben felkiáltani, izgatottan ajándékokkal teli dobozt kicsomagolni a fenyőfa alatt! A negyvenkilenc év alatt egyszer sem volt ilyen élményem” (220). A gyermekkori megaláztatásokat, ha nem is mentségére hozza fel a főhős, mintegy borítékolhatóan sorakoznak a bűntörténetek között: „Jómódú akartam lenni. És ez az érzés mindennél erősebb volt bennem” (40). A macsó esztétika emellet egy jól felismerhető kortárs karaktert figuráz, és a már megnevezett konzervatív, fizikumából és büszkeségéből táplálkozó

férfierőt, aki a folytonos erődemonstrációban véli felfedezhetőnek és újra megalkothatónak önmagát. A nőkkel való viszonyában ez világosan megjelenik: „Jól megdugtam, úgy, ahogy kell [...], úgyhogy (!) sokáig, nagyon sokáig emlékezzen rá” (61). De a kétségeket is képes száműzni magából, a vereség és a megadás látszata sem érinti meg őt. A férfi az, aki a klasszikus supermaneszménynek engedelmessékedik, aki sosem szenvedhet vereséget: „Néha tele van a tököd az egésszel. [...] A férfi ilyenkor nagy levegőt vesz, és azt mondja, gyerünk tovább” (162). És hozzá képest, azaz a világa másik fele: a románok, a szlovákok, a nők, a „buzik”, a gyengék azok, akik hozzá képest az örök passzivitás mocsarában tengődnek.¹ De a passzivitás határán mozog az értelmiségi is, aki az elbeszélő Viszki szemszögéből nézve virtualitásában élő művészlélek: „Sokszor éreztem Tommal kapcsolatban, hogy soha nem akar felnőni. Hogy valamiféle álomvilágba menekült a valóság elől, miközben én nagyon is a földön jártam. Két lábbal” (115). Tom, a főhőst Svédországban magához fogadó és istápoló értelmiségi, akiről a regény ki is mondja az ítéletét: csakis depressziós lehet, és végül egy napon öngyilkos lesz. Ehhez képest a két lábbal a talajon álló, aktív férfi ismét megerősítést nyer mint primer cselekvő. És mindezek azért fontosak, mert olyan jellemző és felvilágosulatlan férfi képét rajzolják meg, aki nem elégszik és fér meg a keramikus szakmával (ellenben a valóságos Ambrussal), és örömmel lép ismét a tettek mezejére. Képes ettől az elavult és a kritikátlan férfiképtől Ambrus Attila regénye távolságot tartani? Megfelelhet erre a hencegő-anekdotázó, fragmentált cselekményvezetés? Úgy gondolom, hogy igen. A flashbackszerűen adagolt jelenetek nem engedélyezik Bunker regényével szemben a főszereplővel való közeli viszony kialakítását, így a felülírt Viszki-történet megmaradhat a legenda szintjén. A *Haramia* férfiképe pedig a viszki kódéba vész.

Érdemes mindemellett még sorra venni azokat a tényezőket, amelyek miatt Ambrus Attila regénye különös és nem melleleg érdekfeszítő, sok-sok kérdést felvető szöveggé avanszál. Hogy mennyire kapóra jönnek a szerző élettapasztalatai egy haramia elbeszélőnek, az magától

1 Érdekes lehet itt megjegyezni, hogy az Ambrus által megírt elbeszélő-főhős szókincsében elsősorban nem a tulajdonképpen homoszexuálisokat azonosítja a „buzikkal”, hanem a passzív, nem erő kifejtő férfi attitűdöt. Michel Foucault feltárta *A szexualitás történetében*, hogy már az ókori Görögországban is hasonló nézetek uralkodtak: nem a melegeket említették pejoratíve általában, hanem a homoerotikában passzív szerepet vállaló illetőt, aki megadja magát az erőnek, felkínálja magát, aki nem aktív. Ez azért lehet fontos, mert a mai közbeszédben használatos degradáló kifejezések véleményem szerint sokszor a Foucault elemzésének megfelelő szituációra emlékeztetnek.

értetődő. A Viszki rablót annak idején rajongói kultúra övezte, ha másnak nem, talán egyfajta népi ellenkultúra megtestesítőjének látták, egy olyan karakternek, aki bűnös tevékenységével ellensúlya volt a rendszerváltást követően beígért jólét elmaradásának, a tespedtségnek, az unalomnak, a kiemelkedő publikus karakterek hiányának: „Itthon nem tudtam úgy megjelenni valahol, hogy ne mondják azt, mennyire hasonlítok a Viszki-re, hogy ne kérjenek tőlem autogramot, hogy ne fotózkodjanak velem” (32). Annak ellenére, hogy – ha felületesen is, de részben – ismerve a Viszki rabló történetét, sejthetően jól különválaszthatóak az életrajzi elemek és a „továbbírások”, és az életrajzi alapokon felépített bünsztori végső soron erős lábakon áll. Bár egy olyan olvasói vélemény is jogosnak tűnhet, miszerint előnyére válhatott volna Ambrus első művének, ha kettéválasztja az életrajziságot az életrajzi tapasztalatok alapján megírt bűnregénytől. A kettő összemossa a hitelenség rovására mehet, mert a történet folyton a valóság és a megírtság határán billeg – már amennyiben valaki elköveti azt a hibát, hogy a valóságos Viszki sztorijaként olvassa a regényt. Mindezzel együtt mégis modellértékű a szöveg (tapasztalat és értelmezés aktusaként értve itt a megírás folyamatát), pusztán a magától értetődő számonkérhetőség teszi könnyen tetten érhető vállalkozássá a szöveget.

„Én is celebbé váltam [...]. Kész röhej. A rabló, aki híresség lett. Akit tévécsatornák és újságok keresnek. Akit üzletemberek próbálnak felkarolni, hogy pénzt csináljanak a történetéből” (41) – írja az elbeszélő, amivel a szerző öntudatlanul is egy furcsa posztmodern csavart és önkritikát illeszt a történetbe, mivel éppen ez a celeblét és a mutogatni valóság az, amiből kiindulva a regény megírhatóvá vált. Az „Erdélyből menekült csibész” (97) olyan jól eladható eredettörténet, hogy több sem kell hozzá, eleve regényért kiált. Hogy a szerző mennyire beleáll ezekbe az alapokba, bizonyítja, hogy saját, szerzői nevét használja hatáskeltő eszközként is: „Ambrus Attila vagyok. És ki fogom rabolni a Magyar Nemzeti Bank egyik páncélautóját” (278). Emellett, mintegy jelzőpontként: körülötte folyton-folyvást az egy ültében elfogyasztott viszki üvegei.

Ami elválasztja a regénybeli Viszkist a neki mintát adó történelmi személytől, az leginkább a gyilkosság ténye: terroristák lemészárlása bosszúból Svédországban, önvédelemből és munkából Thaiföldön. Edward Bunker hőse megfogalmazza *A vadállatban is van számalom* című regényben: nem szándékozik ölni, de ha ezen múlik saját túlélése, akkor nem fog habozni. A rabló életmód velejárója, hogy a rabló paktumot

köt magával és az étellel, vérszerződést a saját túlélésére. Végül Max Dembo egy balul kiüttöt rablás során megsebesít és megöl egy rendőrt. A Viszkis pedig hasonló elveket fogalmaz meg: „Amíg anno fontos szempont volt, hogy ne sebesítsek meg senkit, addig most ez a fék sem dolgozott megfelelően. Kutyaszorítóba kerültem, és eszem ágában nem volt visszamenni a síttrre” (72). A regénybeli Viszkist a szerző Ambrus azonban több ponton hangsúlyozottan elhatárolja a valódi Viszkistől. A thaiföldi drogbiznisz során súlyosan megsérül az arca, így plasztikai műtétek sorozatával hozzák őt helyre és kap új arcot, emellett pedig ki is mondja: „A Viszkis meghalt. Agyba-főbe verték, elhalálozott” (186).

Mindemellett, bár számos sallangot és közhelyszámba menő megállapítást, „beszólást” olvasni a kötetben, melyeket a szerkesztő kihúzatott volna, végső soron mindezek is hitelesen megtartják az elbeszélő karakterét: „Vitobácsi rajong a kokóért, na nem a bokszolóért – igaz, az ő kokója is orra megy, és olykor kiüti az embert” (34). Vagy: „Mindketten szüzek voltunk, és nem asztrológiai szempontból” (50). Rádásul mindebből nincs sok a regényben, így mindentől eltekintve alapvetően egy konzekvensen körülírt karaktert kínál Ambrus Attila, akinek főszereplője valódi szerencsefi is egyben: több alkalommal van akkora mázlija, ami – persze ismét csak szükségszerűen – csak azoknak jut osztályrészül, akik végül el tudják mesélni saját történeteiket. Így mindent összevetve a *Haramia* világa magára zárul, támadási pontot viszonylag keveset hagy magán, és a zsánerműfaj (bűnregény? krimi? thriller?) sajátos példájával szolgál.

Arra mindenesetre kíváncsi volnék, ha Ambrus ismét tollat ragad, vajon gazdag élettapasztalatait milyen formában öntené papírra. Egy hasonló, ám az életrajzi hatáskeltés eszközeitől még jobban elrugaszkodó szöveg, egyúttal már búcsút intve a Viszkisnek, egyedülálló vállalkozás lehetne a magyar irodalomban. Kérdés, hogy megbocsátjuk-e a Viszkishez hasonló hősöknek, ha időről időre lepuffantanak egy-egy rosszfiút, illetve elvárjuk-e tőlük, hogy genezisükre és bűneikre hihető magyarázattal szolgáljanak.

Zuschlag János – Szalai Vivien

Pártházból börtönbe

Napi Gazdaság Kiadó Kft.
Budapest, 2014

Lakner Dávid

A TULAJDONSÁGOK NÉLKÜLI IRODALMI HŐS

Kedvelt közhely a politikában, hogy a választó egy ponton túl nem tűr tovább, és kitör az apátiából. Ha eleinte beletörődik is a hatalom túlkapásaiba, a tisztességtelenségbe, azért mindent mégsem hajlandó elfogadni. Amikor már a legalapvetőbb értékeit támadják, amikor az elit azt hiszi, tényleg mindent megtehet, akkor a dühös állampolgár az utcára megy, és kinyilvánítja: eddig és ne tovább. Nálam ez a pont a tizenötödik fejezetnél jött el.

Zuschlag János önéletrajzában az ellentmondásokra rámutatni legalább annyira hálátlan feladat, mint észérveket felsorakoztatni egy propagandisztikus írással szemben. Hálátlan, mert már a borítóról kiderül, hogy ezt a könyvet nem a volt MSZP-s képviselő írta, majd az első oldalak után az is, hogy még csak nem is önéletrajzzal van dolgunk. Nagyjából a kötet felénél pedig rádöbbenünk: nemhogy Zuschlag-ügy nem létezett, de Zuschlag János mint olyan sem. Személyében a tulajdonságok nélküli embert köszönhetjük, aki vagy már gyerekkorától szerepeket játszott, vagy Szalai Vivien élénk fantáziájának köszönhetően rajzolódtott át a teljes élete. Zuschlag János mint Julien Sorel, mint Anakin Skywalker és mint József Attila – nagyjából ezek a karakterek váltakoznak a se füle, se farka könyvben, melyet a kormánypárti Magyar Idők napilap kiadóelődje dobott piacra 2014-ben.

Önéletrajzok esetében az olvasó többnyire azt várja, hogy végre fény derül a nyilvánosságban sütkérező közszereplő titkolt énjére, színpalak mögötti tevékenységére. Hogy lehull a lepel, és világossá válik, miért hozta meg valaki ezt vagy azt a jól ismert döntését. Zuschlag János, vagyis Szalai Vivien könyve, a *Pártházból börtönbe* ezt viszont csak a felszínen kínálja, és valójában semmit nem nyújt át belőle. Írhatnám persze semmi helyett, hogy nem sokat, de még ez is túlzás lenne. Életfoslányokat, pontosabban lehetséges események túldramatizált változatát kapjuk, amelyek széteső rendben vezetnek keresztül a politikus életén. Persze Zuschlag nemhogy nem egy Tony Blair- vagy akár Horn Gyula-kaliber, de még egy közepesen jelentéktelen helyettes államtitkár szintjét sem közelíti meg. Hősünk annyira jelentéktelen, hogy jó esetben nem sok érdekeset tudnánk mondani róla azon túl, hogy fiatalabb korában úgy nézett ki, mint Szijjártó Péter. Ami miatt ez a semmilyen karakter mégis érdekessé válik, az bejárt karrierje, és hogy a nevét mégiscsak milliók jegyezheték meg. Az a karrier, amelyről Zuschlag az első oldalaktól fogva ábrándozik, és amelynek kergetését saját különlegességével magyarázza. Valójában azért válik érdekessé ez a pálya, mert a Kiskunhalason felnőtt hétköznapi srác annyira sem különleges, netán érdekfeszítő, mint mondjuk a *Magyar polip* sorozat sokadik kiadása.

A *Pártházból börtönbe* című kötet nyomán kell rádöbbenünk arra, hogy Zuschlag nem csupán l'art pour l'art zeng ódákat az elvtelenségről, hanem tényleg nem rendelkezik semmiféle biztos fogódzóval. Több mint kétszáz rémisztő oldal tárja fel: ez a politikus nem párházból börtönbe jutott, hogy végül visszanyerje édes szabadságát. Ha a leírtaknak hihetünk, Zuschlag valójában egész életében börtönben volt, s feltehetőleg még mindig ott raboskodik. Az ellen-Meursault-t nem a társadalom képmutatása ejtette foglyul, még ha szeretné is ezt elhitetni, hanem saját üressége, tökéletes tartalmatlansága. Albert Camus hősével szemben Zuschlag János nem azért képes váratlan aljasságokra, mert benne a társadalom kivételését láthatjuk – dehogy. A volt képviselő saját egoizmusának foglya, s onnan képtelen kikeveredni, sőt még büszke is rá, hogy a barlang mélyén gyönyörködik saját árnyékában.

Ezt viszont trükkös módon teszi, mert a felszínen közben vagy ő, vagy Szalai Vivien pszichológust játszik, s oldalak százain át elemzi saját tökéletlenségét. „Tisztesség, mint olyan, nem létezik” – olvassuk a borítón, s a kötetben aztán rendre jönnek a további vádpontok. Már a gyermek Jánoskáról kiderül, hogy állítólag családja is gonosznak véli, a tanárok és diáktársak pedig egyenesen gyűlölik. Előbb a *Vörös és fekete*

hősnének hiszi magát, s közli, neki egyedül a könyvek a barátai, családja elől pedig magányába kénytelen menekülni. Banális élete persze egy fokon túl nem engedi a fantázia szárnyalását, így Szalai túldramatizál: a fiatal srác őrjöng, mert nagymamája mosogatásra kéri, de ő úgy érzi, többre hivatott ennél. Előbb még „hangosan felordított egy vércse” az idilli tanyán, de ekkor Jánoskában már Anakin Skywalker tombol, kéjesen hagyja, hogy a gyengeség és a gyűlölet átjárja a lelkét. Szinte már várjuk, mikor bukkan fel a baloldali pártpénztárnokként köztisztviselőként álló szocialista Palpatine, s buzdítja arra Zuschlagot, engedjen csak démonainak.

A kiskunhalasi fenegyerek olyannyira nem csomagolja be szándékát, hogy kedvenc könyvének nevezi Stendhal művét, majd neves írókról áradozik, akik állítólag sokat adtak neki. Hol az derül ki, hogy Zuschlag sosem értett egyet Senecával valamiben, hol az, hogy szívesen olvassa fel magának hangosan, majd ízlelgeti Balzac sorait. Tulajdonságok nélküli emberünk gyakorlatilag egy irodalmi hősnek és az irodalom fogyasztójának adja el magát önéletrajza elején, aki többre hivatott, de akit senki sem ért meg. Az nem derül ki, hogy Zuschlag miért lenne többre hivatott, sem az, miből vezeti le saját különlegességét. Egy ponton túl elképesztő okosságával magyarázza mindezt: megnyer egy történelemversenyt, s ez meggyőzi varázslatos intelligenciájáról, amit kamatoztatni kell.

Gyakorlatilag egyik mondat oltja ki a másikat, az egyetlen összekötő elem pedig, hogy Zuschlag áldozat, akinél mások sem jobbak, mégis neki kell elvinnie a balhét. Egyszer azt állítja, hogy ő legalább döntéseket hozott politikusként, például megszavazta volt óvodája és iskolája bezáratását, még ha „alapvetően sajnálta” is volt nevelőjét, amikor meglátta könnyekkel a szemében. Aztán nem sokkal később már arról olvasunk fellengzős kijelentéseket, hogy a képviselők valójában nem döntenek semmiről, s hogy ezt parlamentbe kerülése után nem sokkal csalódottan fel is ismerte. Zuschlag előbb leírja, hogy természetesen csak saját érdeke volt fontos számára, nem a választópolgár, majd hamarosan már azért avatja szentté magát, mert elegáns ruhába öltözött abból a célból, hogy megtisztelje a többi embert. Állítja ezt annak ellenére, hogy amúgy elismerte már, csak kitörni vágyott a tisztes szürkeségből, s öltönyben szeretett volna büféről büfére járni, ahol megvehet bármit. A rendre kitörni vágyó Zuschlag persze, amint képviselő lesz és a XV. kerületbe költözik, jól érzi magát „a proletárok közt, jobban, mint az elit körökben. Szerettem a helyi kocsmában egy felest

inni, vagy egy gyrost enni ott, ahol senki sem mer, mert olyan olcsó hely, de én azt élveztem.” A pszichologizálás itt valamiért elmarad, így mi tehetjük hozzá, hogy feltehetőleg Camus *A bukásának* hőiséhez hasonlóan azért érezte jól magát, mert úgy vélte, ő amúgy nem ide tartozik. Ez már szerep a szerepben: Zuschlag feltörekvő kiskunhalasi srácként azt játssza, hogy ő az elit tagja a nép egyszerű gyermekének szerepében.

Nem derül ki, Zuschlag miért épp a szocialistákat választja, ahogy nagyjából semmi más sem, épp azért, mert a volt képviselő nem vallani akar, hanem az általa dicsőített érdekpoltizálást új mederbe terelni. Az immár a jobboldali kormánypárthoz közeli kiadónál publikáló expolitikus volt harcostársakon áll bosszút, persze épp akkora mértékben, amennyire azt nem érzi veszélyesnek. Homályosan gyanúba kever, de véletlenül sem egyértelműsít, s közben szórakoztató módon még a jobboldali vezetést is mérhetetlen elvtelenséggel, korrupt működésmóddal vádolja. Bátor dolog volt persze a Napi Gazdaság Kiadótól 2014-ben, hogy kiadta a könyvet, amely szerint a rezsicsökkentést úgyis meg kell fizetni a végén, csak állami beruházásokból pedig nem lesz gazdasági fejlődés.

A politikai szerepzavar végül odáig jut, hogy Zuschlag azt állítja, a Fidesz amiatt bukott meg 2002-ben, mert nem tudta, mi játszódik le az emberek fejében. Nem tudta, hogy „a magyar ember örökösen sumákol, csúsztat, azt mutatja kifelé, amiről azt gondolja, hogy az érdekét szolgálja”. Mindez továbbra sem egy Kertész Ákos-publicisztika az Amerikai Népszavából, hanem a Magyar Idők kiadóelődjének könyve, még hozzá az azóta kormányközelivé fazonírozott TV2 Tények hírigazgatójának tollából. Megható apológia arról a Zuschlagról, akit bünszervezetben elkövetett bűncselekmények miatt hat év börtönre ítélték.

A kiadó előszava szerint Zuschlag sorsa illusztrálja, mivé lesz a politika, ha nem értékeket, csak érdekeket követ. „Mire képes a pénz és hatalom iránti vágy, amely önnönmagába lesz szerelmes, ha nincs egy sorvezető, amely legalább valamilyen mértékben iránymutatást adna” – olvassuk a képzavaros mondatot, s közben azon morfondírozunk, miféle sorvezetőről beszélnek is éppen. Hiszen a könyv szerint mindenki ugyanolyan tisztességtelen, csak Zuschlagra ráhúzták a vizes lepedőt, ezért neki szenvednie kellett.

Ugyanakkor, mint az írás elején említettem, a 15. fejezet mindent megváltoztat. Addig csak nevetünk, hitetlenkedünk, fogjuk a fejünket azon, miként magasztalja s ugyanakkor állítja be utolsó gazembernek magát Zuschlag. Amikor már a sokadik fejezetben szembesülünk azzal,

hogy egy véletlenszerűen felbukkanó idegen miként gyűlöli meg és teszi köznevetség tárgyává hősünket, akkor azért már elgondolkozunk azon, mennyire volt élénk Szalaiék fantáziája. Amikor viszont eljutunk a 15. fejezetig, s azzal szembesülünk, hogy az adott részt épp egy Anne Frank-idézet nyitja, elfog bennünket az idegesség. „Elidegenedtem a családomtól, egyedül hajózom az élet vizein. Majd meglátjuk, hol kötök ki” – szól a fiatal korában koncentrációs táborban életét veszítő lány naplójából vett idézet, s jön a felismerés, hogy Zuschlag a saját nyomorát kívánja ehhez hasonlítani. *A magány volt a társam* című fejezet négy oldalán aztán sokadjára közli, hogy tisztesség nem létezik, egyébként pedig sajnálja magát, mert mások irigye a sikereire, s ezért egyedül léte van kárhoztatva.

A Terror Háza előtt a holokauszt áldozatain „már nekik nem volt hideg” mondattal viccelődő Zuschlag a kormánypárti kiadó könyvében Anne Frankkal rokonítja magát, saját fájdalmát a bujkálásra kényszerülő, iskolába vágyó, végtelenül emberséges és empátikus lány szenvedéséhez méri. A mérhetetlenül tisztességes Anne Frankkal dobálózva írja le, hogy tisztesség nem létezik. Sorvezető, értékek, iránymutatás arról, mihez érdemes igazodnunk? Persze az azért szerencse, s mentségünk is egyben, hogy Zuschlag valójában tényleg érdektelen, a gondolatok igen keveseket foglalkoztatnak, s ezért ez a gyalázata sem jutott el sokakhoz. De ettől még ugyanúgy megesett.

2016. november–december

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2016. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2016. 11., 12.
Apokrif, 2016. 3.
Bárka, 2016. 6.
Confessio, 2016. 4.
Credo, 2016. 1.
Élet és Irodalom, 2016. november 4., november 11., november 18., november 25., december 2., december 9., december 16., december 21.
Életünk, 2016. 10–11.
Eső, 2016. 4.
Ex Symposion, 2016. 2.
Ezredvég, 2016. 6.
Forrás, 2016. 11., 12.
Helikon (Kolozsvár), 2016. november 10., november 25., december 10., december 25.

Hévíz, 2016. 4–5., 6.
Híd, 2016. 10–11.
Hitel, 2016. 11., 12.
Irodalmi Jelen, 2016. 11., 12.
Jelenkor, 2016. 11., 12.
Kortárs, 2016. 11., 12.
Magyar Műhely, 2016. 4.
Magyar Napló, 2016. 11., 12.
Mozgó Világ, 2016. 11., 12.
Napút, 2016. 7., 8., 9., 10.
Palócföld, 2016. 2.
Pannonhalmi Szemle, 2016. 3., 4.
Pannon Tükör, 2016. 3.
Parnasszus, 2016. 3.
Székelyföld, 2016. 11., 12.
Szépirodalmi Figyelő, 2016. 5.
Tekintet, 2016. 6.
Tiszatáj, 2016. 11., 12.
Vigilia, 2016. 11., 12.
Zempléni Múzsza, 2016. 4.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *Liliomszemmel*. = Hévíz, 6/530. p.
2. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzósótár*. alj. alja. aljas. = Tiszatáj, 11/8–9. p.
3. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzósótár*. álmodik. álmodozik. álmos. = Jelenkor, 12/1276–1277. p.
4. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzósótár*. álnév. álnok. álom. = Eső, 4/4–5. p.
5. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzósótár*. alvajáró. alvás. alvóg. alvilág. = Élet és Irodalom, december 9., 17. p.
6. ÁDÁM Tamás: *Gombok maradtak*. = Palócföld, 2/8. p.
7. ÁDÁM Tamás: *Készülődünk*. = Palócföld, 2/9. p.
8. ÁDÁM Tamás: *Megint nekifut*. = Napút, 7/100. p.
9. ÁFRA János: *Gyermeklátogatás*. = Parnasszus, 3/87. p.
10. ÁFRA János: *A kapu őrei*. = Parnasszus, 3/86. p.
11. ÁFRA János: *Keresztidők*. = Zempléni Múzsza, 4/56–57. p.
12. ÁGH István: *Csoóri Sándor búcsúzása*. = Hitel, 11/16–18. p.
13. ÁGOSTON Szász Katalin: *Óda*. = Magyar Napló, 12/45–46. p.
14. ALFÖLDY Jenő: „Szólásért való ének”. = Forrás, 11/119–120. p.
15. ANDRÉ Ferenc: *Csőtörés*. = Hévíz, 4–5/374–375. p.
16. ANDRÉ Ferenc: *fagyáspont*. = Helikon, november 25., 4. p.
17. ANDRÉ Ferenc: *lakberendezés*. = Helikon, december 10., 11. p.
18. ANDRÉ Ferenc: *síntér*. = Helikon, december 10. 11. p.
19. ANGAL Gyula: *Alexandra Mezber*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
20. ANGAL Gyula: *Bárczay László*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
21. ANGAL Gyula: *Bataclan*. = Irodalmi Jelen, 11/39. p.
22. ANGAL Gyula: *Buzánszky Jenő*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
23. ANGAL Gyula: *Cassius Clay*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
24. ANGAL Gyula: *David Bowie*. = Irodalmi Jelen, 11/39. p.
25. ANGAL Gyula: *Juhász Ferenc*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
26. ANGAL Gyula: *Lemmy Kilmister*. = Irodalmi Jelen, 11/39. p.
27. ANGAL Gyula: *Lenard Nimoy*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
28. ANGAL Jeremiás: *A 23. zsoltár*. = Vigilia, 12/950. p.
29. ANGAL Jeremiás: *Stella Maris*. = Vigilia, 12/950. p.
30. ÁRMOS Lóránd: *Döngéscél egy zöld bogár*. = Irodalmi Jelen, 12/12. p.
31. ÁRMOS Lóránd: *Ezzel várnak*. = Székelyföld, 11/9. p.
32. ÁRMOS Lóránd: *Hat húsz*. = Székelyföld, 11/7–8. p.
33. ÁRMOS Lóránd: *Nadin dalokat*. = Irodalmi Jelen, 12/9. p.
34. ÁRMOS Lóránd: *Nem tiltja azt*. = Irodalmi Jelen, 12/12. p.
35. ÁRMOS Lóránd: *Nyár lesz*. = Székelyföld, 11/7. p.
36. ÁRMOS Lóránd: *Olyan üres*. = Irodalmi Jelen, 12/10. p.
37. ÁRMOS Lóránd: *Semmi az*. = Székelyföld, 11/8. p.
38. ÁRMOS Lóránd: *Zs. van*. = Irodalmi Jelen, 12/11. p.
39. BABICZKY Tibor: *A születésnap*. = Élet és Irodalom, december 21., 28. p.
40. BABICS Imre: *Vízágy*. = Napút, 7/48. p.
41. BÁGER Gusztáv: *Előhang*. = Hévíz, 6/519. p.
42. BÁGER Gusztáv: *Gömb-mozaik*. = Tiszatáj, 11/10. p.
43. BÁGER Gusztáv: *Gránátalma*. = Tiszatáj, 11/11. p.
44. BÁGER Gusztáv: *Az idő története*. = Tiszatáj, 11/11. p.
45. BÁGER Gusztáv: *Nem az*. = Magyar Napló, 12/27. p.
46. BÁGER Gusztáv: *Önmag*. = Tiszatáj, 11/10. p.
47. BÁGER Gusztáv: *Széthullás*. = Magyar Napló, 12/27. p.
48. BÁGER Gusztáv: *Terápia*. = Magyar Napló, 12/27. p.
49. BÁGER Gusztáv: *Új csapáson (csapó x+1)*. = Tiszatáj, 11/12. p.
50. BAK Rita: *Soroksári depók*. = Parnasszus, 3/96. p.
51. BAK Rita: *Súrlódás*. = Parnasszus, 3/96. p.
52. BALASKÓ Ákos: *Grízangyal*. = Alföld, 12/10. p.
53. BALASKÓ Ákos: *Győzelem*. = Alföld, 12/10–12. p.
54. BALASKÓ Ákos: *Otthon*. = Alföld, 12/8–9. p.
55. BALASKÓ Ákos: *Ünnep*. = Mozgó Világ, 12/72. p.
56. BALASKÓ Ákos: *Vezeték*. = Mozgó Világ, 12/72–73. p.

57. BALAZSEK Dániel: *Esőgép*. = Pannon Tükör, 3/41. p.
58. BALAZSEK Dániel: *Nándi*. = Pannon Tükör, 3/40. p.
59. BALAZSEK Dániel: *Próféta*. = Pannon Tükör, 3/41. p.
60. BALCZÓ Bence: *Gyufaszálak*. (Részletek). = Napút, 9/77–78. p.
61. BALEY Endre: *A kéreg csöndje*. = Napút, 9/34–35. p.
62. BÁLINT Szilárd: *Absztrakt*. = Helikon, december 10., 10. p.
63. BÁLINT Szilárd: *Barna*. = Helikon, december 10., 10. p.
64. BÁLINT Szilárd: *Dióbéj*. = Helikon, december 10., 10. p.
65. BÁLINT Szilárd: *Evelyn*. = Helikon, december 10., 10. p.
66. BÁLINT Szilárd: *Fekete*. = Bárka, 6/32. p.
67. BÁLINT Szilárd: *A festő szeretője*. = Magyar Napló, 12/47. p.
68. BÁLINT Szilárd: *Nyűg*. = Magyar Napló, 12/47. p.
69. BÁLINT Szilárd: *Semmi*. = Bárka, 6/31. p.
70. BÁLINT Szilárd: *Szürke*. = Bárka, 6/31–32. p.
71. BÁLINT Szilárd: *Tájvers*. = Helikon, december 10., 10. p.
72. BALLA Zsófia: *Az ember helye*. = Helikon, december 10., 9. p.
73. BALLA Zsófia: *Földi éjszakák*. = Székelyföld, 11/5–6. p.
74. BALLA Zsófia: *A hasonmás*. = Helikon, december 10. 9. p.
75. BALLA Zsófia: *A naptár hátára*. = Élet és Irodalom, december 21., 36. p.
76. BALLA Zsófia: *Régi korál*. = Helikon, december 10., 9. p.
77. BARANYI Ferenc: *Nincs pusztulás*. = Tekintet, 6/14. p.
78. BARANYI Ferenc: *Tranzit*. = Tekintet, 6/15. p.
79. BÁTHORI Csaba: *Decemberi számvetés*. = Forrás, 12/65. p.
80. BÁTHORI Csaba: *Játék-szonettek*. = Napút, 9/3–4. p.
81. BÁTHORI Csaba: *Karácsonyi rapszódia*. = Élet és Irodalom, december 21., 30. p.
82. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LVIII*. = Alföld, 12/4. p.
83. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LVIX*. = Alföld, 12/4–5. p.
84. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LX*. = Alföld, 12/5. p.
85. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LXI*. = Alföld, 12/5–6. p.
86. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LXII*. = Alföld, 12/6. p.
87. BÁTHORI Csaba: *Nincs part többé*. = Forrás, 12/63. p.
88. BÁTHORI Csaba: *Orfeusz, Odüsszeusz*. = Forrás, 12/63. p.
89. BÁTHORI Csaba: *Öröklés*. = Kortárs, 12/12. p.
90. BÁTHORI Csaba: *Paradoxon*. = Forrás, 12/64. p.
91. BÁTHORI Csaba: *Egy svájci tónál (Zug)*. = Forrás, 12/64. p.
92. BELLA István: *Sakkmesé, dalocskával*. = Napút, 7/113. p.
93. BÉK Timur: *Csapda*. = Magyar Napló, 12/47. p.
94. BÉK Timur: *Jellempásztorok*. = Magyar Napló, 12/47. p.
95. BENCE Lajos: *A jövő pusztítóinak*. = Pannon Tükör, 3/33. p.
96. BENCE Lajos: *Karácsonyaim visszakérem*. = Pannon Tükör, 3/34. p.
97. BENCE Lajos: *Őszülő színek mögül*. = Pannon Tükör, 3/32. p.
98. BERDA József: *Vasárnapi öröm*. = Napút, 7/144. p.
99. BERG Judit: *Költözés*. = Hévíz, 6/520–521. p.
100. BERTÓK László: *Mossa a víz a partot*. (Firkák szalmaszála). A gép? A Nagy Testvér? A mindennapi. Vályú. Udvar. Kivétel. Előpró. Tanári. Tanács. Partszéli. = Élet és Irodalom, december 21., 38. p.
101. BESZÉDES István: *Szúr(a) a bőr alatt*. = Pannonhalmi Szemle, 3/74–78. p.
102. BÍRÓ József: *Karácsony*. 1989. = Tiszatáj, 12/15. p.
103. BÍRÓ József: *Karácsony*. 2007. = Tiszatáj, 12/15–16. p.
104. BÍRÓ Krisztián: *Duplaüveg*. = Hévíz, 4–5/361. p.
105. BÍRÓ Tímea: *Ebék a pobárban*. = Irodalmi Jelen, 12/41. p.
106. BÍRÓ Tímea: *Meszelés*. = Irodalmi Jelen, 12/39. p.
107. BÍRÓ Tímea: *Színjáték*. = Irodalmi Jelen, 12/38. p.
108. BÍRÓ Tímea: *Szívoesség II*. = Irodalmi Jelen, 12/37. p.
109. BÍRÓ Tímea: *Vége van a nyárnak...* = Irodalmi Jelen, 12/40. p.
110. BIRTALAN Andrea: *Alapok*. = Magyar Napló, 12/48. p.
111. BIRTALAN Ferenc: *Előzetes jelentés egy kerítésbővítési tervhez*. = Jelenkor, 11/1182–1183. p.

112. BIRTALAN Andrea: *Mi a fuck?* = Magyar Napló, 12/49. p.
113. BIRTALAN Ferenc: *Ilonka néni*. = Bárka, 6/28. p.
114. BIRTALAN Ferenc: *Narajama*. = Bárka, 6/27–28. p.
115. BIRTALAN Ferenc: *Szép nap ez*. = Bárka, 6/27. p.
116. BISTEY András: *Város-falu állatai*. (Részletek). = Ezredvég, 6/113. p.
117. BOGA Bálint: *Új haikuk*. = Ezredvég, 6/31. p.
118. BORSIK Miklós: *Átokkalendárium*. = Élet és Irodalom, december 9., 14. p.
119. BOZSIK Péter: *Mimézis*. (meg íze is). = Élet és Irodalom, november 11., 17. p.
120. BÖSZÖRMÉNYI Zsolt: *Kapaszkodva*. = Irodalmi Jelen, 12/3. p.
121. BÖSZÖRMÉNYI Zsolt: *Necessitas*. = Irodalmi Jelen, 12/4. p.
122. BÖSZÖRMÉNYI Zsolt: *Spinoza redoux*. = Irodalmi Jelen, 11/3. p.
123. BUDA Ferenc: *Járok csak körbe körbe*. = Forrás, 11/116–118. p.
124. BUDA Ferenc: *Számvetés*. = Forrás, 11/118. p.
125. BUDA Ferenc: *A Város*. = Forrás, 11/114–115. p.
126. BÚZÁS Huba: *Csillagúton*. = Mozgó Világ, 12/70. p.
127. BÜKI Mátyás: *Csali mese*. = Ezredvég, 6/9. p.
128. BÜKI Mátyás: *Helyzetdal*. = Ezredvég, 6/9. p.
129. CELLER KISS Tamás: *bizonyítotték*. = Eső, 4/7. p.
130. CIROK SZABÓ István: *Fasor*. = Magyar Napló, 12/50. p.
131. CIROK SZABÓ István: *Egy kertet egyedül*. = Magyar Napló, 12/50. p.
132. CZAPÁRY Veronika: *Elméletileg nem lehet féltni*. = Hévíz, 4–5/412. p.
133. CZAPÁRY Veronika: *Gondolkozol*. = Irodalmi Jelen, 11/23. p.
134. CZAPÁRY Veronika: *Nem fáj*. = Irodalmi Jelen, 11/24–25. p.
135. CZAPÁRY Veronika: *Sáska a fürdőszobában*. = Hévíz, 4–5/412. p.
136. CSEH Katalin: *Alkalmi vers*. = Helikon, december 25., 6. p.
137. CSETE Soma: *alkalmi esetleges*. = Apokrif, 3/28. p.
138. CSETE Soma: *bátsókerti jelenet*. = Apokrif, 3/27. p.
139. CSETE Soma: *nem itt*. = Apokrif, 3/29. p.
140. CSIDER István Zoltán: *Különvonat*. = Eső, 4/7–8. p.
141. CSIDER István Zoltán: *Nevetni elmenőben*. = Eső, 4/8. p.
142. CSÍK Mónika: *Metropolisz*. = Pannonhalmi Szemle, 4/72–73. p.
143. CSIKÁR Norbert Adrián: *[második eclogakísérelt]*. = Magyar Napló, 12/51. p.
144. CSIKÁR Norbert Adrián: *shakespeare-i szonett succubus-boz*. = Magyar Napló, 12/50. p.
145. CSILLIK Kristóf: *Hullák*. = Apokrif, 3/45. p.
146. CSILLIK Kristóf: *Minden hürom*. = Apokrif, 3/46. p.
147. CSILLIK Kristóf: *Mindent visszaadok*. = Apokrif, 3/47. p.
148. CSOMBOR Rita: *Az én erdőm*. = Bárka, 6/40. p.
149. CSOMBOR Rita: *Összehangolt támadás*. = Bárka, 6/39. p.
150. CSOMBOR Rita: *Utoljára*. = Bárka, 6/40–41. p.
151. CSONTOS János: *Stációk*. = Magyar Napló, 11/70. p.
152. CSORBA Béla: *Illemtan*. = Hid, 10–11/15. p.
153. CSORBA Béla: *Krimi*. = Hid, 10–11/16. p.
154. CSORBA Béla: *Megállók, megállók*. = Hid, 10–11/16. p.
155. CSORBA Béla: *nomád*. = Hid, 10–11/13–14. p.
156. CSORBA Béla: *Az óriásnő*. = Hid, 10–11/15. p.
157. CSORBA Béla: *pliocén*. = Hid, 10–11/14. p.
158. CSORBA Béla: *Rückblick*. = Hid, 10–11/14. p.
159. CSORBA Béla: *sasszé*. = Hid, 10–11/13. p.
160. CSORBA Béla: *Torinói ló és lepel*. = Hid, 10–11/15. p.
161. CSORBA Béla: *Turizmus*. = Hid, 10–11/15. p.
162. DANKULY Csaba: *Kiesés*. = Hévíz, 4–5/372–373. p.
163. DARÁNYI Sándor: *Fiú dala*. = Jelenkor, 11/1181–1182. p.
164. DARÁNYI Sándor: *Katalógus*. = Jelenkor, 11/1181. p.
165. DÁVID Péter: *Fekete*. = Bárka, 6/29. p.
166. DÁVID Péter: *Kikapcsolják*. = Bárka, 6/30. p.
167. DÁVID Péter: *Vissza*. = Bárka, 6/29–30. p.
168. DEBRECZENYI György: *elbíbeti kisasszony*. = Tiszatáj, 11/34–35. p.
169. DEME Tamás: *Földbarc, időbarc*. = Magyar Napló, 11/68. p.
170. DEMÉNY Péter: *Esti ég*. = Irodalmi Jelen, 11/9. p.

171. DEMÉNY Péter: *A farkasok dala*. = Ex Symposion, 2/21. p.
172. DEMÉNY Péter: *Sarok*. = Irodalmi Jelen, 11/9. p.
173. DEZSŐ Anna: *Isten éltesen Újév!* = Ezredvég, 6/18. p.
174. DEZSŐ Katalin: *Lábjegyzet*. = Magyar Napló, 12/52. p.
175. DEZSŐ Katalin: *Síkmodellek*. = Magyar Napló, 12/52. p.
176. DIMÉNY HASZMANN Árpád: *Pénelopé*. = Hévíz, 4–5/367–368. p.
177. DIÓSZEGI SZABÓ Pál: *Tordai diptichon*. Ritka boldogság... = Palócföld, 2/51. p.
178. DIÓSZEGI SZABÓ Pál: *Tordai diptichon*. Tordai Sellőm. = Palócföld, 2/50. p.
179. DOBOS Éva: *Anyu szaga*. = Ezredvég, 6/83–84. p.
180. DOBOS Éva: *Itthon*. = Ezredvég, 6/84. p.
181. DOBOS Éva: *Jó lett volna*. = Ezredvég, 6/85–86. p.
182. DOBOS Éva: *Naturalizmus*. = Ezredvég, 6/84–85. p.
183. DOBOZI Eszter: *Difftongusai zenéltek*. = Forrás, 11/122. p.
184. DOBOZI Eszter: *Két idol*. = Hévíz, 4–5/337. p.
185. DOBOZI Eszter: *Ki készülődik innen*. = Forrás, 12/55. p.
186. DOBOZI Eszter: *Legenda lettél*. = Forrás, 12/55. p.
187. DOBOZI Eszter: *Mit akar az emlékezet?* = Hévíz, 4–5/336–337. p.
188. DOBOZI Eszter: *Nem ez ma már az emlék*. = Forrás, 12/54. p.
189. DOMOKOS Márton: *Penész*. = Hévíz, 6/541. p.
190. DOMOKOS Márton: *Pikk dáma*. = Hévíz, 6/542. p.
191. DÖBRENTAI Kornél: *A jövő nomád szökevénye*. = Hítel, 11/23–25. p.
192. DUKAY NAGY Ádám: *Auschwitzban a karácsonyfák*. = Élet és Irodalom, december 16., 14. p.
193. DUKAY NAGY Ádám: *Csak nagyon*. = Palócföld, 2/22. p.
194. DUKAY NAGY Ádám: *Kész fények elé*. = Élet és Irodalom, december 16., 14. p.
195. DUKAY NAGY Ádám: *A mentőmellények sem*. = Palócföld, 2/23. p.
196. DUKAY NAGY Ádám: *Szövegdrót*. = Élet és Irodalom, december 16., 14. p.
197. EGRY Artúr: *altató*. = Napút, 9/41. p.
198. EGYED Emese: *Elmondom, milyen voltál avagy: jövődölés*. = Helikon, december 25., 6. p.
199. ERDŐS Virág: *Ballada a költészet baltalmáról*. = Hévíz, 4–5/348. p.
200. FALCSIK Mari: *Karácsonyi ének T-nek*. = Élet és Irodalom, december 21., 30. p.
201. FALCSIK Mari: *Képeslap Hvarra*. = Vigilia, 11/836. p.
202. FALCSIK Mari: *Négy balál*. = Vigilia, 11/836–838. p.
203. FARKAS András: *Battisterio*. = Hid, 10–11/21–22. p.
204. FARKAS András: *Bogányi Gergely zongorázik Bartókot*. = Hid, 10–11/22. p.
205. FARKAS András: *Ca' d'Oro*. = Hid, 10–11/20–21. p.
206. FARKAS András: *Ma sem loptam*. = Hid, 10–11/24–25. p.
207. FARKAS András: *Maghasadás*. = Hid, 10–11/20. p.
208. FARKAS WELLMANN Éva: *Tamási Áron elárvult stációi*. = Székelyföld, 11/21–22. p.
209. FECSKE Csaba: *Kert*. = Parnasszus, 3/100. p.
210. FECSKE Csaba: *Mire megyek*. = Parnasszus, 3/99. p.
211. FECSKE Csaba: *Nem nekem*. = Parnasszus, 3/99. p.
212. FECSKE Csaba: *A zongora*. = Parnasszus, 3/100. p.
213. FEKETE Vince: *Ad revidendum*. = Kortárs, 12/11. p.
214. FEKETE Vince: *Delphoi*. = Székelyföld, 11/42–44. p.
215. FEKETE Vince: *Kondenz*. = Forrás, 11/131–132. p.
216. FELLINGER Károly: *Bárbogy*. = Irodalmi Jelen, 12/31. p.
217. FELLINGER Károly: *Cím nélkül*. = Tiszatáj, 12/30. p.
218. FELLINGER Károly: *Cölöpök*. = Kortárs, 11/24. p.
219. FELLINGER Károly: *Csalbatatlanul*. = Kortárs, 11/24. p.
220. FELLINGER Károly: *Gyilkos tempó*. = Parnasszus, 3/98. p.
221. FELLINGER Károly: *Hazafelé*. = Parnasszus, 3/98. p.
222. FELLINGER Károly: *Késő vallomás*. = Irodalmi Jelen, 12/32. p.
223. FELLINGER Károly: *Kölsön*. = Irodalmi Jelen, 12/30. p.
224. FELLINGER Károly: *Könnyedén*. = Parnasszus, 3/97. p.
225. FELLINGER Károly: *Közhasznú*. = Tiszatáj, 12/30. p.
226. FELLINGER Károly: *Látogatási idő*. = Irodalmi Jelen, 12/30. p.

227. FELLINGER Károly: *Létra*. = Parnasszus, 3/97. p.
228. FELLINGER Károly: *Peremmozdulatok*. = Irodalmi Jelen, 12/31. p.
229. FELLINGER Károly: *Vélhetőleg*. = Tiszatáj, 12/31. p.
230. FELLINGER Károly: *Vendégek*. = Irodalmi Jelen, 12/32. p.
231. FENYŐ Dániel: *elkülöntés*. = Hid, 10–11/17. p.
232. FENYŐ Dániel: *A hajnalokról*. = Hid, 10–11/19. p.
233. FENYŐ Dániel: *Kapuzárás*. = Hid, 10–11/18. p.
234. FENYŐ Dániel: *után*. = Hid, 10–11/17–18. p.
235. FENYVESI Orsolya: *Az első mosdatás*. = Élet és Irodalom, november 18., 17. p.
236. FENYVESI Orsolya: *Jeruzsálem és a kép*. = Élet és Irodalom, november 18., 17. p.
237. FENYVESI Orsolya: *A látvány*. = Tiszatáj, 12/27–29. p.
238. FENYVESI Orsolya: *Mészárlás a többes számért*. = Élet és Irodalom, november 18., 17. p.
239. FERENCZ Mónika: *Cefeidák*. = Hévíz, 4–5/362–366. p.
240. FILIP Tamás: *Csukódik, nyílik*. = Alföld, 11/32. p.
241. FILIP Tamás: *Febér ruhás*. = Magyar Napló, 11/67. p.
242. FILIP Tamás: *A megszállott*. = Alföld, 11/31–32. p.
243. FOLLINUS Anna: *Kút*. = Napút, 9/4. p.
244. FÖVÉNYI Sándor: *Ahol én lakom*. = Ezredvég, 6/43–44. p.
245. FÖLDESI András: *Asztalterítő*. = Napút, 9/38. p.
246. FÖVÉNYI Sándor: *A Blabán*. = Irodalmi Jelen, 12/48. p.
247. FÖVÉNYI Sándor: *Budapesti éj*. = Hítel, 12/110. p.
248. FÖVÉNYI Sándor: *Ha majd nem figyelnek rám*. = Ezredvég, 6/42. p.
249. FÖVÉNYI Sándor: *Holdkór*. = Ezredvég, 6/41. p.
250. FÖVÉNYI Sándor: *Idegenben*. = Ezredvég, 6/40–41. p.
251. FÖVÉNYI Sándor: *Meddőség*. = Hítel, 12/110–111. p.
252. FÖVÉNYI Sándor: *Meddőség*. = Irodalmi Jelen, 12/49. p.
253. FÖVÉNYI Sándor: *Még ma karácsony*. = Ezredvég, 6/44–45. p.
254. FÖVÉNYI Sándor: *Minden szombat*. = Ezredvég, 6/39–40. p.
255. FÖVÉNYI Sándor: *Pesti sárga blues*. = Ezredvég, 6/39. p.
256. FÖVÉNYI Sándor: *Rémálmaim az Akácfa utca tízében*. = Ezredvég, 6/38. p.
257. FÖVÉNYI Sándor: *Az utolsó előadás*. = Ezredvég, 6/43. p.
258. FÜRJES Gabriella: *lábujbegyen*. = Élet és Irodalom, november 25., 14. p.
259. FÜRJES Gabriella: *légy szabad*. = Élet és Irodalom, november 25., 14. p.
260. FÜRJES Gabriella: *micsooda erő*. = Élet és Irodalom, november 25., 14. p.
261. FÜRJES Gabriella: *sütöttem neked*. = Élet és Irodalom, november 25., 14. p.
262. GÁL Hunor: *állatsimogató*. = Helikon, december 25., 11. p.
263. GÁL Hunor: *gátszakadás*. = Helikon, december 25., 11. p.
264. GÁL Hunor: *bűsvers*. = Helikon, december 25., 11. p.
265. GÁL Hunor: *kabátolás*. = Helikon, december 25., 11. p.
266. GÁL Hunor: *köztakaró*. = Helikon, december 25., 11. p.
267. GÁL Hunor: *tájéleírás*. = Helikon, december 25., 11. p.
268. GALLA Edit: *Vitriol*. = Hévíz, 6/536–537. p.
269. GARACZI László: *A tejföll mennyit bír?* = Jelenkor, 11/1139–1141. p.
270. GÉCZI János: *Diptichon alfa*. = Magyar Műhely, 4/2. p.
271. G[ÉHER]. István László: *Lódenkabát*. = Hévíz, 6/518. p.
272. G[ÉHER]. István László: *Porcukrot teába*. = Parnasszus, 3/84. p.
273. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Áttűnik, átszívórog*. = Jelenkor, 12/1279. p.
274. GERESITS Gizella, V.: *Ima mértéktért*. = Vigilia, 12/951. p.
275. GERESITS Gizella, V.: *Kitáruul*. = Vigilia, 12/951. p.
276. GERESITS Gizella, V.: *Pannónia lankáin*. = Pannon Tükör, 3/37–38. p.
277. GERGELY Ágnes: *Dativus ethicus*. = Élet és Irodalom, november 11., 14. p.
278. GERGELY Ágnes: *Endrőd felé*. = Élet és Irodalom, december 21., 34. p.
279. GERGELY Ágnes: *Kristálylapok*. = Kortárs, 12/10. p.
280. GERGELY Ágnes: *A vafüzék*. = Mozgó Világ, 11/45. p.
281. GOTHÁR Tamás: *bozzáfűznivaló*. = Helikon, december 10., 12. p.
282. GOTHÁR Tamás: *inga II*. = Helikon, december 10., 12. p.

283. GOTHÁR Tamás: *inga III.* = Helikon, december 10., 12. p.
284. GOTHÁR Tamás: *lesz maradása.* = Helikon, december 10., 11. p.
285. GOTHÁR Tamás: *tülpont.* = Helikon, december 10., 11. p.
286. GOTHÁR Tamás: *volt szakadása.* = Helikon, december 10. 11–12. p.
287. GÖKHAN, Ayhan: *Geri és én a folyósó négyzetein sétálunk.* = Bárka, 6/54. p.
288. GÖKHAN, Ayhan: *Geri meglátogat.* = Bárka, 6/54. p.
289. GÖKHAN, Ayhan: *Gyerek tárgyak.* = Pannon Tükör, 3/22. p.
290. GÖKHAN, Ayhan: *Kilincsfül.* = Bárka, 6/54. p.
291. GÖKHAN, Ayhan: *Ma van a leggonoszabbak napja.* = Bárka, 6/53. p.
292. GÖKHAN, Ayhan: *Rosszkedő-folyósó.* = Bárka, 6/53. p.
293. GÖKHAN, Ayhan: *Tessaloniki.* = Pannon Tükör, 3/22. p.
294. GÖKHAN, Ayhan: *Világkórház.* = Hévíz, 4–5/396. p.
295. GÖMÖRI György: *Azok a délutánok...* = Tekintet, 6/34. p.
296. GÖMÖRI György: *Egy emlékezetes év: 1664.* = Alföld, 12/26–27. p.
297. GÖMÖRI György: *Táncos Avignon.* = Alföld, 12/27. p.
298. GYÖRE Balázs: 2016. = Élet és Irodalom, december 21., 27. p.
299. GYÖRE Balázs: *feszület.* = Napút, 9/9. p.
300. GYÖRFI Kata: *ébredéskor.* = Élet és Irodalom, november 18., 14. p.
301. GYÖRFI Kata: *el is felejtik.* = Élet és Irodalom, november 18., 14. p.
302. GYÖRFI Kata: *felejték el.* = Élet és Irodalom, november 18., 14. p.
303. GYÖRI László: *Mint a fák.* = Napút, 9/9. p.
304. GYÖRI Orsolya: *A betelepülő balladája.* (Tánclepés idegen ütemre). = Bárka, 6/24–25. p.
305. GYÖRI Orsolya: *Másból.* Más üzemmódban. = Bárka, 6/24. p.
306. GYÖRI Orsolya: *Másképp.* Variációk a magányra. = Bárka, 6/25–26. p.
307. GYUKICS Gábor: *feltámadás a madarak szemszögéből.* = Alföld, 11/30. p.
308. GYUKICS Gábor: *minden mit elképzelek az enyém.* = Alföld, 11/30–31. p.
309. GYUKICS Gábor: *túl.* = Alföld, 11/31. p.
310. GYUKICS Gábor: *út a bideg felé.* = Alföld, 11/30. p.
311. HAJNAL Éva: *Szétgurult vers.* = Palócföld, 2/14. p.
312. HALMAI Tamás: *Angyalok órája.* = Vigilia, 12/947. p.
313. HALMAI Tamás: *Belső utak vándora.* = Bárka, 6/10. p.
314. HALMAI Tamás: *Blues.* = Bárka, 6/11. p.
315. HALMAI Tamás: *Botanika.* = Vigilia, 12/947. p.
316. HALMAI Tamás: *Impresszió.* = Bárka, 6/11. p.
317. HALMAI Tamás: *Jazz.* = Bárka, 6/11. p.
318. HALMAI Tamás: *A kard alkímiaja.* = Bárka, 6/10. p.
319. HALMAI Tamás: *Karnevál.* = Bárka, 6/12. p.
320. HALMAI Tamás: *Katarzis.* = Bárka, 6/12. p.
321. HALMAI Tamás: *Niríjan Kaur énekel.* = Bárka, 6/12. p.
322. HALMAI Tamás: *A szerelem Atlantisza.* = Bárka, 6/10. p.
323. HALMAI Tamás: *Virágének.* = Vigilia, 12/947. p.
324. HARKAI VASS Éva: *hommage.* = Hid, 10–11/10. p.
325. HARKAI VASS Éva: *kórházvers balátvers kertészétika.* = Hid, 10–11/11–12. p.
326. HARTAY Csaba: *Az akkori hajók.* = Hévíz, 4–5/413. p.
327. HÁY János: *Olyan a test.* = Hévíz, 4–5/338–339. p.
328. HEPP Iván: *Orogenézis.* = Hévíz, 4–5/414. p.
329. HERNÁDI Anna Borbála: *Apróhirdetés.* = Magyar Napló, 12/55. p.
330. HERNÁDI Anna Borbála: *Hypo.* = Magyar Napló, 12/55. p.
331. HÉTVÁRI Andrea: *Jelenés.* = Bárka, 6/37. p.
332. HÉTVÁRI Andrea: *Kollázs.* = Bárka, 6/37–38. p.
333. HÉTVÁRI Andrea: *Madártoll.* = Bárka, 6/38. p.
334. HEVESI Judit: *Családi vállalkozás.* Life-coaching. = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.
335. HEVESI Judit: *En passant.* = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.
336. HEVESI Judit: *bazavárlak.* = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.
337. HEVESI Judit: *Kirándulás.* = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.
338. HEVESI Judit: *Lerakódás.* = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.
339. HEVESI Judit: *skicc.* = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.

340. HEVESI Judit: *A szívfő csomagolása.* = Élet és Irodalom, december 16., 17. p.
341. HEVESI Judit: *Voyeur.* = Hévíz, 6/529. p.
342. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Búcsi Amerikától.* = Vigilia, 12/946. p.
343. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Csillagközi párbeszéd.* = Bárka, 6/13–14. p.
344. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Decemberi béke.* = Vigilia, 12/945. p.
345. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *A királynő hazatér.* = Bárka, 6/15. p.
346. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Menekültek a bóbátár felett.* = Vigilia, 12/946. p.
347. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Rehab.* = Bárka, 6/14–15. p.
348. HORVÁTH Benji: *Alien.* = Helikon, november 25., 4. p.
349. HORVÁTH Ferenc: *Az emlékezés szonettje.* (Az Újpesti Dózsa egykori atlétái nevében). = Napút, 7/153. p.
350. HORVÁTH Ferenc: *Episztolka Tandori Dezsőnek.* = Napút, 7/49. p.
351. HORVÁTH Ferenc: *Egy galoppfutam konzerválása.* = Napút, 7/50. p.
352. HORVÁTH Ferenc: *Hajrá, lilák!* avagy Hol is volt valójában a magyarok őshazája. = Napút, 7/152. p.
353. HORVÁTH Ferenc: *Egy veterán maratoni futó emlékirataiból.* = Napút, 7/50. p.
354. IANCU Laura: *Ébrenlét.* = Magyar Napló, 11/9. p.
355. IMRE Flóra: *Jó tanítás balladája a rossz életűeknek.* = Élet és Irodalom, november 4., 14. p.
356. IMRE Flóra: *Sívít.* = Élet és Irodalom, november 4., 14. p.
357. IZSÓ Zita: *Azonosság.* = Alföld, 11/6–7. p.
358. IZSÓ Zita: *Azonosság.* = Ex Symposion, 2/40. p.
359. IZSÓ Zita: *A felejtés határai.* = Alföld, 11/7. p.
360. IZSÓ Zita: *A felejtés határai.* = Ex Symposion, 2/41. p.
361. IZSÓ Zita: *Határátkelés.* = Alföld, 11/6. p.
362. IZSÓ Zita: *Határátkelés.* = Ex Symposion, 2/40. p.
363. IZSÓ Zita: *A menekülők éhségstrájkja.* = Alföld, 11/8. p.
364. IZSÓ Zita: *A szeretet természete.* = Alföld, 11/8–9. p.
365. JASSÓ Judit: *Macsó.* = Parnasszus, 3/94. p.
366. JÁSZ Attila: *Fényadalek a fotográfia szürke árnyalataihoz.* = Vigilia, 11/831. p.
367. JUHÁSZ Tibor: *Fejtelnek.* = Parnasszus, 3/93. p.
368. JUHÁSZ Tibor: *Fizetés nélkül.* = Apokrif, 3/25. p.
369. JUHÁSZ Tibor: *Ideje baza.* = Parnasszus, 3/92. p.
370. JUHÁSZ Tibor: *Köztes keserűség.* = Parnasszus, 3/92. p.
371. JUHÁSZ Tibor: *A tengerről.* = Parnasszus, 3/93. p.
372. KAISER László: *Év végi fohászok.* = Ezredvég, 6/24–25. p.
373. KAISER László: *Ne!* = Ezredvég, 6/23–24. p.
374. KÁLLAY Eszter: *Emelkedés.* = Hévíz, 4–5/397. p.
375. KÁLLAY Eszter: *mérleg.* = Pannonhalmi Szemle, 4/68. p.
376. KÁLLAY Eszter: *nevek.* = Pannonhalmi Szemle, 4/69. p.
377. KÁNTOR Péter: *Csak jó, hogy él.* = Élet és Irodalom, december 21., 32. p.
378. KÁNTOR Péter: *Harlekin lépetet.* = Élet és Irodalom, december 21., 32. p.
379. KÁNTOR Péter: *Oly korban.* = Élet és Irodalom, december 21., 32. p.
380. KÁNTOR Zsolt: *A pillanat, mint kópia.* = Ezredvég, 6/28. p.
381. KÁPLÁN Géza: *Kyudo.* (Előérzet). (Megfeszítve). (Szerartás). (Önkéntelen lövés). (Zanshin). = Napút, 7/101. p.
382. KÁPLÁN Géza: *Rétegek meséje.* = Napút, 7/101. p.
383. KARACS Andrea: *Az autóban ülsz.* = Tiszatáj, 11/29. p.
384. KARACS Andrea: *Hiába-vers.* = Mozgó Világ, 11/48. p.
385. KARACS Andrea: *kerek volt.* = Mozgó Világ, 11/48–49. p.
386. KARACS Andrea: *Komolyan mondom.* = Tiszatáj, 11/28–29. p.
387. KARACS Andrea: *Nincsenek hegyek.* = Tiszatáj, 11/28. p.
388. KARACS Andrea: *Tizenkilenc.* = Mozgó Világ, 11/49–50. p.
389. KARÁCSONY Zsolt: *Az alagút. Aeneas.* = Kortárs, 11/17. p.
390. KARÁCSONY Zsolt: *A vízcsepp.* = Helikon, november 25., 4. p.
391. KARAFIÁTH Orsolya: *Az én kertem.* = Élet és Irodalom, december 21., 28. p.
392. KARKÓ Ádám: *Esti fények.* = Magyar Napló, 12/56. p.
393. KARKÓ Ádám: *Gyerekből felnőtt.* = Magyar Napló, 12/56. p.
394. KELEMEN Lajos: *Az edző.* = Napút, 7/97. p.
395. KELEMEN Lajos: *Élet és látomás egyszerre.* = Hítel, 11/74. p.

396. KELEMEN Lajos: *A hegymászó*. = Napút, 7/97. p.
397. KELEMEN Lajos: *Mint C. W. a szettlabdáért*. = Napút, 7/96. p.
398. KENÉZ Ferenc: *A költemény*. Az élet-átíratok ciklusból. = Székelyföld, 11/38–39. p.
399. KENÉZ Ferenc: *A remény*. Az élet-átíratok ciklusból. = Székelyföld, 11/37–38. p.
400. KENÉZ Ferenc: *A társka*. Az élet-átíratok ciklusból. = Székelyföld, 11/39–40. p.
401. KENÉZ Ferenc: *A temetés*. Az élet-átíratok ciklusból. = Székelyföld, 11/40–41. p.
402. KÉPES Gábor: *Négysoros*. = Ezredvég, 6/50. p.
403. KERESZTESI József: *Egy emlékmű tervezete*. = Hévíz, 4–5/349–351. p.
404. KESZTHELYI MANGÓ Gabriella: *Csend a Cserbátban*. = Palócföld, 2/35. p.
405. KESZTHELYI MANGÓ Gabriella: *Ősz, az a másik*. = Palócföld, 2/34. p.
406. KESZTHELYI MANGÓ Gabriella: *Ősz Szécsényben*. = Palócföld, 2/34. p.
407. KIRÁLY Farkas: *arcom, repedő tükörben*. = Helikon, december 10., 3. p.
408. KIRÁLY Farkas: *lidértcánc*. = Helikon, december 10., 3. p.
409. KIRÁLY Farkas: *ostrom*. = Helikon, december 10., 3. p.
410. KIRÁLY László: *Ábra*. = Hévíz, 4–5/333. p.
411. KIRÁLY László: *Eltávozás. Könyvtárrendezés*. = Hévíz, 4–5/334–335. p.
412. KIRÁLY Zoltán: *Kórlap*. = Helikon, november 25., 4. p.
413. KIRILLA Teréz: *Megérkezik és eltűnik*. = Ex Symposion, 2/44. p.
414. KIRILLA Teréz: *A szőnyeg*. = Ex Symposion, 2/44. p.
415. KISS Benedek: *Bolyongások*. = Hitel, 11/85. p.
416. KISS Benedek: *Szarka-város és Bőjti szél*. = Magyar Napló, 11/50. p.
417. KISS Judit Ágnes: *Költő balálára*. = Magyar Napló, 11/72. p.
418. KÓKAI János: *Trombiták és dobok*. = Magyar Napló, 11/79. p.
419. KOLLÁR József: *Fakultatív gyilkosok és szeretőik*. = Mozgó Világ, 11/47–48. p.
420. KOLLÁR József: *Fakultatív Theodor Storm*. = Mozgó Világ, 11/47. p.
421. KOLLÁR József: *Rilke noir*. = Mozgó Világ, 11/46. p.
422. KONDÁKOR Gyöngyi: *Szerelem*. = Pannon Tükör, 3/53. p.
423. KORPA Tamás: *Melankólia*. Interjú a lombhullásról, egy novemberi tölggyel. 1 db kommentár a lombhullásról. = Napút, 9/11. p.
424. KOVÁCS András Ferenc: *Az Erdei Ember sommás leírása és közönséges természete*. (A Magyar Nemzeti Múzeum Czédulátárából). = Élet és Irodalom, december 21., 33. p.
425. KUKORELLY Endre: *Istenem, ne romolj*. = Élet és Irodalom, december 21., 33. p.
426. KUKORELLY Endre: *Sport*. = Napút, 7/47–48. p.
427. KUN Árpád: *Aimé Billion jegyzetfüzetéből*. = Pannon Tükör, 3/9–11. p.
428. KUSTÁR György: *Lázár*. = Zempléni Múzsza, 4/64. p.
429. KUSTÁR György: *Palimpeszt*. = Zempléni Múzsza, 4/65. p.
430. KUSTÁR György: *Valami összehajolt benünk*. = Zempléni Múzsza, 4/66. p.
431. KÜRTI László: *maradni*. = Alföld, 12/24. p.
432. KÜRTI László: *a természetességről valami*. = Magyar Napló, 11/77. p.
433. KÜRTI László: *természeti kép*. = Alföld, 12/24. p.
434. LABODA Róbert: *Feléled*. = Palócföld, 2/37. p.
435. LACKFI János: *Kapaszkodom*. = Magyar Napló, 11/22–23. p.
436. LACKNER László: *Engedd*. = Pannon Tükör, 3/52. p.
437. LACKNER László: *Vázlat magamról*. = Pannon Tükör, 3/52. p.
438. LADÁNYI Mihály: *Dal*. = Tekintet, 6/127. p.
439. LADÁNYI Mihály: *Lenin*. = Tekintet, 6/124–125. p.
440. LADÁNYI Mihály: *Mint a gyökér*. = Tekintet, 6/125–126. p.
441. LADÁNYI Mihály: *Szép hűgaim*. = Tekintet, 6/123–124. p.
442. LADIK Katalin: *Híd, kacagás*. = Napút, 9/45. p.
443. LAJTHOS Nóra: *Személyre szóló szonett*. = Hitel, 11/182. p.
444. LANCZKOR Gábor: *Hangdüsszeia*. Megmenteni. Emlékszem. = Alföld, 11/29. p.
445. LANCZKOR Gábor: *Hangdüsszeia*. (részletek). Elrabolt. A földben fészkelő darazsak. = Parnasszus, 3/85. p.
446. LÁNG Orsolya: *Keep smylng*. = Helikon, november 10., 10. p.
447. LÁNG Orsolya: *Megállapodás*. = Helikon, november 10., 10. p.
448. LÁNG Orsolya: *-telen*. = Helikon, november 10., 10. p.
449. LÁSZLÓ György: *Anyám koporsón táncol*. = Helikon, december 25., 15. p.
450. LÁZÁR Balázs: *A Bolond utolsó előtti éneke*. = Eső, 4/35. p.

451. LÁZÁR Balázs: *Csillagdzsúdó*. = Magyar Napló, 11/76. p.
452. LÁZÁR Balázs: *Elérhető ég*. = Magyar Napló, 11/76. p.
453. LÁZÁR Balázs: *Keszthelyi anzix*. = Eső, 4/35–36. p.
454. LÁZÁR Júlia: *Ha*. = Élet és Irodalom, december 2., 14. p.
455. LÁZÁR Júlia: *Lónyay utca*. = Élet és Irodalom, december 2., 14. p.
456. LÁZÁR Júlia: *Szépség*. = Élet és Irodalom, december 2., 14. p.
457. LEGÉNDY Jácint: *Csupán a türelem*. modellvers. = Hévíz, 6/532. p.
458. LÉKA Géza: *Csoóri Sándor temetésén*. = Hitel, 11/31. p.
459. LENGYEL Géza: *Átlagos*. (Családi kör). = Ezredvég, 6/36–37. p.
460. LENGYEL Géza: *Átlagos*. Családi kör. = Hitel, 12/102–103. p.
461. LENGYEL Géza: *A futó és a varjú*. = Hitel, 12/103. p.
462. LEZSÁK Sándor: *Csoóri Sándor látogatói*. = Hitel, 11/138–139. p.
463. LISZKA Gyöngy: *Mozdulatlan*. = Magyar Napló, 12/58. p.
464. LÖRINCZ Teréz: *A gazdag ifjú*. = Vigilia, 12/949. p.
465. LÖRINCZ Teréz: *Maté*. = Vigilia, 12/949. p.
466. LÖRINCZ Teréz: *Veronika*. = Vigilia, 12/949. p.
467. LÖVÉTEI LÁZÁR László: *Születésnap epistola-féle*. = Forrás, 11/129. p.
468. MADÁR János: *Enyém*. = Hévíz, 4–5/405. p.
469. MADÁR János: *Utolsó vallomás*. = Hévíz, 4–5/405. p.
470. MAGÉN István: *A bit tárgyai*. = Ezredvég, 6/15–17. p.
471. MAGYAR Eszter Csenge: *Estéknént*. = Irodalmi Jelen, 11/140. p.
472. MAGYAR Eszter Csenge: *Holtprofi(I)*. = Irodalmi Jelen, 11/136. p.
473. MAGYAR Eszter Csenge: *panellakók*. = Irodalmi Jelen, 11/137–138. p.
474. MAGYAR Eszter Csenge: *A szalonban*. = Irodalmi Jelen, 11/135. p.
475. MAGYAR Eszter Csenge: *Szitok csöndben*. = Irodalmi Jelen, 11/139. p.
476. MAGYAR Eszter Csenge: *Utóirat*. = Irodalmi Jelen, 11/136. p.
477. MARCZIN I. Bence: *Két ünnep közt*. = Zempléni Múzsza, 4/62. p.
478. MARCZIN I. Bence: *Raszter*. = Zempléni Múzsza, 4/63. p.
479. MARKÓ Béla: *Annézia*. = Eső, 4/3. p.
480. MARKÓ Béla: *Bent árnyékok vet.* = Eső, 4/3. p.
481. MARKÓ Béla: *Nyári apokrif*. = Eső, 4/4. p.
482. MARKÓ Béla: *Az út vége*. = Kortárs, 12/9. p.
483. MARNÓ János: *Aki*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
484. MARNÓ János: *Hommage à Beckett*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
485. MARNÓ János: *Horror vacui*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
486. MARNÓ János: *Hűlt portré*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
487. MARNÓ János: *Konyhanyelven*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
488. MARNÓ János: *Mélanie titka*. = Jelenkor, 11/1142–1144. p.
489. MARNÓ János: *Mi hever az avaron?* = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
490. MARNÓ János: *Mielőtt a szárke sárgás árnyalata*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
491. MARNÓ János: *Mikor*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
492. MARNÓ János: *Spirálisok*. = Vigilia, 11/825. p.
493. MARNÓ János: *Szerelem a tanyán*. = Vigilia, 11/826. p.
494. MARNÓ János: *Szerelmesverssor*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
495. MARNÓ János: *A színművészet*. = Vigilia, 11/825–826. p.
496. MARNÓ János: *Versbevezés*. = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
497. MÉHES Károly: *Hallgasson oda*. = Jelenkor, 11/1121–1122. p.
498. MÉHES Károly: *Húsvétolás*. nagypéntekesdi. nagyszombatósdi. feltámadósdi. = Pannon Tükör, 3/12–13. p.
499. MESTERHÁZY Balázs: *...egyét lépni*. = Tiszatáj, 11/13–14. p.
500. MESTERHÁZY Balázs: *Szfévezés van*. = Tiszatáj, 11/14–15. p.
501. MÉSZÖLY Ágnes: *Múzsza*. = Pannonhalmi Szemle, 4/70–71. p.
502. MEZEY Katalin: *Ez nem ő*. = Magyar Napló, 11/20. p.
503. MEZEY Katalin: *Megnézni, hogy van*. = Magyar Napló, 11/21. p.
504. MEZEY Katalin: *Nem tudom eltakarítani*. = Magyar Napló, 11/21. p.
505. MEZEY Katalin: *Tényleg kimosod?* = Magyar Napló, 11/20. p.
506. MIKLYA Csanád: *Matematika*. = Hévíz, 6/540. p.
507. MIKLYA Zsolt: *Angina*. Koszorú egy szontregényből. = Alföld, 11/22–28. p.

508. MIKLYA Zsolt: *Búcsú a Dunától.* = Bárka, 6/55–56. p.
509. MIKLYA Zsolt: *Bújó.* = Mozgó Világ, 12/68–69. p.
510. MIKLYA Zsolt: *Nagy kalap nagy keréken.* = Bárka, 6/56–57. p.
511. MIKLYA Zsolt: *Síkok, 1965.* = Mozgó Világ, 12/69–70. p.
512. MOHÁCSI Balázs: *asszonyom a város lusta napon.* = Jelenkor, 11/1137–1138. p.
513. MOHAI Aletta: *Bunyevác devójke.* = Napút, 9/40. p.
514. MOLNÁR Gábor: *Parányi Jövő.* = Pannon Tükör, 3/39. p.
515. MRENA Julianna: *Budapest.* = Eső, 4/9–10. p.
516. MRENA Julianna: *Kavarog.* = Eső, 4/10. p.
517. MRENA Julianna: *Kicsi dal.* = Eső, 4/9. p.
518. MURÁNYI Zita: *Csoóri.* = Eső, 4/38–39. p.
519. MURÁNYI Zita: *Csütörtök.* = Eső, 4/38. p.
520. MURÁNYI Zita: *EP.* = Eső, 4/39. p.
521. MURÁNYI Zita: *főnn most.* = Vigilia, 12/944. p.
522. MURÁNYI Zita: *jolly joker.* = Mozgó Világ, 12/71–72. p.
523. MURÁNYI Zita: *katarzis.* = Vigilia, 12/943–944. p.
524. MURÁNYI Zita: *még láttam...* = Vigilia, 12/944. p.
525. MURÁNYI Zita: *palánk.* = Mozgó Világ, 12/71. p.
526. MUSZKA Sándor: *Eső.* = Irodalmi Jelen, 11/35. p.
527. MUSZKA Sándor: *Hazafele.* = Irodalmi Jelen, 11/32. p.
528. MUSZKA Sándor: *A híd.* = Irodalmi Jelen, 11/34. p.
529. MUSZKA Sándor: *Lecke.* = Irodalmi Jelen, 11/35. p.
530. MUSZKA Sándor: *Lugas.* = Irodalmi Jelen, 11/33. p.
531. NÁDASDY Ádám: *Akit irigylek.* = Apokrif, 3/11. p.
532. NÁDASDY Ádám: *Étvágy.* = Apokrif, 3/8. p.
533. NÁDASDY Ádám: *Koplalni készülök.* = Apokrif, 3/7. p.
534. NÁDASDY Ádám: *Megfizettem.* = Apokrif, 3/9. p.
535. NAGY Betti: *Azt mondom.* = Hévíz, 4–5/404. p.
536. NAGY Gábor: *Álmatlanság.* = Magyar Napló, 12/19. p.
537. NAGY Gábor: *Ha volna visszaút.* = Hítel, 11/53. p.
538. NAGY Rita: *72,8% víz.* = Napút, 9/84. p.
539. NAGY Rita: *Hogy milyen.* = Napút, 9/84. p.
540. NAGY Zopán: *Fragmentumok, szövegroncok, no. II.* = Magyar Műhely, 4/5–9. p.
541. NAGY Zopán: *Szédülések, rigmusok...* Sol Invictus. Lycæinae. Feriatum. = Bárka, 6/35–36. p.
542. NAGYHÁZI Márton: *A Felbők Ura.* = Magyar Napló, 12/61. p.
543. NÉMETH András: *Bengáli tigriscsalád.* = Ezredvég, 6/12. p.
544. NÉMETH András: *A jegesmedvehím őszinte aggodalma elhagyott családjáért.* = Ezredvég, 6/10. p.
545. NÉMETH András: *A nagykorúságig.* = Ezredvég, 6/10. p.
546. NÉMETH András: *Panthera leo.* = Ezredvég, 6/11. p.
547. NÉMETH Gábor Dávid: *Jég.* = Hévíz, 4–5/392. p.
548. NÉMETH Gábor Dávid: *Közelítő.* = Ex Symposion, 2/49. p.
549. NÉMETH Gábor Dávid: *Szoba.* = Ex Symposion, 2/49. p.
550. NYERGES Gábor Ádám: *Berendezkedés.* = Jelenkor, 12/1277–1278. p.
551. NYERGES Gábor Ádám: *Egyéves, fekete.* = Parnasszus, 3/91. p.
552. NYERGES Gábor Ádám: *Egy együttérző bangsúly eltöltött szándékával.* = Alföld, 11/35. p.
553. NYERGES Gábor Ádám: *A következő percek érkezők.* = Alföld, 11/34. p.
554. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, az álmodó.* = Alföld, 11/32–33. p.
555. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a gyáva.* = Alföld, 11/33–34. p.
556. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a szobrász.* = Alföld, 11/33. p.
557. NYÍRFALVI Károly: *A fogalmak tisztázására.* = Ezredvég, 6/8. p.
558. NYÍRFALVI Károly: *Pocsék idő...* = Ezredvég, 6/7. p.
559. OLÁH András: *bújóska.* = Alföld, 12/8. p.
560. OLÁH András: *ha mégis vissza tudnál jönni.* = Alföld, 12/7. p.
561. OLÁH András: *ketrecek.* = Alföld, 12/7–8. p.
562. OLÁH András: *selejtezés után.* = Alföld, 12/6–7. p.
563. OLÁH András: *Törvénytelenül.* = Ezredvég, 6/7. p.
564. OLÁH Dóra: *Fekete lyuk.* = Napút, 9/39. p.
565. OLÁH Dóra: *Mágnesesség.* = Napút, 9/39. p.
566. OLÁH Dóra: *Sötét anyag.* = Napút, 9/39. p.

567. OLÁH János: *Átlépve.* = Magyar Napló, 11/19. p.
568. OLÁH János: *Bornemisza óta.* = Magyar Napló, 11/36. p.
569. OLÁH János: *A csodaszarvas elvesztése.* = Magyar Napló, 11/44. p.
570. OLÁH János: *Elérhetetlen föld.* = Magyar Napló, 11/26. p.
571. OLÁH János: *Földem.* = Magyar Napló, 11/11. p.
572. OLÁH János: *Hársak alja.* = Magyar Napló, 11/3. p.
573. OLÁH János: *Kéz a kézben.* = Magyar Napló, 11/28. p.
574. OLÁH János: *Mint drótozott cserépedény.* = Magyar Napló, 11/18. p.
575. OLÁH János: *A nemlét dallama.* = Magyar Napló, 11/6. p.
576. OLÁH János: *Olthatatlan.* = Magyar Napló, 11/19. p.
577. OLÁH János: *Pinczeszeri elégia.* = Magyar Napló, 11/80. p.
578. OLÁH János: *Robinson.* = Magyar Napló, 11/28. p.
579. OLÁH János: *Tarkón lőtt ősz.* = Magyar Napló, 11/18–19. p.
580. PÁL Sándor Attila: *Aratóének.* = Tiszatáj, 11/30–31. p.
581. PÁL Sándor Attila: *Balladás dal.* = Tiszatáj, 11/31. p.
582. PÁL Sándor Attila: *Pár.* = Tiszatáj, 11/30. p.
583. PÁL Sándor Attila: *Pásztor dal.* = Tiszatáj, 11/30. p.
584. PAP Lenke: *Tavaszi zene.* = Palócföld, 2/17. p.
585. PAPP Attila Zsolt: 2076. = Helikon, november 25., 1. p.
586. PAPP Zoltán, P.: *Szlamol-futam.* = Napút, 7/98. p.
587. PAPP Zoltán, P.: *Szumó-birkózás.* = Napút, 7/99. p.
588. PAPP-FÜR János: *nokturn.* = Palócföld, 2/44. p.
589. PAPP-FÜR János: *A nulladik napon.* = Palócföld, 2/44. p.
590. PARTI NAGY Lajos: *Leág, emlékkönyv.* = Jelenkor, 11/1097–1098. p.
591. PAYER Imre: *Így vagyok úgy.* = Parnasszus, 3/95. p.
592. PAYER Imre: *A törzs alattomosága.* = Parnasszus, 3/95. p.
593. PEER Krisztián: *Utószazon.* = Hévíz, 6/506–507. p.
594. PEER Krisztián: *Visszatekintve.* = Hévíz, 6/505–506. p.
595. PEJIN Lea: *Nyugati csiga körfűrészszel álmodik.* = Magyar Napló, 12/64. p.
596. PEJIN Lea: *Soroznak.* = Magyar Napló, 12/64. p.
597. PÉNTÉK Imre: *töltelék.* = Hítel, 12/21. p.
598. PETŐCZ András: *Párizsban a macskák.* = Élet és Irodalom, december 21., 27. p.
599. PETZ György: *Labda.* = Napút, 7/46. p.
600. PINTÉR Lajos: *két mese.* = Forrás, 11/136. p.
601. POLGÁR Kristóf: *Talán biba.* = Magyar Napló, 12/63. p.
602. POLLÁGH Péter: *Gyanakvó kék.* = Pannon Tükör, 3/15. p.
603. POLLÁGH Péter: *Mindenki legyen jó.* = Pannon Tükör, 3/14. p.
604. PUSKÁS Dániel: *Chagall: Kék falu.* = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
605. PUSKÁS Dániel: *Rembrandt: Danaé.* = Élet és Irodalom, december 2., 17. p.
606. RÁCZ Péter: *Titkolt vonzalmaim.* = Élet és Irodalom, december 21., 28. p.
607. RADNÓTI Miklós: *Téli vasárnap.* = Napút, 7/4. p.
608. RATKÓ József: *Fiatalok.* = Magyar Napló, 12/35. p.
609. REMÉNYI József Tamás – TARJÁN Tamás: *versparódiák.* Oravecz Imre: *A megfelelő vers.* Sajó László: *A hatodik X után.* = Kortárs, 12/7–8. p.
610. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Egy kis barna gyík.* = Irodalmi Jelen, 12/61. p.
611. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Yacht Club, naplemente.* = Irodalmi Jelen, 12/59–60. p.
612. ROZSNYAI Ervin: *Tűnődő.* = Ezredvég, 6/75–76. p.
613. RÖHRIG Géza: *Lenin.* = Ex Symposion, 2/25. p.
614. RÖHRIG Géza: *vágy.* = Élet és Irodalom, december 21., 30. p.
615. SAITOS Lajos: *A születés másnapján.* = Vigilia, 12/948–949. p.
616. SAITOS Lajos: *A születésem másnapján.* = Confessio, 4/60. p.
617. SAITOS Lajos: *Túl a fényeken.* = Vigilia, 12/948. p.
618. SAJÓ László: *Lézengés vasárnap délelőtt.* = Kortárs, 12/6. p.
619. SÁNTA Gábor: *Nagyapa.* = Hévíz, 6/531. p.
620. SÁRKÁNY Tímea: *bazaút, kispárnával.* = Irodalmi Jelen, 11/47–48. p.
621. SÁRKÁNY Tímea: *pityókastop.* = Irodalmi Jelen, 11/48–49. p.
622. SCHEIN Gábor: *Nincs arra mód.* = Élet és Irodalom, december 21., 30. p.
623. SEBESTYÉN-JÁGER Orsolya: *Édenkert.* = Confessio, 4/60–61. p.

624. SERES Lili Hanna: *Porladás*. = Ex Symposion, 2/19. p.
625. SERES Lili Hanna: *Tovább*. = Ex Symposion, 2/19. p.
626. SIMON Márton: *Alászáll*. = Élet és Irodalom, november 4., 17. p.
627. SIMON Márton: *Boldogság*. = Élet és Irodalom, november 4., 17. p.
628. SIMON Márton: *Idill*. = Élet és Irodalom, november 4., 17. p.
629. SIMON Márton: *Nyár*. = Jelenkor, 12/1273. p.
630. SIMON Márton: *Ősz*. = Jelenkor, 12/1274–1275. p.
631. SIMON Márton: *Remény*. = Élet és Irodalom, november 4., 17. p.
632. SIMON Márton: *A rókok esküvője*. = Élet és Irodalom, december 21., 28. p.
633. SIMON Márton: *Sírni*. = Élet és Irodalom, november 4., 17. p.
634. SIMON Márton: *Sötét*. = Élet és Irodalom, november 4., 17. p.
635. SIMON Márton: *Tavas*. = Jelenkor, 12/1274. p.
636. SIMON Márton: *Tél*. = Jelenkor, 12/1273–1274. p.
637. SIMONFY József: *asztalnál*. = Helikon, november 10., 15. p.
638. SIMONFY József: *dalnok*. = Helikon, november 10., 15. p.
639. SIMONFY József: *ugyanext*. = Helikon, november 10., 15. p.
640. SIMOR András: 1957. = Ezredvég, 6/51. p.
641. SIMOR András: *Alexandrinok*. = Tekintet, 6/122. p.
642. SIMOR András: *Arany imitáció*. = Ezredvég, 6/52. p.
643. SIMOR András: *A Fontos történetek trójáról*. = Ezredvég, 6/52. p.
644. SIMOR András: *Gergely Sándor*. = Ezredvég, 6/51. p.
645. SIMOR András: *Ki volt Benda?* = Ezredvég, 6/52. p.
646. SIMOR András: *Odaát ideát*. = Ezredvég, 6/51. p.
647. SIMOR András: *Sándor Kálmán*. = Ezredvég, 6/51. p.
648. SISKA Péter: *Mínusz egy*. = Ex Symposion, 2/52. p.
649. SISKA Péter: *Valóságbiány*. = Ex Symposion, 2/52. p.
650. SOLYMOSI Glória: *Bodza*. = Pannon Tükör, 3/18. p.
651. SOLYMOSI Glória: *Bükkszék*. = Pannon Tükör, 3/19. p.
652. SOLYMOSI Glória: *Eső*. = Pannon Tükör, 3/19. p.
653. SOLYMOSI Glória: *Fióka*. = Pannon Tükör, 3/18. p.
654. SOMORJAI Réka: *felismerés*. = Zempléni Múzsza, 4/59. p.
655. SOMORJAI Réka: *fiastyúk*. = Zempléni Múzsza, 4/60. p.
656. SOMORJAI Réka: *hullámvérés*. = Zempléni Múzsza, 4/58. p.
657. SOMORJAI Réka: *madáríjesztés*. = Zempléni Múzsza, 4/61. p.
658. SOMOS Béla: *Egy öléls a kerten túl, az erdőn*. = Hítel, 12/94–95. p.
659. SÓS Dóra: *Eloldódás*. = Parnasszus, 3/90. p.
660. SÓS Dóra: *Muszáj Purgatórium*. = Parnasszus, 3/88–89. p.
661. STANKOVICS Marianna: *Szólamok*. = Magyar Műhely, 4/1. p.
662. STERMECZKY Zsolt Gábor: *?* = Pannon Tükör, 3/20. p.
663. STERMECZKY Zsolt Gábor: *prédikáció*. = Pannon Tükör, 3/20. p.
664. SZABÓ Dárió: *04–11. napjára egy kis játékszer*. = Ezredvég, 6/25. p.
665. SZABÓ Dárió: *asszem hétfe van*. = Ezredvég, 6/26. p.
666. SZABÓ Dárió: *az ez sincs még kész baikuja*. = Ezredvég, 6/25. p.
667. SZABÓ Gergely: *alattomos*. = Tiszatáj, 11/33. p.
668. SZABÓ Gergely: *lélekterasz*. = Tiszatáj, 11/33. p.
669. SZARKA István: *A föltétlen parancs*. = Ezredvég, 6/19. p.
670. SZARKA István: *Napszak*. = Ezredvég, 6/19. p.
671. SZEBEŇYI Ildikó: *Ne mondj semmit*. = Napút, 9/37. p.
672. SZEBEŇYI Ildikó: *Vállalom*. = Napút, 9/36. p.
673. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Pity*. = Magyar Napló, 12/20. p.
674. SZENDERÁK Bence: *Csendrendelet*. kilengés. súly. mellkas. beszéd. madarak. = Hévíz, 6/538–539. p.
675. SZENTMÁRTONI János: *Előhang*. = Magyar Napló, 11/72. p.
676. SZIGETI György: *Szép az élet*. = Tekintet, 6/22–23. p.
677. SZIJJ Ferenc: *Keserű idő*. Visszafordulás/Halas (1). = Élet és Irodalom, december 21., 33. p.
678. SZIKRA János: *Látogatás*. = Hítel, 11/134. p.
679. SZILÁGYI Ákos: *Kossuth Lajos Torinóban*. = Ex Symposion, 2/32. p.
680. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Körmagyar*. = Élet és Irodalom, december 21., 30. p.

681. SZOKOLAY Zoltán: *Leteszi a tollat*. = Palócföld, 2/58–59. p.
682. SZÖCS Petra: *Nagyidő*. = Élet és Irodalom, december 21., 30. p.
683. SZÖLLÖSI Máttyás: *C. jegyzeteiből. (9.)* = Apokrif, 3/37. p.
684. SZÖLLÖSI Zoltán: *Szólók hozzád*. = Hítel, 11/139. p.
685. SZTANÓ László: *Flört, kissé esetenül*. = Ezredvég, 6/28–29. p.
686. SZTANÓ László: *Megint*. = Ezredvég, 6/30–31. p.
687. SZUTORISZ Szabolcs Bence: *Álarc*. = Eső, 4/10–11. p.
688. SZUTORISZ Szabolcs Bence: *Írisz*. = Eső, 4/11. p.
689. SZUTORISZ Szabolcs Bence: *Tépfőg*. = Eső, 4/11–12. p.
690. SZÜGYI Zoltán: *Kétszázhuszonegyedik nap*. = Hévíz, 4–5/391. p.
691. TÁBOR Ádám: *Fel*. = Parnasszus, 3/39. p.
692. TÁBOR Ádám: *Fölkelőben*. = Parnasszus, 3/6. p.
693. TÁBOR Ádám: *Katorzsüé*. = Parnasszus, 3/38. p.
694. TÁBOR Ádám: *kísérleti fázis*. = Parnasszus, 3/37. p.
695. TÁBOR Ádám: *Korhű próféta fobásza*. = Parnasszus, 3/7. p.
696. TÁBOR Ádám: *könyvölom*. = Parnasszus, 3/38. p.
697. TÁBOR Ádám: *Légvárakat gyémántból építettem*. = Parnasszus, 3/5. p.
698. TÁBOR Ádám: *Nem-mező*. = Parnasszus, 3/37. p.
699. TÁBOR Ádám: *Tíz tézis a költészetről*. = Parnasszus, 3/8. p.
700. TAKÁCS Zsuzsa: *Egy könyvtár felszámolása*. = Alföld, 12/3. p.
701. TAKÁCS Zsuzsa: *Szólni csak*. = Alföld, 12/4. p.
702. TAKÁCS Zsuzsa: *A szürke ballonos álom újra kísértett*. = Alföld, 12/3. p.
703. TAMÁS Menyhért: *Megírhatatlan vers*. = Kortárs, 11/16. p.
704. TAMÁS Menyhért: *Olvasd az utat*. = Kortárs, 11/16. p.
705. TAMÁS Menyhért: *Szegélyezd*. = Kortárs, 11/16. p.
706. TAMÁSI József: *falú bolondja*. = Ezredvég, 6/56–57. p.
707. TAMÁSI József: *így van jól*. = Ezredvég, 6/57–58. p.
708. TAMÁSI József: *ketten csendesen*. = Ezredvég, 6/55–56. p.
709. TAMÁSI József: *innen el*. = Ezredvég, 6/54–55. p.
710. TAMÁSI József: *mint a beton*. = Ezredvég, 6/59. p.
711. TAMÁSI József: *egy újabb értelmetlen vers*. = Ezredvég, 6/53–54. p.
712. TANDORI Dezső: *Út fordulói*. = Kortárs, 12/5. p.
713. TARBAY Ede: *Nebéz búcsú a délutáni alvás örömetől*. = Magyar Napló, 12/8. p.
714. TARBAY Ede: *Nebéz búcsú a látás örömetől*. = Magyar Napló, 12/8. p.
715. TATÁR Sándor: *Most kérjek kegyelmet? Ilyen bünlajstrommal?! = Mozgó Világ, 12/73–74. p.*
716. TATÁR Sándor: *Tényleg nincs REWIND?? Akkor én jól...* = Mozgó Világ, 12/75. p.
717. TISZAI P. Imre: *József Attilához*. (Költészet napja). = Napút, 9/42–43. p.
718. TISZAI P. Imre: *Mit érzel?* (Balassi-strófák). = Napút, 9/43. p.
719. TOLNAI Ottó: *Estike*. = Jelenkor, 12/1225–1227. p.
720. TORNAI József: *Csak az ember...* = Alföld, 12/26. p.
721. TORNAI József: *Nem vagy te árva*. = Hítel, 11/5–6. p.
722. TORNAI József: *Olyan szép vagy, majd meghalok*. = Alföld, 12/25. p.
723. TOROCZKAY András: *Apa*. = Ex Symposion, 2/25. p.
724. TOROCZKAY András: *A ház*. = Alföld, 12/12. p.
725. TOROCZKAY András: *Ködszállás*. = Alföld, 12/12–13. p.
726. TOROCZKAY András: *Medvék, autók, istenek, hajók*. = Jelenkor, 11/1178–1180. p.
727. TOROCZKAY András: *Piros játszótér*. = Jelenkor, 11/1180. p.
728. TOROCZKAY András: *A veréből*. = Alföld, 12/13–14. p.
729. TÓTH Erzsébet: *Betegutak*. = Élet és Irodalom, november 25., 17. p.
730. TÓTH Erzsébet: *Hogy virágozzak*. = Hítel, 11/149–151. p.
731. TÓTH Erzsébet: *Kínai legyező*. = Élet és Irodalom, november 25., 17. p.
732. TÓTH Krisztina: *Sunday*. = Élet és Irodalom, december 21., 39. p.
733. TÖZSÉR Árpád: 1935. október 6. = Kortárs, 12/4. p.
734. TURBULY Lilla: *Tengerészcsomó*. = Hévíz, 4–5/387. p.
735. TURCZI István: *Úgy írják, ahogy mások imádkoznak*. = Palócföld, 2/3. p.

736. TURI Tímea: *Barátainak*. = Jelenkor, 11/1176. p.
737. TURI Tímea: *Detektívutakör*. = Hévíz, 4–5/386. p.
738. TURI Tímea: *Engem tönkretettek a feministák*. = Hévíz, 4–5/385. p.
739. TURI Tímea: *Találkozó*. = Jelenkor, 11/1177. p.
740. TURI Tímea: *Vendégek vagytok*. = Hévíz, 4–5/384. p.
741. VARGA Imre: *A fekete ágyon*. = Élet és Irodalom, december 21., 27. p.
742. VARGA Lilla: *Emlék*. = Tiszatáj, 12/12. p.
743. VARGA Lilla: *A macskás nő*. = Tiszatáj, 12/14. p.
744. VARGA Lilla: *Miniszternézőbe*. Utazásaim Benjaminsal. = Tiszatáj, 12/13. p.
745. VARGA Melinda: *Becsukott szemmel*. = Pannon Tükör, 3/21. p.
746. VARGA Melinda: *az insomniások kívánsága*. = Pannon Tükör, 3/21. p.
747. VARGA Melinda: *Monostori rózsák*. = Helikon, november 10., 15. p.
748. VARGA Melinda: *A nem női vers*. = Irodalmi Jelen, 12/17–18. p.
749. VARGA Melinda: *Tintakék*. = Pannon Tükör, 3/21. p.
750. VARGA Melinda: *Variációk az időre*. I. Éj. II. Napforduló. III. Hajnal. IV. Türelm-játék. V. Tömbvirágzás. VI. Tűzminta. = Helikon, november 10., 15. p.
751. VÁRI FÁBIÁN László: *Attól fogva*. = Magyar Napló, 11/57. p.
752. VÁRI FÁBIÁN László: *Csoóri Sándorhoz* (közel hajolva). = Hitel, 11/169. p.
753. VARRÓ Dániel: *Mánia*. = Hévíz, 6/522–523. p.
754. VAS Máté: *bardo*. (jelentés). (ami égig ér). (ami összetart). = Apokrif, 3/12–13. p.
755. VASADI Péter: *Hasonlat*. = Vigilia, 12/940–941. p.
756. VASADI Péter: *A magdalai (II.)*. = Vigilia, 12/940. p.
757. VASADI Péter: *Sírató*. = Magyar Napló, 11/52. p.
758. VASS Csaba: *letisztázatlan*. = Irodalmi Jelen, 12/124–125. p.
759. VASS Csaba: *A százkettesen*. = Irodalmi Jelen, 12/126–127. p.
760. VASS Tibor: *Kakkavicsok, kincseim*. Az El, Kondor, pláza idejéből. = Zempléni Múza, 4/67–70. p.
761. VASY Géza: *Csont*. = Magyar Napló, 11/55. p.
762. VÉGH Attila: *Szóparton*. = Napút, 9/46–48. p.
763. VERES Tamás: *Apokalipszis ma*. = Tiszatáj, 12/3. p.
764. VIDRA Réka: *Azt hittem, nem fog fájni*. = Eső, 4/14. p.
765. VIDRA Réka: *Bámulom a bátralévő időt*. = Eső, 4/13. p.
766. VIDRA Réka: *Az én tündérvilágomban*. = Eső, 4/14. p.
767. VIDRA Réka: *Ennyire futja*. = Eső, 4/13. p.
768. VIDRA Réka: *Ha az elmúlás tiszta hangját akarod*. = Eső, 4/13. p.
769. VIDRA Réka: *Hogy nagyon szeretsz*. = Eső, 4/12. p.
770. VIDRA Réka: *Kijár belőle a hegedülelek*. = Eső, 4/12. p.
771. VIDRA Réka: *Kínos nézet*. = Eső, 4/12. p.
772. VIDRA Réka: *[Nincs cím]*. = Eső, 4/15. p.
773. VIDRA Réka: *Parafázis*. = Eső, 4/13. p.
774. VIDRA Réka: *A szerelem elműlik*. = Eső, 4/13. p.
775. VIDRA Réka: *Te meghackelni akarod a világot*. = Eső, 4/14. p.
776. VISKY András: *Mózes temetése*. = Élet és Irodalom, december 21., 40. p.
777. VÖRÖS István: *Angyalkézre!* = Parnasszus, 3/103. p.
778. VÖRÖS István: *A boldogság lehetősége*. = Parnasszus, 3/102. p.
779. VÖRÖS István: *A búvár elszabadul*. = Irodalmi Jelen, 11/18–19. p.
780. VÖRÖS István: *Két héttel az autók és társai megszűnése után*. = Napút, 9/48–51. p.
781. VÖRÖS István: *Megszelídített medúzák*. = Vigilia, 12/941–942. p.
782. VÖRÖS István: *Szülők önvizsgálata*. = Parnasszus, 3/101. p.
783. VÖRÖS István: *Üvegpadló, paletta, denevér*. = Irodalmi Jelen, 11/16–17. p.
784. VÖRÖS István: *A vallások fizikájához*. = Vigilia, 12/942–943. p.
785. ZALÁN Tibor: *Áthajlás az őszbe*. = Kortárs, 12/3. p.
786. ZALÁN Tibor: *Erőd és katamarán*. = Magyar Napló, 12/7. p.
787. ZALÁN Tibor: *Hullámverés*. = Forrás, 12/34–36. p.
788. ZALÁN Tibor: *Legendák városa*. = Eső, 4/36. p.
789. ZALÁN Tibor: *Önmagától elváló*. = Bárka, 6/47–48. p.
790. ZALÁN Tibor: *Ősz-fosztlányok*. = Alföld, 11/4–6. p.
791. ZALÁN Tibor: *Reggel*. = Eső, 4/37. p.
792. ZALÁN Tibor: *Találkozás Ithakában*. = Kortárs, 11/3–4. p.

793. ZALÁN Tibor: *Tünődések az elmondhatóságról*. = Alföld, 11/3–4. p.
794. ZALÁN Tibor: *Vers az életéről*. = Bárka, 6/49–50. p.
795. ZALÁN Tibor: *Találkozás Mükénében*. = Hid, 10–11/7–9. p.
796. ZÁVADA Péter: *Oidipusz*. = Alföld, 12/22–23. p.
797. ZSILLE Gábor: *Utolsó látogatás*. = Magyar Napló, 11/73. p.

Rövidpróza

798. ÁGOSTON László, T.: *Durrdefekt*. = Ezredvég, 6/32–36. p.
799. AMRAN, Ahmed: *Életkör*. = Eső, 4/33–34. p.
800. ANDRÁSSY József: *Schlössberg ostroma*. = Irodalmi Jelen, 12/19–29. p.
801. ANDRÉ Krisztina: *Lámpaoltató*. = Helikon, november 25., 13. p.
802. ANDRÉ Krisztina: *Pacaszeny*. = Helikon, november 25., 13. p.
803. ANDRÉ Krisztina: *Szélszendkirály*. = Helikon, november 25., 13. p.
804. ANTAL Balázs: *Hallgatás*. = Élet és Irodalom, november 11., 16. p.
805. ANTAL Balázs: *A Kreón bolygó költői*. = Helikon, november 25., 15–16. p.
806. ANTAL Balázs: *Sóvárgás*. = Bárka, 6/16–23. p.
807. BAKOS Gyöngyi: *Hét napig esik*. = Tiszatáj, 11/40–43. p.
808. BAKOS Gyöngyi: *Kopaszi*. = Hévíz, 6/533–535. p.
809. BALLAI László: *A szabadság adója*. = Ezredvég, 6/3–7. p.
810. BALOGH Ádám: *Kis indiánkönyv*. = Eső, 4/51–52. p.
811. BÁN Zsófia: *Mint a fák*. = Élet és Irodalom, december 21., 38. p.
812. BÁNYAI Tamás: *Karantén*. = Pannon Tükör, 3/23–29. p.
813. BECK Tamás: *Gól*. = Hévíz, 4–5/369–371. p.
814. BECK Tamás: *Parázs*. = Élet és Irodalom, december 9., 16. p.
815. BENE Zoltán: *Fekete húr*. = Tiszatáj, 12/17–20. p.
816. BENEDEK Szabolcs: *A férj*. = Hévíz, 4–5/352–360. p.
817. BENEDEK Szabolcs: *Tányérsapka*. = Tekintet, 6/24–33. p.
818. BEREMÉNYI Géza: *Egy nyári élményem*. = Hévíz, 4–5/305–332. p.
819. BERTA Ádám: *Kékkút*. = Hévíz, 6/524–528. p.
820. BERTA Ádám: *Nebéz becsomagolni*. = Élet és Irodalom, november 11., 15. p.
821. BERZSENYI Tamás: *Visszapillantó*. (Robert Graysmith nélküli bűnügy). = Apokrif, 3/15–23. p.
822. BESE Bernadett: *Eszipresszó tej és cukor nélkül, meg egy croissant*. = Magyar Napló, 12/48. p.
823. BORCSA Imola: *Leopárdminta*. = Helikon, december 25., 12. p.
824. BORCSA Imola: *Sugárutak*. = Helikon, november 25. 10–11. p.
825. CZAKÓ Gábor: *Dávid herceg és térkép*. = Bárka, 6/33–34. p.
826. CZAKÓ Gábor: *Mama útja*. = Hitel, 12/45–47. p.
827. CSABAI László: *A hegycsúcs árnyékában*. = Élet és Irodalom, december 2., 15. p.
828. CSABAI László: *Hívás*. = Kortárs, 11/5–15. p.
829. CSÁJI László Koppány: *Nő selyemtunikában*. = Napút, 9/30–33. p.
830. CSAPLÁRI Vilmos: *A boldogság újraelosztása*. = Élet és Irodalom, december 21., 31. p.
831. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kint, bent, emu*. = Élet és Irodalom, november 25., 14. p.
832. DARVASI László: *Parádiák*. = Élet és Irodalom, december 21., 41. p.
833. DEZSŐ Anna: *Sörív*. = Ezredvég, 6/17. p.
834. DÖME Barbara: *Bába*. = Hévíz, 4–5/398–403. p.
835. DÖME Barbara: *Hosszú futás*. = Irodalmi Jelen, 12/13–16. p.
836. EGRESSY Zoltán: *Bostoni piros*. = Mozgó Világ, 12/76–81. p.
837. EGRESSY Zoltán: *A szultán táncolója*. = Élet és Irodalom, december 16., 15. p.
838. ÉLMER István: *Győzelem delután*. = Napút, 7/31–34. p.
839. ERDÉLYI Dorina: *Átlagos reggel*. = Magyar Napló, 12/53. p.
840. FARKAS András: *Mit hiszek?* = Hid, 10–11/23–24. p.
841. FARKAS Csaba: *Téli kispőrák*. A festményből jött tél. Égdarab az asztalon. = Ezredvég, 6/13–15. p.
842. FECSKE Csaba: *Kockafejű*. = Élet és Irodalom, december 16., 15. p.
843. FECSKE Csaba: *A távirat*. = Vigilia, 11/838–839. p.
844. FERDINANDY György: *Ötvenhat batvan perc alatt*. = Eső, 4/43–49. p.

845. GALABÁRDI Zoltán: *Seresné meggyőződése.* = Ezredvég, 6/78–80. p.
846. GALÁNTAI Zoltán: *A hangyák birodalma.* = Irodalmi Jelen, 12/42–47. p.
847. GARACZI László: *3 hasítás.* (Csupi). (Higany). (Hemü). = Hévíz, 6/543–548. p.
848. GERGELY Ágnes: *Hawaii.* = Mozgó Világ, 11/45–46. p.
849. GODA Gábor: *Hűség.* = Ezredvég, 6/95–98. p.
850. GÖKHAN, Ayhan: *Amikor a gonoszság nagyot lépett a Földön.* [Mese]. = Vigília, 12/952. p.
851. GÖKHAN, Ayhan: *Az Úrjézus és a meztelen csiga.* [Mese]. = Vigília, 12/952. p.
852. HAJÓS Eszter: *Itt vagyok úgy amúgy.* Basque: Kamehamea. = Helikon, november 25., 11. p.
853. HAJÓS Eszter: *Kódob.* = Zempléni Múza, 4/71–72. p.
854. HAJÓS Eszter: *Ottbagytam magam.* Basque: Kamehamea. = Helikon, november 25., 11. p.
855. HAJÓS Eszter: *Tisztára írt papír.* = Zempléni Múza, 4/73–74. p.
856. HAKLIK Tamás: *Romlott narancs.* = Helikon, november 10., 12. p.
857. HALASI Zoltán: *Lépcső.* = Mozgó Világ, 12/67–68. p.
858. HALMI TÓTH Endre: *Sziklatömb.* = Ezredvég, 6/80–83. p.
859. HANDÓ Péter: *Ajándék.* = Ezredvég, 6/20–23. p.
860. HANDÓ Péter: *Sakkvesztély.* = Napút, 7/105–107. p.
861. HÁY János: *Haza.* = Élet és Irodalom, december 21., 37. p.
862. HEITER Tamás: *Vasárnapi ebéd.* = Élet és Irodalom, november 18., 16. p.
863. HORVÁTH Péter: *Kutasi Jóska.* = Élet és Irodalom, november 25., 16. p.
864. HUSZÁR Eszter: *Hátha benyitnak.* = Magyar Napló, 12/57. p.
865. JANCsó Miklós: *Daisy.* = Helikon, december 10. 6–8. p.
866. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Valaki virraszt érted.* = Hévíz, 4–5/415–432. p.
867. JERNEY Gábor: *Apám.* = Élet és Irodalom, november 18., 16. p.
868. JÓDAL Rózsa: *A fotós(s).* = Hid, 10–11/116–126. p.
869. JUHÁSZ Tibor: *Magasugrás.* = Magyar Napló, 12/31. p.
870. JUHÁSZ Tibor: *Mindenki hirdetője.* = Magyar Napló, 12/32–33. p.
871. JUHÁSZ Tibor: *Ünnep.* = Magyar Napló, 12/31–32. p.
872. KALÁSZ István: *Bármikor én is.* = Tekintet, 6/16–21. p.
873. KALÁSZ István: *A tolvaj.* = Pannon Tükör, 3/16–17. p.
874. KARIKÁS Frigyes: *Berci férjhez megyen.* = Ezredvég, 6/102–109. p.
875. KASZA Péter: *Pillanat.* = Napút, 9/27–29. p.
876. KÁVAI Katalin: *Törékeny évek.* = Élet és Irodalom, december 16., 16. p.
877. KERTÉSZ Jenő: *Téboly.* = Irodalmi Jelen, 11/10–15. p.
878. KIRÁLY Farkas: *Ha elfogy a fény.* = Napút, 7/35–39. p.
879. KONRÁD György: *Novemberi emlékezés (1981–2016).* = Élet és Irodalom, december 21., 31. p.
880. KONTRA Ferenc: *Fenn a Zangyalon.* = Bárka, 6/42–46. p.
881. KONTRA Ferenc: *Az ikrek magánya.* = Kortárs, 12/20–23. p.
882. KOPRIVA Nikolett: *Didergés.* = Magyar Napló, 12/57. p.
883. KOVÁCS Dominik – KOVÁCS Viktor: *Mikor a pogácsa sem elég.* = Hévíz, 4–5/393–395. p.
884. KOVÁTS Judit: *Magam, Uram!* = Élet és Irodalom, december 9., 15. p.
885. KÖTTER Tamás: *Az emberek félnek belekeveredni.* = Eső, 4/24–33. p.
886. KÖVES István: *Ártalmatlan tusrajz.* = Ezredvég, 6/26–27. p.
887. LÉGRÁDI Gergely: *Soha, semmit.* = Napút, 7/43. p.
888. LUKÁTS János: *Kolomposi olimpia.* = Napút, 7/40–42. p.
889. LUKÁTS János: *Óbuda vőlegénye.* = Kortárs, 11/18–23. p.
890. MÁRTON László: *Életvesztés.* = Élet és Irodalom, december 21., 32. p.
891. MÁTÉ-TÓTH András: *Oktoih.* = Tiszatáj, 12/34–44. p.
892. MÉNES Attila: *Harmsziáda.* A ménesattilák titokzatos természete. A roller. Egy rejtélyes ügy. Fakó Ida hármasa. Szamuráj. Ádám és Béla. Ne szidd a Profétát! = Mozgó Világ, 12/82–84. p.
893. MESTER Györgyi: *Börtönrapszódia.* = Magyar Műhely, 4/3–4. p.
894. MIZSER Fruzsina: *Vegyesbolti csendes nap – emelt hangvétel.* = Magyar Napló, 12/58–59. p.
895. MOLNÁR Dóra: *Vadak.* = Magyar Napló, 12/60. p.
896. MOLNÁR Erzsébet: *Hátha benyitnak.* = Élet és Irodalom, december 21., 10. p.
897. MOLNÁR Erzsébet: *Mindjárt jégkorszak.* = Élet és Irodalom, november 11., 10. p.

898. MOLNÁR Erzsébet: *Órjárat.* = Élet és Irodalom, november 25., 12. p.
899. MOLNÁR T. Eszter: *Hazatérés.* = Tiszatáj, 32–33. p.
900. MOLNÁR Vilmos: *Minimál mesék II.* Mese a fej vagy írásról. Mese a történetről. Mese a fejekről. = Forrás, 11/130. p.
901. NÁDAS Péter: *Világó részletek.* Emléklapok egy elbeszélő életéből. = Élet és Irodalom, december 21., 35–36. p.
902. NAGY Zsuka: *Barát.* = Eső, 4/15–18. p.
903. NAGY Zsuka: *Hűség.* = Palócföld, 2/4–6. p.
904. OLÁH János: *Nincs Isten.* = Magyar Napló, 11/37–44. p.
905. PAPP Dénes: *Üsse kavics!* = Eső, 4/19–24. p.
906. PAPP Sándor Zsigmond: *Kiskari, nagykari.* = Élet és Irodalom, december 21., 26–27. p.
907. PAPP Sándor Zsigmond: *A kölyök.* = Élet és Irodalom, december 9., 14. p.
908. PAPP Sándor Zsigmond: *Okostelefon.* = Élet és Irodalom, november 11., 14. p.
909. PARA Márton: *ÁrtatLAN.* = Magyar Napló, 12/61–62. p.
910. PATAKI Edit: *Hátország.* = Napút, 9/19–26. p.
911. PATAKI Tamás: *Megszületik Murokffy Tódor Ede.* = Magyar Napló, 12/62–63. p.
912. PÉNTÉK Imre: *Horgásztó.* = Hítel, 12/19. p.
913. PÉNTÉK Imre: *Valamit elrontottam.* = Hítel, 12/20–21. p.
914. PÉTER János: *Szabadság.* = Élet és Irodalom, november 4., 16. p.
915. PETZ György: *Szöcske.* = Napút, 7/45–46. p.
916. PETZ György: *Ütők.* = Napút, 7/44. p.
917. POHL Balázs: *Falszomszédok.* = Hévíz, 4–5/406–411. p.
918. POÓS Zoltán: *Étvágy az imákra.* = Élet és Irodalom, november 4., 15. p.
919. RADNAI István: *Ép testben?* = Napút, 7/51–54. p.
920. ROSS Károly: *A látogatás.* = Tekintet, 6/35–40. p.
921. SÁRKÁNY Dóra: *P. B.* = Napút, 9/79–83. p.
922. SCHEIN Gábor: *Indián a biciklin.* = Élet és Irodalom, november 11., 15. p.
923. SELYEM Zsuzsa: *A napverte sáv.* = Élet és Irodalom, november 25., 15. p.
924. SIGMOND István: *A mintaférj.* = Ezredvég, 6/76–78. p.
925. SOLYMÁR András: *Szajkó.* = Helikon, november 25., 12–13. p.
926. SPIRÓ György: *Kálmánka és a Golf.* = Élet és Irodalom, december 21., 37. p.
927. STROTZ Miklós: *Lelle emlékezete.* = Ezredvég, 6/111–112. p.
928. SZÁNTÓ T. Gábor: *Kötelek.* = Élet és Irodalom, november 18., 15. p.
929. SZATHMÁRI István: *A kabát.* = Kortárs, 12/24–30. p.
930. SZÁVAI Attila: *Vasárnap-szag.* = Irodalmi Jelen, 12/5–8. p.
931. SZÁVAI Géza: *Szerelmem, Vietnam.* = Élet és Irodalom, november 25., 16. p.
932. SZÉGEDI KOVÁCS György: *Imádkozósáská.* = Napút, 8/56. p.
933. SZEKRÉNYES Miklós: *Mi, zöldek.* = Élet és Irodalom, december 9., 16. p.
934. SZEPES Erika: *Diszlexia.* = Napút-füzetek, 110/1–8. p.
935. SZEPES Erika: *Éjszakái.* = Napút-füzetek, 110/25–32. p.
936. SZEPES Erika: *Két kép.* Az ideális. A torz. = Napút-füzetek, 110/21–24. p.
937. SZEPES Erika: *Mókus.* = Napút-füzetek, 110/16–20. p.
938. SZEPES Erika: *Serpenyő.* = Napút-füzetek, 110/9–15. p.
939. SZERÉNYI Szabolcs: *Árváltozás.* Kafka nyomán. = Apokrif, 3/30–36. p.
940. SZIL Ágnes: *Elmenni Izlandra.* = Irodalmi Jelen, 11/50–52. p.
941. SZIL Ágnes: *Őrzi.* = Élet és Irodalom, december 9. 15. p.
942. SZILÁGYI Júlia: *Keringünk?* = Élet és Irodalom, november 4., 16. p.
943. SZILASI László: *Obstipáció.* = Élet és Irodalom, december 21., 40. p.
944. SZOMBATH András: *A magyarok bejövetele.* = Élet és Irodalom, december 2., 16. p.
945. SZÖLLÖSI Barnabás: *Hazaút.* = Ex Symposium, 2/48–58. p.
946. SZVOREN Edina: *Eleken lakik a tolvajisten lánya.* = Hévíz, 6/508–517. p.
947. TAKÁCS Zsuzsa: *A sóbálvány.* = Élet és Irodalom, december 21., 26. p.
948. TAKÁCS Zsuzsa: *Takarítóim távozása után.* = Élet és Irodalom, december 16., 14. p.
949. TÉREY János: *A Bálnában.* = Élet és Irodalom, december 21., 34. p.
950. TOLNAI Ottó: *A fröccsöntés kora.* = Élet és Irodalom, december 21., 29. p.
951. TÓTH Anna: *Laciferi viszonya a macskához.* = Irodalmi Jelen, 11/20–22. p.
952. TÓTH Imre: *A készlet.* = Palócföld, 2/15–17. p.
953. ÜRMÖS Attila: *Can't Buy Me Love!* = Mozgó Világ, 12/87–90. p.
954. VAJNA Ádám: *Isten színes gyurmát vesz.* = Apokrif, 3/40–43. p.
955. VÁNCSA István: *Pholepény.* = Hévíz, 6/551–556. p.

956. VARGA László Edgár: *Jelentés*. = Helikon, december 25., 10–11. p.
957. VÁRI Attila: *A jelenés pincéje*. = Székelyföld, 11/10–20. p.
958. VIDÉKI Bianka: *Településfejlesztés*. = Hévíz, 4–5/343–347. p.
959. WELBACH Lola: *Háztáji démon*. = Hévíz, 4–5/340–342. p.
960. ZENTAI Eta: *Pap nélkül*. = Irodalmi Jelen, 12/33–36. p.
961. ZENTAI Péter: *A piros pulóver*. = Irodalmi Jelen, 11/26–31. p.

Hosszúpróza

962. ACSAI Roland: *Felbőnjárók*. (regényrészlet). = Bárka, 6/51–52. p.
963. BAKONYI Péter: *Képek egy expedíció és egy extrém sport mindennapjaiból*. [Regényrészletek – A csúcs felúton van]. = Napút, 7/81–93. p.
964. BARCSAI László: *Idomár*. (részlet). = Helikon, november 10., 11. p.
965. BOGDÁN László: *A másik világ*. Részlet A katona és a démon című regényből. = Helikon, december 10., 15–16. p.
966. BOGDÁN László: *A másik világ*. Részlet A katona és a démon című regényből. = Helikon, december 25., 7–9. p.
967. BÖRCSÖK László: *A csapás mentén*. [Regényrészletek]. I. fejezet. A gyarapodás. IV. fejezet. A komiszság. = Hid, 10–11/97–115. p.
968. FARKAS Endre: *Soba, még egyszer*. (Részletek). [Never, Again]. = Tiszatáj, 11/16–27. p.
969. FEHÉR Boldizsár: *A vak majom*. Regényrészlet. = Magyar Napló, 12/53–55. p.
970. GÁSPÁR Ferenc: *Trubadúrvarázs*. Regényrészlet. = Irodalmi Jelen, 11/41–46. p.
971. GYÁRFÁS Endre: *Vérmező*. [Regényrészlet]. = Ezredvég, 6/46–49. p.
972. HAJDÚ-FARKAS Zoltán: *transzylván2*. = Helikon, november 10., 5–7. p.
973. HORVÁTH Benji: *Nagy kutya*. (részlet). = Helikon, november 10., 13. p.
974. HORVÁTH Péter: *A hasonmás*. (részlet). = Tekintet, 6/3–13. p.
975. HORVÁTH Péter: *Nabát, nabát, Baltazár*. (részlet). = Kortárs, 12/13–19. p.
976. Kiss Noémi: *Budapesti történetek*. Hetedik rész. Budapestről a Balatonra. [Regényrészlet]. = Palócföld, 2/10–13. p.

977. KOVÁTS Judit: *Üvegestea*. [Regényrészlet]. = Alföld, 12/15–21. p.
978. MÁRTON László: *Boncolás Tiszaréten, országos vásár Törkőn*. [Regényrészlet]. = Alföld, 11/10–21. p.
979. NYERGES Gábor Ádám: *Az első magyar, aki*. (Regényrészlet). = Tiszatáj, 11/44–46. p.
980. NOVÁK Valentin: *Türdőfranc*. [Regényrészlet – Álomturbina]. = Napút, 7/93–94. p.
981. OLÁH János: *Közel*. (részletek). = Magyar Napló, 11/15–17. p.
982. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. [Regényrészlet – Ókontri]. = Élet és Irodalom, december 21., 39. p.
983. POÓS Zoltán: *Étvágy az imákra*. regényrészlet. = Jelenkor, 12/1251–1261. p.
984. PÓSA Zoltán: *Minden szavamban ketten létezzünk*. = Magyar Napló, 12/9–18. p.
985. PUNOR András: *Telep*. [Regényrészlet]. = Tiszatáj, 12/4–11. p.
986. SAÁD Katalin: *Hálóban*. (Regényrészlet). = Eső, 4/41–42. p.
987. SÁNDOR Iván: *Amiképpen annak előtte és azóta is*. (4.) [Regényrészlet]. = Jelenkor, 12/1228–1240. p.
988. TAKÁCS Zsuzsa: *Kibálni esélyes*. (2. rész). = Élet és Irodalom, november 18., 14. p.
989. TÉREY János: *A faluház ostroma*. Részlet a Káli holtak című regényből. = Irodalmi Jelen, 11/36–38. p.
990. TÉREY János: *Káli holtak*. Részletek egy regényből. „Csernobillal nem mernéd megcsinálni”. Árkádia. = Jelenkor, 11/1145–1153. p.
991. TÉREY János: *Káli holtak*. Utolsó forgatási nap. [Regényrészlet]. = Alföld, 12/28–33. p.
992. TÉREY János: *Kerítés mögött fogunk élni*. Részlet a Káli holtak című regényből. = Tiszatáj, 11/3–7. p.
993. ÜRMÖS Attila: *Holtak és sellők*. [Regényrészlet – Családi tangó]. = Napút, 9/65–68. p.
994. VÁRADY NAGY Pál: *A Tejút, az ottbonunk*. (Csillagászati mitológia I.) = Helikon, december 25., 13. p.
995. VÖRÖS István: *Az anakonda és a szójababárány*. Riportok a szebb jövőből 11. = Élet és Irodalom, november 4., 14. p.
996. VÖRÖS István: *Jobb hely lesz a világ*. Riportok a szebb jövőből 13. = Élet és Irodalom, december 21., 26. p.
997. VÖRÖS István: *Milyenek a migránsok*. Riportok a szebb jövőből 12. = Élet és Irodalom, december 2., 14. p.

Kevert műfajok

998. GERMÁN Ágnes: *Alfa – A kezdet*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 4/10. p.
999. GERMÁN Ágnes: *Egy cédá tükré*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 4/11. p.
1000. GERMÁN Ágnes: *Kapcsolat*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 4/12. p.
1001. GERMÁN Ágnes: *Képmás*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 4/13. p.
1002. GERMÁN Ágnes: *Megtapasztalás*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 4/14. p.

Átmeneti műfajok

1003. ORBÁN Krisztina: *Svédhon*. [Próza és vers]. = Napút, 9/57–64. p.
1004. TÉREY Ferenc: *Vendégjáték Ványával*. [Verses-regény – A Legkisebb Jégkorszak, részlet]. = Hévíz, 4–5/376–383. p.

Közönség előtti előadásra szánt művek

1005. BÉRES Attila: *Kagylók zenéje, óceán*. (Megélt forradalmunk, 1956.) [Hangjáték – I. rész.] = Tekintet, 6/41–59. p.
1006. CSIKÓS Attila: *De ki öli meg Cézárt?* Abszurd dráma két felvonásban. = Életünk, 10–11/111–167. p.
1007. FALUSI Márton: *Szélfűtta levél*. Jelenetek Mensáros László forradalmából. Színmű egy felvonásban. = Hítel, 12/48–70. p.
1008. LACKFI János: *Megbasonlás és a wittenbergi pontok*. (Epizód Luther Márton életéből – animációs forgatókönyv). = Credo, 1/15–26. p.
1009. LAJTA Erika: *A születés kegyelme*. (Dráma – „Heroikus románc”). = Életünk, 10–11/67–109. p.

Képregények

1010. MAKKAJ Ádám: *Kegyelem*. rekviem egy maroknyi bolondért. Ifj. Endrey Árpád, „Muki”, általános iskolai tanuló emlékének. = Napút, 8/3–10. p.
1011. RATKÓ József: *István imája*. (Részlet a Segítsd a királyt! című drámából). = Magyar Napló, 12/3. p.
1012. SARUSI Mihály: *Álompuszta*. Színjáték két felvonásban. = Életünk, 10–11/7–65. p.
1013. SZABÓ PALÓCZ Attila: *Shakespeare-i vízeiken*. (Globe-ális hangjátékkörület három részben). = Napút-füzetek, 108/1–56. p.
1014. SZÁVAI Attila: *A két toll*. 2. rész. [Dráma]. = Palócföld, 2/25–33. p.
1015. SZŐCS Géza: *Café Mérida*. (egy Bartók-film munkacíme). (részlet). [Dráma]. = Irodalmi Jelen, 12/50–58. p.
1016. TÓTH-MÁTÉ Miklós: *Aranyrandevő*. Romantikus komédia két részben. [I. felvonás]. = Confessio, 4/61–88. p.
1017. VÖRÖS István: *Pisztoly az asztalon*. [Színdarab]. = Bárka, 6/96–120. p.
1018. LAINESS: *Owakudani Legendája*. = Szépirodalmi Figyelő, 5/96–103. p.
1019. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A jedi és az ő kis padavanja*. = Helikon, november 25., 22. p.
1020. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Kafka*. = Helikon, december 10., 22. p.
1021. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Közeledik az év vége*. = Helikon, november 10. 22., p.
1022. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Mennyből az angyal...* = Helikon, december 25. 22., p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BIRÓ ANNAMÁRIA (1980) irodalomtörténész, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatója

CSÉCSEI DOROTTYA (1985) esztéta, az ELTE Germanisztikai Intézet doktorandája

DONCSEZ ETELKA (1984) irodalomtörténész, az MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport tudományos munkatársa

FIÁTH TITANILLA (1977) börtönpszichológus és kulturális antropológus

FÖRKÖLI GÁBOR (1986) irodalomtörténész, az ELTE doktorandusza

LAKNER DÁVID (1990) újságíró

MAKAI MÁTÉ (1986) kritikus, az ELTE doktorandusza

ORAVECZ GERGELY (1987) képregényalkotó

SZABÓ DÁVID (1965) nyelvész, lexikográfus, az ELTE oktatója

VÁRADI NAGY PÉTER (1979) kritikus

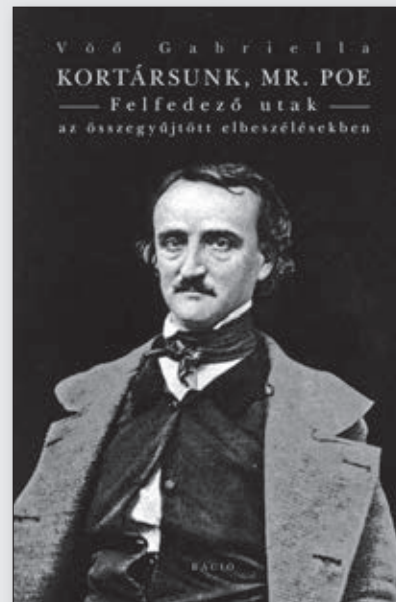
ZSOLNAI GYÖRGY (1986) kritikus, kommunikációs szakértő, a Szépirodalmi Figyelő főmunkatársa

VÖÖ GABRIELLA

Kortársunk, Mr. Poe

Felfedező utak az összegyűjtött elbeszélésekben

2016, 408 oldal, 3250 Ft

Edgar Allan Poe: kortársunk. Az amerikai nagyvárosok pezsgő – időnként pangó – irodalmi életének szereplőjeként tanúja volt a modern tömegkultúra születésének, és maga is bábáskodott e születésnél. Elbeszéléseiben viszontlátjuk saját tapasztalatainkat: a városi élet látszólag rendezett felszíne alól feltörő erőszakot, az elmagányosodott egyén tudatában eluralkodó káoszt, és azt, ahogyan az üzleti és politikai szélhámosság tudományos – vagy éppen művészi – magaslatra emelkedik. A 19. századi Egyesült Államok demokratizálódó társadalmában a politika csikorgó gépezeténél olajozottabban működött a sajtó, amely

kihasználta a közönség szenzációéhségét. A kor szépirodalma botrányok, bűnügyek, tudományos és technológiai áttörések híreivel, vagy éppen pletykákkal és hírlapi kacsákkal versengett az olvasók figyelméért. Poe, bár műveivel nem keresett eleget és életében elkerülte a siker, nem fanyalgott emiatt. Írásművészete erőt merített korának sokszínű kultúrájából. Elbeszélései több mint másfél évszázad távlatából is lebilincselik, magukkal ragadják, meghökkentik, és időnként... átverik az olvasót. E kötet felfedezőútra hívja napjaink olvasóját Poe rövidprózájának szilaj világában.

Vöő Gabriella irodalomtörténész, a Pécsi Tudományegyetem Anglisztika Intézetének oktatója. Szakterülete a 19. századi amerikai irodalom.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

Szeretettel várja az érdeklődőket
a kápolnásnyéki
Halász Gedeon Központ

- kiállítások
- konferenciák
- koncertek
- bérelhető terek és termek

Velencei-tavi Kistérségért
Alapítvány

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc utca 10.
level@vtka.hu

HALÁSZ
GEDEON
KÖZPONT

Kiemelt támogató:

Halász-kastély

Kápolnásnyék,
Deák Ferenc u. 10.

A kápolnásnyéki **Halász-kastély** új kiállítása

Egy család – három iskolateremtő művész

FERENCZY KÁROLY

FERENCZY NOÉMI

FERENCZY BÉNI

Megtekinthető
2017. május 1-től!

Ferenczy Károly: *Artista pár* (1912, olaj, vászon)

Ferenczy Károly (1862–1917) a századelő magyarországi festészetének kiemelkedően fontos mestere volt.

Lánya, Ferenczy Noémi (1890–1957) a gobelinművészet legnagyobb hazai alakjaként,

fia, Ferenczy Béni (1890–1967) a modern magyar szobrászat nagy hatású megújítójaként került be a művészet történetébe.

A szentendrei Múzeumi Centrum által rendezett kiállítás e három korszakos jelentőségű alkotó műveiből ad reprezentatív válogatást.

ISSN 1585-3829

9 771585 382140

Ára: 600 Ft

A RÁCIÓ KIADÓ KÖTETEIBŐL

A kötetek megrendelhetők vagy kedvezményesen megvásárolhatók
a kiadó szerkesztőségében: • 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023
fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu